

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

ISLAMSKÉ EKONOMICKÉ MYSLENIE - mýtus alebo realita?

THE ISLAMIC ECONOMIC THINKING - Myth or Reality?

Bratislava 2019

**Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov**

***Islamské ekonomické myslenie
– mýtus alebo realita?***

***The Islamic Economic Thinking
– Myth or Reality?***

Zborník vedeckých prác
Volume of Scientific Papers

Bratislava

2019

Recenzenti/Reviewers: doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc.
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Zostavovateľky/Editors: Ing. Kristína Krupová
Mgr. Eva Vlková

Návrh obálky/Cover design: Ing. Andrej Zrak

Zborník vychádza v rámci projektu VEGA č. 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

© Ekonomická univerzita v Bratislave, 2019

Vydavateľ/Publisher:
Vydavateľstvo EKONÓM, 2019

ISBN 978-80-225-4654-6

OBSAH

Medzinárodné investičné právo a islamský ekonomický model International Investment Law and the Islamic Economic Model <i>Katarína Brocková – Martin Karas</i>	6
Základné východiská islamského ekonomického modelu Basic Starting Points of Islamic Economic Model <i>Lubomír Čech</i>	14
Príležitosti a limity integrácie moslimov v Európskej únii Opportunities and Limits for Integration of Muslims in the European Union <i>Ivana Dancáková</i>	23
Použitie zbrojného embarga ako jedného z nástrojov nešírenia konvenčných zbraní, jeho limity a prípad Jemenu Use of the Arm Embargo as one of the Tools of Non-Proliferation of Conventional Weapons, Its Limits and Case of Yemen <i>Lujza Chřvalová</i>	32
Islamské financie a bankovníctvo vo svete Islamic Finance and Banking in the World <i>Eva Jančíková</i>	42
Pôsobenie islamského bankovníctva v regióne Latinskej Ameriky Operation of Islamic Banking in the Region of Latin America <i>Barbora Janubová</i>	51
Vplyv pravidiel halal na pozíciu Európskej únie v medzinárodnom obchode Impact of Halal Rules on the European Union in International Trade <i>Kristína Kiššová – Vladimír Müller</i>	60
Aspekty islamského ekonomického modelu v európskom prostredí Aspects of the Islamic Economic Model in the European Environment <i>Kristína Krupová</i>	70
Islamské finančné a ekonomické myslenie (bezúročná ekonomika) Islamic Financial and Economic Thinking (Interest-Free Economy) <i>Hussam Musa – Viacheslav Natorin</i>	80
Islamské finančníctvo v ČĽR Islamic Financing in the PRC <i>Juraj Ondriaš</i>	91
Ako sa antické spisy o ekonómii stali základom islamského ekonomického myslenia How Antic Economic Doctions have become the Basis of Islamic Economic Thinking <i>František Škvrnda, ml.</i>	101

Factors of Turkey's Economy and Relations with the United States on Turkey's Accession to the European Union: Is It Still Relevant? <i>Chi Wang – Zuzana Budiská – Rastislav Kazanský</i>	109
Islamské ekonomické myslenie a jeho formy špecifické pre rozvojové krajiny Islamic Economic Thinking and Its Forms Specific For Developing Countries <i>Natália Zagoršeková</i>	129
Vybrané osobitosti islamu v Rusku Selected Specifications of Islam in Russia <i>Tetyana Zubro</i>	137

Vážení čitatelia,

dostáva sa Vám do rúk zborník príspevkov, ktorý je prvým významnejším výstupom v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

Islamské hospodárstvo alebo islamský ekonomický model za posledných desať rokov prestal byť fenoménom charakteristickým iba pre moslimské krajiny. Islamské banky, poisťovacie spoločnosti, špecializované fondy a islamské dlhopisy sa stali neoddeliteľnou súčasťou finančného trhu mnohých západných krajín. Celkovo v dnešnom svete existuje viac ako 300 islamských finančných inštitúcií, ktoré pôsobia bezúročne vo viac ako 50 krajinách. Ich celkové aktíva presahujú 250 miliárd dolárov a ročná miera rastu je 10 – 15 %. Ešte pred začiatkom globálnej finančnej krízy analytici predpokladali, že islamské finančné inštitúcie do roku 2020 budú rásť 15 percentným tempom a do roku 2020 sústredia kapitál vo výške 1 bilión dolárov. V skutočnosti sa dnes výška tohto kapitálu odhaduje na 2 bilióny dolárov.

Zborník skúma črty islamského ekonomického modelu a ich vplyv na ekonomické a právne aktivity islamských podnikateľských subjektov. Dôraz kladie na analýzu legitimity použitia pojmu „islamská ekonomika“. Poukazuje na trendy a vyhliadky implementácie islamského hospodárskeho modelu v modernom systéme svetových ekonomických vzťahov a identifikuje miesto a úlohu islamskej ekonomiky v hospodárskych a finančných systémoch moslimských a nemoslimských krajín. Venuje sa praktickým aspektom islamského práva v islamskom hospodárstve. V neposlednom rade sa zaoberá špecifikami fungovania islamského hospodárstva v regionálnych súvislostiach na príklade vybraných krajín.

Riešiteľský tím projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike verí, že zborník bude nielen podnetom pre ďalšie vedecké skúmanie, ale prinesie aj aktuálne informácie tohto novodobého fenoménu do pedagogického procesu.

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mim. prof.
vedúci riešiteľ projektu

MEDZINÁRODNÉ INVESTIČNÉ PRÁVO A ISLAMSKÝ EKONOMICKÝ MODEL¹

INTERNATIONAL INVESTMENT LAW AND THE ISLAMIC ECONOMIC MODEL

Katarína Brocková^a – Martin Karas^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: martin.karas@euba.sk

Tento článok sa zaoberá oblasťou investícií v islamskom ekonomickom modeli so zameraním na vzťah medzi islamským ekonomickým modelom a medzinárodným investičným právom. Cieľom článku je v prvom rade definovať základné koncepty islamského ekonomického myslenia v oblasti investícií. Následne článok prezentuje výsledky analýzy medzinárodných investičných zmlúv islamských krajín, ktorá poukazuje na minimálny vplyv islamského ekonomického modelu na oblasť investičného práva, avšak zároveň poukazuje na potenciál na implementáciu niektorých aspektov islamského ekonomického myslenia na úrovni investičného práva v budúcnosti. V záverečnej časti článku venuje potenciálnemu vplyvu princípov islamského ekonomického myslenia na problematiku medzinárodnej investičnej arbitráže na príklade Saudskej Arábie.

Kľúčové slová: islamský ekonomický model, islamské právo, investičné právo, medzinárodné investičné zmluvy

This paper deals with investment in the Islamic economic model focusing particularly on the relationship between the Islamic economic model and international investment law. The aim of the paper is to first define the basic concepts of Islamic economic thought in the domain of investment. Then, the paper presents results of an analysis of investment treaties of selected Islamic countries, which shows only a minimal influence of the Islamic economic model in the area of investment law, but also demonstrates the potential for implementation of certain aspects of Islamic economic thought on the level of investment law in the future. In the last part, the paper deals with the issue of the potential impact Islamic economic principles could have on investment arbitration in the case of Saudi Arabia.

Key words: Islamic economic model, Islamic law, investment law, international investment treaties

JEL: B17, D63, F38

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

1 Investície v islamskom ekonomickom modeli

Oblasť investícií predstavuje významný aspekt islamského ekonomického modelu. Podobne ako v iných oblastiach islamského ekonomického modelu sa aj oblasť investícií líši od západného modelu investovania prepojením sekulárnych princípov s princípmi náboženskými. Základnou charakteristikou investovania v islamskom ekonomickom modeli je dôraz na sociálnu zodpovednosť investora voči komunite, v ktorej investuje.² Investovanie, podobne ako všetky oblasti života moslima, musí byť aj investovanie v súlade s islamským právom (šarí'a) z čoho vyplýva súbor obmedzení v oblasti investícií, z ktorých si niektoré v nasledujúcich riadkoch priblížime. Komplexnému opisu týchto princípov sa venovali iní autori.³

V prvom rade je pre oblasť investícií dôležitý všeobecný princíp zákazu úroku (*riba*), v zmysle generovania zisku bez priameho poskytovania tovaru alebo služby. Popri tom existuje v islamskom ekonomickom modeli obmedzenie oblastí, v ktorých islamskí investori môžu investovať. Obmedzenia sa týkajú ekonomických entít operujúcich v sektore hazardných hier, predaja a výroby alkoholických nápojov, predaja a výroby bravčového mäsa, v niektorých oblastiach zábavného priemyslu atď. Tieto odvetvia sú *haram*, teda zakázané v islamskom ekonomickom modeli. No a takisto sa oblasti investícií týka aj zákaz špekulácií a rizikového chovania a investícií (*gharar*).⁴

Dva pre tento článok najrelevantnejšie nástroje investovania v islamskom ekonomickom modeli sú *Musharakah* a *Mudarabah*, čo sú formy investičného partnerstva, v ktorom sú výnosy zdieľané, a straty sú buď zdieľané (*Musharakah*), alebo nesené investorom (*Mudarabah*).⁵ Cieľom tohto článku je zistiť, či sa rast princípov islamského ekonomického modelu v posledných rokoch prejavuje aj na úrovni medzinárodného investičného práva a opísať interakciu investičného práva s islamským ekonomickým modelom na vnútroštátnej úrovni. Tento cieľ bude dosiahnutý prostredníctvom analýzy nedávno podpísaných investičných zmlúv vybranými islamskými štátmi, v ktorých sa budeme snažiť identifikovať vyššie spomenuté princípy islamského investovania, ako aj prostredníctvom analýzy problematiky investičnej arbitráže na príklade Saudskej Arábie.

2 Islamský ekonomický model a investičné právo

V tejto časti sa budeme venovať otázke, či sa v moslimských krajinách prejavujú črty islamského ekonomického modelu na úrovni medzinárodného investičného práva. Medzinárodné investičné právo má dva základné elementy: investičné zmluvy a investičnú arbitráž ako nástroj dodržiavania týchto zmlúv. V tejto práci sa venujeme výhradne investičným zmluvám, vzhľadom na to, že práve do tvorby investičných zmlúv vstupujú štáty, a preto sa dá predpokladať, že ak existuje vplyv islamského ekonomického modelu v sfére investičného práva, tak sa prejaví práve na úrovni investičných zmlúv. Investičná arbitráž je záležitosťou súkromných tribunálov, pričom ich rozhodovanie vychádza priamo z investičných zmlúv

² WILSON, R. (1997): Islamic finance and ethical investment.

³ Pre detaily ohľadom islamského investovania, pozri napr. SAIRALLY, S. (2007): Evaluating the 'social responsibility' of Islamic finance: Learning from the experiences of socially responsible investment funds, alebo UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAM (2014): Islamic Finance And Impact Investing.

⁴ Pozri MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18-21, 23, alebo UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAM (2014): Islamic Finance And Impact Investing.

⁵ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 34-38.

a prípadná prítomnosť prvkov islamského ekonomického modelu v týchto arbitrážach je podmienená ich prítomnosťou na úrovni investičných zmlúv.

Analýza prebehne na úrovni zámernej vzorky investičných zmlúv, v rámci ktorej sa budeme snažiť identifikovať koncepcie islamského ekonomického modelu. To nám umožní konštatovať nielen, či existuje vplyv islamského ekonomického myslenia na oblasť tvorby investičných zmlúv, ale aj identifikovať ako sa tento prípadný vplyv prejavuje. Vzorka investičných zmlúv bude vybraná zámerným výberom, vzhľadom na relatívne úzko vymedzený cieľ tejto práce. Vzhľadom na to, že investičné právo sa vyvíjalo primárne na západe, bola vzorka vybraná najmä spomedzi zmlúv uzatvorených výhradne medzi islamskými krajinami, keďže práve v týchto zmluvách sa dá najviac očakávať, že budú inkorporované princípy islamského práva. Zároveň bola vzorka zameraná na čo najaktuálnejšie zmluvy, s cieľom dosiahnuť výsledky relevantné zo súčasného pohľadu. Vybrané zmluvy teda zahŕňajú bilaterálne a multilaterálne investičné zmluvy medzi krajinami Organizácie islamskej spolupráce, pričom preferencia bola daná krajinám s výraznou moslimskou väčšinou, kde je vplyv islamu na politiku najväčší. Vzorka zahŕňala nasledovné bilaterálne investičné zmluvy: Saudská Arábia – Malajzia,⁶ Saudská Arábia – Turecko,⁷ Irán – Keňa,⁸ Irán – Alžírsko,⁹ Indonézia – Katar,¹⁰ Spojené arabské emiráty – Kazachstan,¹¹ Nigéria – Maroko,¹² a nasledujúce multilaterálne zmluvy: Zmluva o podpore, ochrane a garancii investícií medzi členskými štátmi Organizácie islamskej konferencie (1981),¹³ Jednotná zmluva o investovaní arabského kapitálu v arabských štátoch (1981)¹⁴ a Zmluva o investovaní a voľnom pohybe arabského kapitálu v arabských krajinách (1970).¹⁵

3 Výsledky analýzy

Obsahová analýza vybraných zmlúv ukazuje minimálny vplyv islamského ekonomického myslenia vo vzťahoch medzi štátmi s moslimskou väčšinou v oblasti medzinárodného investičného práva. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že štáty s moslimskou väčšinou vo vzájomných vzťahoch prijímajú model západných investičných zmlúv a tento model takmer nijako neobohacujú o koncepty islamského ekonomického

⁶ Agreement Between The Government Of The Kingdom Of Saudi Arabia And The Government Of Malaysia Concerning The Promotion And Reciprocal Protection Of Investments, (2000).

⁷ Agreement between the Government of the Republic of Turkey and the Government of the Kingdom of Saudi Arabia concerning the reciprocal promotion and protection of investments, (2006).

⁸ Agreement between the Government of the Republic of Kenya and the Government of the Islamic Republic of Iran for the Reciprocal Promotion and Protection in Relation to Foreign Investments, (2009):

⁹ Accord Relatif A La Promotion Et A La Protection Réciproques Des Investissements Entre Le Gouvernement De La République Algérienne Démocratique Et Populaire Et Le Gouvernement De La République Islamique d'Iran, (2005)

¹⁰ Agreement Between The Government Of The Republic Of Indonesia And The Government Of The State Of Qatar For The Promotion And Protection Of Investments, (2000).

¹¹ Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the United Arab Emirates on Promotion and Reciprocal Protection of Investments, (2018).

¹² Reciprocal Investment Promotion And Protection Agreement Between The Government Of The Kingdom of Morocco And The Government of the Federal Republic Of Nigeria, (2016).

¹³ Agreement On Promotion, Protection And Guarantee Of Investments Among Member States Of The Organisation Of The Islamic Conference, (1981).

¹⁴ Agreement On Investment And Free Movement Of Arab Capital Among Arab Countries, (1981): League of Arab States.

¹⁵ Unified Agreement For The Investment Of Arab Capital In The Arab States, (1970): League of Arab States.

modelu. Žiadna z analyzovaných bilaterálnych investičných zmlúv neobsahuje žiadny princíp islamského ekonomického myslenia, ktorý by nebol bežným ustanovením tradičných investičných zmlúv. Na druhú stranu je nutné podotknúť, že určitú výnimku v tomto smere predstavuje Zmluva o podpore, ochrane a garancii investícií medzi členskými štátmi Organizácie islamskej konferencie (1981), ktorá obsahuje zmienku o šarí'a v nasledujúcej klauzule: „Organizácia prostredníctvom Islamskej rozvojovej banky ustanoví subsidiárny orgán Organizácie, Islamský inštitút pre garanciu investícií, ktorá sa bude starať o poistenie imania investovaného na území zmluvných strán v súlade s touto zmluvou a v súlade s princípmi islamského šarí'a.“¹⁶ Práve táto klauzula poukazuje na potenciál implementácie princípov islamského ekonomického myslenia v budúcich medzinárodných investičných zmluvách. Môžeme preto konštatovať, že minimálne na multilaterálnej úrovni sa implementácia islamského ekonomického myslenia na úrovni investičných zmlúv nedá vylúčiť.

Fakt, že analyzované zmluvy až na jednu výnimku neobsahujú princípy islamského ekonomického myslenia však neznamená, že investičné zmluvy povoľujú zahraničné investície, ktoré by boli v rozpore s právom šarí'a, najmä vzhľadom na to, že každá zmluva obsahuje definíciu investície, ktorá je obmedzená na investície realizované v súlade s vnútroštátnym právom hostiteľského. To znamená, že v štátoch ako napríklad Saudská Arábia sa medzinárodné investičné zmluvy budú stále dotýkať len investícií, ktoré sú realizované v súlade s islamským ekonomickým modelom v takej miere, v akej to vyžaduje vnútroštátne právo. Zároveň však treba dodať, že v niektorých ohľadoch sú na formálnej úrovni medzinárodné investičné zmluvy v priamom rozpore s islamským ekonomickým myslením, a to najmä v prístupe k úroku, ktorý nielen nevyklučujú, ale s ním priamo počítajú, ako ukazujú všetky analyzované zmluvy. Príkladom klauzuly, v ktorej sa úrok spomína je: „pojem *výnosy* znamená všetky sumy získané alebo plynúce z investícií vrátane ziskov, úrokov, a dividend.“¹⁷

Čo sa týka perspektív vývoja implementácie princípov islamského investovania na úrovni investičných zmlúv tak zrejme najvýznamnejší bod prípadnej synergie súčasnej snahy o reformu systému investičných zmlúv¹⁸ a základných princípov islamského ekonomického myslenia predstavuje koncepcia korporátnej spoločenskej zodpovednosti (*corporate social responsibility*). Ide o súčasť snahy a doplnenie existujúcich práv a ochrany investorov v investičných zmluvách o určité povinnosti.¹⁹ Práve vzhľadom na to, že spoločenská zodpovednosť je kľúčovým aspektom islamského ekonomického modelu, by nemalo predstavovať problém takéto ustanovenie inkorporovať do zmlúv bilaterálnych a multilaterálnych investičných zmlúv medzi islamskými štátmi. Príklad v tomto smere môže predstavovať investičná zmluva medzi Nigériou a Marokom, v ktorej sa nachádza ustanovenie o spoločenskej zodpovednosti v nasledujúcom znení: „...zmluvné strany uznávajú, že každá zo strán bude rešpektovať a dodržiavať spoločenskú zodpovednosť voči druhej strane.“

¹⁶ Agreement On Promotion, Protection And Guarantee Of Investments Among Member States Of The Organisation Of The Islamic Conference, 1981, čl. 15.

¹⁷ Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the United Arab Emirates on Promotion and Reciprocal Protection of Investments, 2018, UAE – Kaz., čl. 1.

¹⁸ Pozri UNCTAD, (2018): UNCTAD's Reform Package for the International Investment Regime.

¹⁹ Pre detaily o koncepte korporátnej spoločenskej zodpovednosti pozri: UNCTAD, (2018): UNCTAD's Reform Package for the International Investment Regime, str. 16.

4 Niektoré aspekty riešenia medzinárodných investičných sporov medzi investormi a islamskými hostiteľskými štátmi na príklade Saudskej Arábie

Saudská Arábia je absolutistická teokratická monarchia, na čele ktorej stojí kráľ, ktorý kontroluje zákonodarnú, výkonnú i súdnu moc. Legitimitu jeho moci podporuje aj striktná wahábska doktrína hanbalovskej islamskej právnej školy.²⁰ Islamské právo (šarí'a) je základom právneho systému štátu.²¹

Napriek zrejmej dominancii islamského náboženského práva v právnom systéme Saudskej Arábie došlo v rámci procesu ekonomických reforiem zameraných na zníženie závislosti na exporte surovín a zvýšenie podielu zahraničných investícií v krajine aj k postupnej reforme právnych predpisov a medzinárodných zmlúv upravujúcich investičné prostredie v Saudskej Arábii. Vo sfére vnútroštátneho práva bol prijatý Zákon o zahraničných investíciách v roku 2000²² a vo vzťahu k iným štátom Saudská Arábia v rokoch 1996 – 2017 uzatvorila 24 bilaterálnych investičných dohôd, ktoré v podstatnej miere odrážajú medzinárodný štandard ochrany investícií.²³ Pokiaľ ide však o reálnu vymožiteľnosť záväzkov týkajúcich sa zaobchádzania s medzinárodnými investíciami, dôležitú úlohu v tomto prípade zohrávajú niektoré princípy islamského náboženského práva, ktoré sú súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku Saudskej Arábie.

Hoci vo väčšine bilaterálnych investičných zmlúv uzatvorených Saudskou Arábiou s inými štátmi je prípustné riešenie potenciálneho investičného sporu medzi zahraničným investorom a Saudskoarabským kráľovstvom formou medzinárodnej investičnej arbitráže, otázkou zostáva miera, do akej by prípadný arbitrážny rozsudok bol vymáhateľný priamo v Saudskej Arábii.

Hoci je Saudská Arábia signatárom Dohovoru o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí uzatvoreného v New Yorku v roku 1958, podľa článku 5(2)(b) tejto konvencie môže štát odmietnuť vykonať arbitrážny rozsudok, ktorý odporuje verejnému poriadku.²⁴ Podľa niektorých saudskoarabských právnikov môže práve toto ustanovenie umožniť Saudskej Arábii vyhnúť sa uznaniu a výkonu arbitrážneho rozhodnutia na svojom území najmä v prípadoch, kedy arbitrážny rozsudok obsahuje priznanie úroku (hoci i len úroku z omeškania) v rozpore s princípom zákazu *riba*, ako aj priznanie náhrady ušlého zisku v rozpore s princípom zákazu *gharar*.²⁵

V takýchto prípadoch Výbor pre sťažnosti (Board of Grievances), považovaný za nezávislý správny súdny orgán podriadený priamo kráľovi, môže odmietnuť uznať arbitrážny rozsudok vcelku alebo len v častiach odporujúcich princípom islamského práva. Pre zahraničných investorov zostáva teda jedinou schodnou možnosťou domáhať sa svojich práv z porušenia medzinárodnoprávných záväzkov Saudskej Arábie ako hostiteľského štátu zahraničnej investície len v štátoch, kde má Saudská Arábia majetok podliehajúci exekúcii a zároveň ide o štát, kde je pravdepodobné úspešné uznanie a výkon medzinárodného arbitrážneho rozsudku.

²⁰ MZVEZ SR: Ekonomická informácia o teritóriu – Saudskoarabské kráľovstvo.

²¹ ANSARY, A. F. (2008): Brief Overview of the Saudi Arabian Legal System,

²² AL SEWILEM, M.: The Legal Framework for Foreign Direct Investment in the Kingdom of Saudi Arabia: Theory and Practice, SOAS, 2012

²³ UNCTAD: Investment Policy Hub.

²⁴ Vyhláška MZV č. 74/1959 Zb.

²⁵ ANSARY, A. F. (2008): Brief Overview of the Saudi Arabian Legal System,

Záver

Analýza zámernej vzorky investičných zmlúv uzatvorených medzi krajinami s moslimskou väčšinou ukazuje, že na úrovni medzinárodného investičného práva až na jedinú výnimku nie je možné pozorovať výrazný vplyv islamského ekonomického myslenia. Na úroveň medzinárodných investičných režimov má však dopad islamské ekonomické myslenie v súvislosti s napojením na vnútroštátny právny systém, a to ako na úrovni medzinárodných investičných zmlúv, kde musí byť investícia v súlade s vnútroštátnym poriadkom, ako aj na úrovni investičnej arbitráže, kde je otázná vymožitelnosť rozsudkov na území Saudskej Arábie. Potenciál na inkorporáciu princípov islamského ekonomického modelu do investičných zmlúv však nepochybne existuje, a to najmä vo vzťahu ku koncepcii korporátnej spoločenskej zodpovednosti, ktorá má svoje miesto ako v prebiehajúcej reforme investičných zmlúv pod dohľadom UNCTAD, tak aj v islamskom ekonomickom myslení.

Použitá literatúra:

1. Accord Rélatif A La Promotion Et A La Protection Réciproques Des Investissements Entre Le Gouvernement De La République Algérienne Démocratique Et Populaire Et Le Gouvernement De La République Islamique d'Iran, (2005) : Alž.-Irán, dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
2. Agreement Between The Government Of The Kingdom Of Saudi Arabia And The Government Of Malaysia Concerning The Promotion And Reciprocal Protection Of Investments, (2000): SA-Mal., dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
3. Agreement Between The Government Of The Republic Of Indonesia And The Government Of The State Of Qatar For The Promotion And Protection Of Investments, (2000): Ind.-Qat, , dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
4. Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the United Arab Emirates on Promotion and Reciprocal Protection of Investments, (2018): UAE – Kaz., dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
5. Agreement between the Government of the Republic of Kenya and the Government of the Islamic Republic of Iran for the Reciprocal Promotion and Protection in Relation to Foreign Investments, (2009): Iran – Ken., dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
6. Agreement between the Government of the Republic of Turkey and the Government of the Kingdom of Saudi Arabia concerning the reciprocal promotion and protection of investments, (2006): Tur.-SA, dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
7. Agreement On Investment And Free Movement Of Arab Capital Among Arab Countries, (1981): League of Arab States, dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
8. Agreement On Promotion, Protection And Guarantee Of Investments Among Member States Of The Organisation Of The Islamic Conference, (1981): Organisation of the

- Islamic Conference, dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
9. AL SEWILEM, M.:(2012): The Legal Framework for Foreign Direct Investment in the Kingdom of Saudi Arabia: Theory and Practice, SOAS, dostupné na: https://eprints.soas.ac.uk/17354/1/Al-Sewilem_3535.pdf
 10. ANSARY, A. F.:(2008): Brief Overview of the Saudi Arabian Legal System, dostupné na: https://www.nyulawglobal.org/globalex/Saudi_Arabia1.html
 11. BRIMBLE, M. (2011): Islamic Investment Behaviour, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management 4(June):116-130.
 12. MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo. Bratislava : Iura Edition, 2011. 120 s. ISBN 978-80-8078-412-6.
 13. MZVEZ SR: Ekonomická informácia o teritóriu – Saudskoarabské kráľovstvo, videné 11.10.2019, dostupné na: https://export.slovensko.sk/wp-content/uploads/2015/04/Saudská-Arábia-Ekonomické-informácie-o-teritóriu_November-2014.pdf
 14. Reciprocal Investment Promotion And Protection Agreement Between The Government Of The Kingdom of Morocco And The Government of the Federal Republic Of Nigeria, (2016): Mar. - Nig., dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
 15. SAIRALLY, S. (2007): Evaluating the 'social responsibility' of Islamic finance: Learning from the experiences of socially responsible investment funds. In MUNAWAR IQBAL; SALMAN SYED ALI; DADANG MULJAWAN (eds.). *Advances in Islamic economics and finance: Proceedings of 6th International Conference on Islamic Economics and Finance*. 1. Jeddah: Islamic Research and Training Institute, Islamic Development Bank. pp. 279–320.
 16. UNCTAD, (2018): UNCTAD's Reform Package for the International Investment Regime. Dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/publications/1190/unctad-s-reform-package-for-the-international-investment-regime-2018-edition->
 17. Unified Agreement For The Investment Of Arab Capital In The Arab States, (1970): League of Arab States, dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
 18. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAM, Islamic Finance And Impact Investing, 2014, dostupné na: https://www.undp.org/content/dam/istanbul/docs/Islamic_Finance_Impact.pdf
 19. WILSON, R. (1997): Islamic finance and ethical investment, International Journal of Social Economics, Vol. 24 No. 11, pp. 1325-1342, ISSN: 0306-8293.

Kontakty:

Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Mgr. Martin Karas

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
e-mail: martin.karas@euba.sk

ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MODELU¹

BASIC STARTING POINTS OF ISLAMIC ECONOMIC MODEL

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5,
Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Článok rozoberá hlavné črty islamského ekonomického modelu a ich vplyv na ekonomické, právne a ekonomické aktivity islamských podnikateľských subjektov. Dôraz kladie na analýzu legitimity použitia pojmu „islamská ekonomika“. Potvrďuje správnosť tohto pojmu pri interpretácii „islamského ekonomického modelu“ a poukazuje na praktické aspekty islamského práva v islamskom hospodárstve.

Kľúčové slová: islamská ekonomika, Korán, islamské právo

The article discusses main features of Islamic economic model and their influence to economic, legal and political activities of Islamic business entities. It emphasizes analysis of legitimacy of using the term “Islamic Economy”. It confirms the correctness of this term in interpretation of “Islamic economic model” and points at practical aspects of Islamic law in Islamic economy.

Key words: Islamic Economy, Quran, Islamic Law

JEL: B17, D63, F38

Úvod

Pri hľadaní odpovedi na otázku, kedy vznikli základy islamského ekonomického myslenia, nájdeme jeho začiatky už v čase tzv. „zlatého veku islamu“.² V tomto období žili a pracovali také osobnosti ako Al-Gazáli³ (prelom 11. – 12. storočia), Ibn Taymiyya a Ibn Kazim Jawziyah (prelom 13. – 14. storočia), Ibn Chaldún (prelom 14. – 15. storočia). Títo vedci neboli ekonómovia a preto sa vo svojich spisoch zaoberali skôr teologickými a právnymi otázkami. Napr. podľa al-Gazáliho sa hospodárska činnosť považovala za súčasť plnenia náboženských povinností.⁴

Nový impulz islamskému ekonomickému myslenia v novodobej histórii prináša prvá polovica minulého storočia (obdobie rokov 1940 – 1960). Termín „islamská ekonomika“ sa prvýkrát spomína v roku 1947 v diele moslimského učenca indického pôvodu Sayyida

¹ Tento článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

² Vo všeobecnosti je toto obdobie vymedzené 8. – 13. storočím, avšak viacerí súčasní odborníci sa prikláňajú k názoru, že zlatý vek islamu skončil okolo 15. – 16. storočia (pozn. autora).

³ DAGHISTANI, A. S., (2012): Al – Ghazali. Islamic Philosophy of Economics. Ethics and Economy in Islam: Contribution of Imam Al Ghazali in focus

⁴ DAGHISTANI, A. S., (2012): Al – Ghazali. Islamic Philosophy of Economics. Ethics and Economy in Islam: Contribution of Imam Al Ghazali in focus

Manazira Ahsana Giláního s názvom „Islamská ekonómia“.⁵V ňom opísal určitý ideálny ekonomický model, ktorý je plne v súlade s islamským právom *šari`a*.

Prvé islamské finančné inštitúcie sa vo svete objavili až o 15 rokov neskôr. V roku 1963 bola v Egypte otvorená prvá islamská banka s názvom Mit-Ghamr Bank. V Malajzii v ten istý rok začala pôsobiť „Sporiteľňa pre moslimských pútnikov“ a v roku 1965 bola v Pakistane založená „Družstevná investičná a finančná spoločnosť“. Žiadna z týchto organizácií však nemala dlhé trvanie. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch došlo k pokusom implementovať zásady *Koránu* do hospodárskeho života. Do procesu formovania islamského ekonomického modelu sa zapojila Organizácia islamskej konferencie.⁶

Je potrebné otvorene povedať, že vo vedeckej komunite je otázka legitimacy používania pojmu „islamská ekonomika“ dosť diskutovaná. Viacerí sa domnievajú, že dodatky k pojmu „ekonomika“ (v zmysle „národná ekonomika“), ako napríklad „islamská“, „budhistická“ alebo „katolícka“, by sa nemali používať.

Nespochybniteľným faktom však zostáva, že v ekonomikách väčšiny krajín, ktoré sú považované za moslimské (sami seba tak označujú, alebo v tých z nich, kde v štátnych symboloch či v názve je prítomné slovo islam), sú z pozície islamského práva zakázané finančné operácie pracujúce s úrokom. Pritom je dôležité povedať, že iba v troch členských štátoch Organizácie islamskej spolupráce (v Iráne, v Sudáne a v Pakistane) došlo k nie celkom úspešným pokusom implementovať plnohodnotné islamské ekonomické modely v rámci národného hospodárstva.

1 Islamský ekonomický model v kontexte *Koránu* a islamského práva *šari`a*

Sme toho názoru, že koncepcia islamskej ekonomiky ako súboru výrobných vzťahov má právo na existenciu, pretože moslimské právo ponúka možnosť budovania takýchto vzťahov založených na konkrétnych mechanizmoch a nástrojoch. Podľa nášho názoru je však vhodnejšie používať výraz „islamský model ekonomických vzťahov“ alebo „islamský ekonomický model“. Na rozdiel od priorít trhovej ekonomiky, kde maximalizácia zisku je hlavným cieľom celého výrobného procesu, reprodukcie, distribúcie a ďalších vecí, sú v islamskom ekonomickom modeli dôležitou a nevyhnutnou podmienkou jej fungovania metódy, ktorými bol dosiahnutý zisk. Existuje jeden dôležitý bod, ktorý ho odlišuje od tradičného hospodárskeho systému – je to morálna orientácia, ktorá je založená na etických obmedzeniach náboženstva. Hlavným kritériom v tomto prípade je súlad s islamským právom.

Po prvé, rozsah aktivít moslimských podnikateľov je obmedzený povoleným podnikaním. To znamená, že je zakázané vykonávať podnikateľskú činnosť v oblasti hazardných hier alebo podnikat' v oblasti výroby alkoholu, drog alebo tabakových výrobkov. Je zakázané využívať aj majetok a príjem získaný z týchto činností. Platí, že hodnotenie majetku v islame je v priamej súvislosti s náboženskými kritériami.

Po druhé, z hľadiska islamského práva, musí ekonomické správanie sa účastníkov trhových vzťahov zodpovedať zásade maximálnej poctivosti a svedomitosti. To si vyžaduje povinné stanovenie:

- predmetu, podmienok a záväzkov zmluvy,

⁵ ACHTJAMOV, N, S. (2013): Islamskaja ekonomičeskaja model: konceptualnyje i teoretičeskije osnovy

⁶ V roku 2011 sa Organizácia islamskej konferencie premenovala na Organizáciu islamskej spolupráce (pozn. autora).

- zákazu nátlaku pri uzatváraní zmluvného vzťahu,
- povinný súlad so zmluvou a ochotu zmluvných strán spolupracovať v dobrej viere,
- voľný prístup na trh účastníkov obchodu,
- čestnosť v obchodných vzťahoch,
- dostupnosť úplných a spoľahlivých informácií o cene, kvalite, množstve tovaru a obchodných podmienkach.

Mimo zákona sú postavené aj negatívne faktory, ako sú podvody, špekulácie, dumping a monopol. Pojem „islamský ekonomický model“ alebo „islamská ekonomika“ sa vzťahuje na štandardný ekonomický systém, vyznačujúci sa tým, že zodpovedajúca dogma (islam) pôsobí ako regulátor právnych a hospodárskych vzťahov v spoločnosti. *Korán a hádísy*⁷ poskytujú rozsiahly súbor pokynov a zákazov upravujúcich sociálnoekonomické vzťahy, vrátane používania pravidiel a zásad podnikania, ktoré predpisuje *šarí'a*.⁸

Tým sa samozrejme nerušia základné ekonomické zákony, na základe ktorých islamská ekonomika funguje. Islamský ekonomický model založený na islamských hodnotách a svetonázore je iba časťou celého islamského systému, v ktorom prevládajú etické normy a prostredníctvom ktorých je hospodárska činnosť integrovaná do spoločenského života a stanovuje normy pre fungovanie sociálneho správania. Tento systém nielen vysvetľuje sociálnoekonomické javy, ale tiež koriguje ekonomické správanie.

Islamský ekonomický model je založený na princípe práce založenom na skutočných aktívach, odmietnutí úžery, derivátov a iných špekulatívnych nástrojoch. Absencia týchto nástrojov zabraňuje rôznym krízovým situáciám. V tradičnom systéme existuje veľa prvkov, ktoré pomáhajú nafúknuť finančnú bublinu – rôzne doplnkové deriváty umožňujú splatiť dlhy dlhom apod.

Tým, že islam prísne zakazuje úrok, umožňuje spravodlivejšie rozdelenie dlžného bremena. Pri implementácii rôznych investičných nástrojov teda môžeme hovoriť o zásadách sociálnej spravodlivosti. Viacerí teoretici islamského ekonomického modelu (Sudin Haron, Zeta Akhtar Aziz a ďalší) vo svojich štúdiách dokazujú, že hospodárstvo nemôže byť skutočne efektívne, ak nie je založené na zásadách sociálnej spravodlivosti a zodpovednosti.⁹

Osobitosť islamského hospodárskeho modelu nie je ani tak vyjadrená v niektorých kvantitatívnych ukazovateľoch, v úrovni príjmov a výdavkov, v objeme dovozu a vývozu a v iných údajoch štatistického charakteru. Je podmienená morálnymi a etickými požiadavkami, zákazom vykonávania určitých „nespravodlivých“ obchodných transakcií, zákazom využívania príjmov z týchto oblastí, obmedzením modelu hospodárskeho správania sa (zákazom klamania zákazníkom a partnerom, zákazom účtovania a platenia úrokov, platením *zakátu* apod.). To znamená, že okrem maximalizácie ziskov sú relevantné aj podmienky a metódy dosahovania zisku.

Šarí'a zavádza nasledujúce základné pojmy a princípy, ktoré určujú inštitucionálne osobitosti islamského ekonomického modelu.

⁷ *Hadís* - označenie pre pôvodne ústne uchované výpoved' o činoch a skutkoch islamského proroka Mohameda. *Hádísy* tvorí hlavný prameň *sunny*. Skladá sa z dvoch častí, a to z rečazca tradentov a samotného výroku. Prvá časť, teda rečazec tradentov, sa nazýva *isnád*, a má zaručiť pravdivosť nasledujúce výpovede. Druhá časť *hadísov* sa nazýva *matn* a tvoria samotný príbeh *hadísa*.

⁸ NASIROV, A. D. (2010): *Osnovy islamskej ekonomiky – pravovyye i ekonomičeskije cennosti v svjaščenom Korane*. Dostupné na internete: <https://moluch.ru/archive/17/1729/>.

⁹ HARON S. (1998): *A Comparative Study of Islamic Banking Practices*

1) *Zakát* – ako akýsi druh dane z majetku v prospech chudších moslimov. *Zakát* je zaradených do zoznamu najdôležitejších povinností moslimov – piatich pilierov islamu. Povinnosť odvádzať *zakát* je zakotvená v *Koráne*.¹⁰

2) *Ribá* (z arabčiny – prírastok, prebytok, úžera) – zákaz úrokov z pôžičiek, úžerníctvo a akýkoľvek neoprávnený kapitálový zisk pri vykonávaní obchodných a finančných operácií. Akákoľvek preddefinovaná sadzba v skutočnosti závisí od doby a výšky úveru a nezávisí od úspechu investície.

Napriek zákazu úrokových sadzieb islam v záujme dosiahnutia zisku umožňuje a podporuje investície do konkrétneho projektu. Vyžaduje však, aby proces tvorby a akumulácie kapitálu v ekonomike odrážal vývoj jeho skutočného sektora.¹¹

3) *Gharar* (z arabského nebezpečenstvo, riziko) – zákaz prvku neistoty, náhodnosti alebo dvojznačnosti v predmete a podmienkach zmluvy vrátane ceny – čiže vo všeobecnosti všetko, čo by mohlo znamenať riziko špekulatívneho výnosu. Pod definíciu *gharar* patrí *maisir*¹² – všetky druhy lotérií, kasín, hazardných hier. V islamskom práve *šarí'a* prítomnosť nadmerného *ghararu* v zmluve vedie k jej zrušeniu. Doposiaľ však neboli vyvinuté žiadne jasné a jednotné kritériá na určenie stupňa *ghararu*, ktorý by jasne vymedzoval potrebu ukončenia zmluvy.

Vyššie uvedené obmedzenia, bez ohľadu na morálne a etické hodnotenie, z hľadiska čisto ekonomického, vedú k pravidelnému zvyšovaniu nákladov a v podmienkach voľnej hospodárskej súťaže sa tak islamské podnikanie nachádza v nerovnom a nevýhodnom postavení. Oveľa závažnejší obmedzujúci účinok islamského hospodárskeho modelu súvisí s nižšie uvedenými inštitútmi, súvisiacimi s oblasťou islamského chápania majetkových vzťahov.

Korán stanovuje základné postuláty, ktoré opisujú ideálny model ekonomických vzťahov v moslimskej spoločnosti:

- odsúdenie nadmerného bohatstva (*súra 104, súra 102*);
- odsúdenie úžerníkov a úrokov z pôžičiek (*súra 3, ája 130; súra 2, áje 275 – 278*);
- podpora obchodu (*súra 11, ája 85; súra 17, ája 35*);
- majetkové vzťahy (*súra 2, ája 5*);
- právo dediť (*súra 4, ája 7 – 12, 176*);
- majetkové vzťahy manželov (*súra 4, ája 127 – 129*);
- almužny (*súra 2, ája 263 – 281*);
- zmluvné záväzky (*súra 2, áje 282 – 283*);
- akumulované výdavky (*súra 2, áje 274 – 281*).

2 Mechanizmy a nástroje podnikania podľa islamskej ekonomiky

V *šarí'i* všetky zákazy spojené s využitím osobného vlastníctva na úkor záujmov spoločnosti (*ummy*) neobmedzujú samotné vlastníctvo, ale ciele a spôsoby jeho používania. Na dosiahnutie súladu s vyššie uvedenými zásadami boli v islame vypracovaný súbor operácií, mechanizmov a nástrojov na podnikanie.

¹⁰ HOGHOVÁ, H. – MUNTÁGOVÁ, L. (2001): Korán, s. 337 a 338.

¹¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): Islámské finance jako alternativa.

¹² BEKKIN, R. I. (2009): Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost', s. 20.

1) *Bai`* (z arabčiny – predaj) – kúpna zmluva, podľa ktorej predávajúci súhlasí s prevodom tovaru a prevodom vlastníctva kupujúcemu. Kupujúci je povinný zaplatiť dohodnutú cenu a prevziať zakúpenú tovarovú položku.

2) *Bai` al-salaam* – zmluva o predaji tovaru s odloženou dodávkou,¹³ podľa ktorej kupujúci zaplatí dohodnutú cenu za konkrétny výrobok ako zálohu, tovar mu predávajúci dodá v stanovenom čase v budúcnosti. Musí sa určiť množstvo a vlastnosti prepravovaného tovaru, ako aj čas jeho dodania kupujúcemu. Dohodnutá cena tovaru musí byť navyše zaplatená v plnej výške počas trvania zmluvy. Predmetom tejto zmluvy je najmä hnuťelný majetok, ktorý sa dá odhadnúť na základe kvality, množstva a práce investovanej do jeho výroby, s výnimkou zlata, striebra a iného tovaru, ktorý môže nahradiť peniaze. Významný rozdiel medzi *Bai` al-salaam* a *Istisna`* (viď bod 8) je v tom, že platba za tovar sa poskytuje vo forme jednorazovej zálohovej platby, a nie postupne v etapách.¹⁴

3) *Bai` bisaman ajil* (z arabského predaj na odložený nákup) – kúpno-predajná zmluva za odloženú cenu.¹⁵ Podľa podmienok tejto zmluvy predávajúci získava tovar a predáva ho kupujúcemu za dohodnutú cenu vrátane nákladov, ktoré vznikli predávajúcemu. Peniaze za tovar sa zaplatia v budúcnosti naraz alebo postupne.

4) *Mudaraba* je akciové partnerstvo, v ktorom jedna zo strán (zvyčajne islamská banka) poskytuje kapitál a druhá podnikateľské schopnosti a schopnosti.¹⁶ Zisk si partneri rozdeľujú podľa dohodnutých podmienok. V prípade straty nesie investor všetky riziká spojené so stratou investovaných peňazí, s výnimkou preukázaných prípadov úmyselného utajenia zisku zo strany podnikateľa.

5) *Mušaraka* (z arabského partnerstvo, spoločné podnikanie) – dohoda o partnerstve medzi dvoma alebo viacerými stranami, kde každý partner prispieva určitým podielom finančných prostriedkov alebo hmotného majetku.¹⁷ *Mušaraka* vyžaduje, aby všetci partneri vložili do partnerstva tak kapitál, ako aj nápad, odbornosť alebo svoje služby. Predpokladom je teda partnerstvo rovnocenných strán, z ktorého vyplýva základné pravidlo že všetci partneri sú oprávnení spravovať záležitosti tohto partnerstva a konať v jeho mene. Od tohto pravidla je možné sa odchyliť delegovaním právomocí, čo využívajú partneri na také prerozdelenie úloh, v ktorom veriteľ / financujúci partner (ktorý do partnerstva chce poskytnúť iba kapitál) sa zdrží aktívneho angažovania v biznise a na „dĺžníka“ (čiže partnera, ktorý potreboval kapitál a ktorý do partnerstva vniesol svoj nápad alebo zručnosti) deleguje úlohu aktívne sa starať o financovanú podnikateľskú činnosť alebo nadobudnuté aktívum.¹⁸

6) *Murabaha* (z arabského ďalší predaj) – obdoba *Mušaraky*, zmluva o predaji tovaru medzi predávajúcim a kupujúcim za dohodnutú cenu, ktorá zahŕňa zisk z predaja tovaru.¹⁹ Predávajúci (napríklad banka) nakupuje suroviny alebo zariadenie v mene kupujúceho (klienta) a následne ho ďalej predáva, ale za vyššiu cenu. Kupujúci zaplatí požadovanú sumu v plnej výške alebo formou čiastkových platieb. Predávajúci znáša všetky náklady spojené s predajom tovaru, ako aj všetky riziká až do dodania tovaru kupujúcemu.

¹³ ZÁHUMENSKÝ, L. (2017): Islamské financie a bankovníctvo VI.: bai salam a istisna`a.

¹⁴ The Contract of Bay-al-Salam and Bay-al-Istisna in Islamic Commercial Law: A Comparative Analysis

¹⁵ Bai bisaman ajil in bai bisaman ajil transaction (2019)

¹⁶ Islamic Finance – Mudaraba (2019)

¹⁷ MUSA, H. – NATORIN, V. (2016): Mušaraka ako inovačná forma financovania

¹⁸ ZÁHUMENSKÝ, L. (2017): Islamské financie a bankovníctvo III.: mušaraka a mudaraba

¹⁹ Murabaha (2019)

Rozdiel medzi Murabahu od bežných bankových operácií je v tom, že príjem banky v tomto prípade slúži ako zisk z obchodovania, a nie ako percento z pôžičky.

7) *Idžára* (z arabského nájom) – v islamskom bankovníctve analógia pre našu lízingovú operáciu, druh lízingovej zmluvy.²⁰ Podľa dohody jedna strana na žiadosť klienta nadobúda hmotný majetok a potom ho prenája. Trvanie nájmu a výška nájomného sú dohodnuté stranami pri uzatvorení zmluvy a nepodliehajú zmenám v čase. Po zaplatení prechádza aktívum z majetku banky do vlastníctva klienta.

8) *Istisna* (voľný preklad z arabského jazyka – na mieru) – druh kúpnej zmluvy, ktorej predmet v čase uzavretia dohody neexistuje.²¹ Výrobca tovaru vyrába tovar špecificky na žiadosť zákazníka. Nevyhnutnými podmienkami pre platnosť pravdy sú vopred dohodnutá cena vyrobeného tovaru a ich hlavné charakteristiky. Okrem toho sa platba za tovar poskytuje v etapách, keďže prácu vykonáva výrobca. Používa sa predovšetkým na financovanie dlhodobých projektov.

9) *Qard al-Hassan* (z arabského jazyka – dobrá pôžička) – bezúročná pôžička poskytnutá na charitu i na krátkodobé financovanie potenciálne ziskového projektu.²² Veriteľ poskytuje klientovi pôžičku na určité obdobie bez účtovania úrokov. Ako záruku splatenia dlhu je možné požadovať zloženie zábezpeky. Ak je veriteľovi zrejmé, že dlžník zjavne nie je schopný splatiť dlh, potom sa prostriedky takto poskytnuté vo forme môžu považovať za dobrovoľný alebo povinný dar (*sadaka, zakát*).

10) *Takaful* (z arabského ustanovenia o vzájomnej záruke) – islamské poistenie.²³ Systém založený na zásadách solidarity a vzájomnej pomoci, v ktorom účastníci zmluvy poskytujú vzájomnú podporu v prípade škôd spôsobených ktorejkoľvek z nich (vrátane predovšetkým peňažných náhrad). *Takaful* sa delí na dva typy:

- všeobecný *takaful*, zahŕňajúci komerčné poistenie majetku. Poistník si môže nárokovať časť zisku poisťovateľa z investovania vyplatených prostriedkov;
- rodinný *takaful*, vzťahujúci sa predovšetkým k osobnému poisteniu a vyznačuje sa určitými osobitosťami.

11) *Sukuk* – dlhový finančný certifikát, dokumentujúci práva držiteľov na konkrétne reálne aktívum.²⁴ Niektorí odborníci sa domnievajú, že *sukuk* je bližšie k podielom z investičných fondov ako k dlhopisom. *Sukuk* sa nemôže spájať s úrokmi z pôžičiek a je vždy zabezpečený aktívami – nazýva sa to islamská sekuritizácia aktív (nahradenie netrhových pôžičiek a / alebo peňažných tokov cennými papiermi voľne obchodovanými na kapitálových trhoch).²⁵

Záver

Islamský ekonomický model spája pozitívne aspekty trhovej ekonomiky a plánovanej sociálne orientovanej ekonomiky pri minimalizácii ich negatívnych dôsledkov. Západný model

²⁰ KOHÚT, M. (2002): Islamské bankovníctvo II.

²¹ NAVEED, M. (2015): Istisna Contract

²² LONE, F. A. (2016): Islamic Banks and Financial Institutions. A Study of their Objectives and Achievements, s. 66-82.

²³ Islamic Insurance (Takaful)

²⁴ JAMALDEEN, F. (2019): How Sukuk (Islamic Bonds) Differ from Conventional Bonds

²⁵ NAVEED, M. (2014): Five Important Differences Between Sukuk and Traditional Bonds

hospodárstva založený na súkromnom vlastníctve a trhových mechanizmoch je veľmi efektívny pri využívaní zdrojov a vytváraní zisku, ale zameriava sa predovšetkým na jeho dosahovanie a zásady sociálneho spravodlivosti sa do tohto systému takmer nezahŕňajú.

Plánovaná direktívna a administratívna ekonomika je charakteristickou črtou krajín so socialistickým systémom, ktoré vyhlasujú, že dodržiavajú princípy sociálnej spravodlivosti. Realizujú ich prostredníctvom mechanizmov štátneho rozdeľovania verejných statkov a rozhodovaním o potrebách obyvateľov. Čas ukázal neefektívnosť tohto systému. Islamský ekonomický model je založený na trhovom mechanizme, kapitále a inštitúcii súkromného vlastníctva a riadi sa morálnymi a etickými normami a obchodnými pravidlami, ktoré sú podporované samotnými účastníkmi trhu. Zaisťuje redistribúciu verejných statkov (napríklad odpočtom *zakátu*) v prospech chudobnejších spoluobčanov.

Je zrejmé, že islamský ekonomický model v jeho ideálnej podobe môže byť implementovaný iba v krajinách, kde podstatná časť obyvateľstva vyznáva islam a štát vytvára jeho regulačný rámec v súlade so zásadami islamského práva *šari'a*. Výskum v tejto oblasti je z vedeckého a praktického hľadiska žiaduci a zaujímavý z hľadiska analýzy možností ďalšieho globálneho ekonomického rozvoja.

Použitá literatúra:

1. ANAWR, M. – HANEEF, M. A. (1999): *Studies in Islamic banking and finance in the 21st century: theory and practice*. International Conference on Islamic Economics Kuala Lumpur, Malaysia. Kuala Lumpur International Islamic University Malaysia. 507 s. ISBN 9832957591.
2. ACHTJAMOV, N, S. (2013): *Islamskaja ekonomičeskaja model: konceptualnyje i teoretičeskije osnovy*. In: *cyberleninka.ru*. Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/islamskaya-ekonomičeskaya-model-kontseptualnye-i-teoreticheskie-osnovy-1>.
3. Bai bisaman ajil in bai bisaman ajil transaction (2019): In: *coursehero.com*. [Citované dňa 04. 09. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.coursehero.com/file/p7pd2t2/Bai-Bisaman-Ajil-In-bai-bisaman-ajil-transaction-Islamic-bank-sells-goods-or/>.
4. BEKKIN, R. I. (2009): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*. Moskva: Izdatel'skij dom Mardžani, 2009. s. 20. ISBN 9785903715077.
5. DAGHISTANI, A. S., (2012): Al – Ghazali. Islamic Philosophy of Economics. Ethics and Economy in Islam: Contribution of Imam Al Ghazali in focus.[online]. In: *kud-logos.si*. Jul 1, 2012. [Citované 28. 08. 2019]. Dostupné na internete: <http://kud-logos.si/2012/al-ghazali-islamic-philosophy-of-economics/>.
6. HARON S. (1998): A Comparative Study of Islamic Banking Practices. [online]. In: *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 1998, Vol. 10. [Citovane 29. 08. 2019]. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3093812>.
7. HOGHOVÁ, H. – MUNTÁGOVÁ, L. (2001): *Korán. 57:7, 57:18*. Žilina: Knižné centrum, 2001. s. 337 a 338. 399 s. ISBN 80-88723-81-7.
8. HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*. Vyd. 1. A.M.S. trading s. r. o., 2013, 174 s. ISBN 978-80-902419-5-4.

9. Islamic Insurance (Takaful). [online]. In: *islamic-banking.com*. Institute of Islamic Banking and Insurance. [Citované dňa 02. 09. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.islamic-banking.com/explore/islamic-finance/islamic-insurance-takaful>
10. Islamic Finance – Mudaraba. [online]. In: *practicallaw.thomsonreuters.com*. 2019. [Citované dňa 02. 09. 2019]. Dostupné na internete: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-5006963?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-5006963?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).
11. JAMALDEEN, F. (2019): How Sukuk (Islamic Bonds) Differ from Conventional Bonds. [online]. In: *dummies.com*. [Citované 27. 08. 2019]. Dostupné na: <https://www.dummies.com/personal-finance/islamic-finance/how-sukuk-islamic-bonds-differ-from-conventional-bonds/>.
12. KOHÚT, M. (2002): Islamské bankovníctvo II. [online]. In: *Banky.sk*. 25.10.2002. [Citované 17. 09. 2019]. Dostupné na: <https://banky.sk/islamske-bankovnictvo-ii/?pg=2>.
13. LONE, F. A. (2016): *Islamic Banks and Financial Institutions. A Study of their Objectives and Achievements*. Palgrave Macmillan UK, 2016. ISBN 978-1-137-51566-7.
14. Murabaha (2019). [online]. In: *practicallaw.thomsonreuters.com*. [Citované 27. 08. 2019]. Dostupné na internete: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/6-5006961?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/6-5006961?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).
15. MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Bratislava: Iura Edition, 2011. 120 s. ISBN 978-80-8078-412-6.
16. MUSA, H. – NATORIN, V. (2016): Mušaraka ako inovačná forma financovania. [online]. In: *ef.umb.sk*. [Citovane 16. 09. 2019]. Dostupné na internete: https://www.ef.umb.sk/konferencie/kfu_2016/prispevky%20a%20prezentacie/Sekcie/Natorin,%20Musa.pdf.
17. NASIROV, A. D. (2010): Osnovy islamskoj ekonomiky – pravovyje i ekonomičeskije cennosti v svjaščenom Korane. [online]. In: *Molodoj učjonnyj*, 2010, №6 (17) ijun. s. 246 – 251. [Citovane 03. 09. 2019]. Dostupné na internete: <https://moluch.ru/archive/17/1729/>.
18. NAVEED, M. (2014): Five Important Differences Between Sukuk and Traditional Bonds. [online]. In: *Sukuk.com*. 26 July 2014. [Citované 29. 08. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.sukuk.com/education/important-differences-sukuk-traditional-bonds-2207/>.
19. NAVEED, M. (2015): Istisna Contract. [online]. In: *islamicfinance.com*. 17th January 2015. [Citované 17. 09. 2019]. Dostupné na: <https://www.islamicfinance.com/2015/01/istisna/>.
20. The Contract of Bay-al-Salam and Bay-al-Istisna in Islamic Commercial Law: A Comparative Analysis. [online]. In: *ResearchGate.net*. July 2016. Conference: Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia Ke - 11, 2016, Volume: 1. [Citované dňa 02. 09. 2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/305737321_The_Contract_of_Bay-al-Salam_and_Bay-al-Istisna_in_Islamic_Commercial_Law_A_Comparative_Analysis/citation/download.
21. ZÁHUMENSKÝ, L. (2017): Islamské financie a bankovníctvo III.: mušaraka a mudaraba. [online]. In: *pravnenoviny.sk*. 06. 03. 2017. [Citované 29. 08. 2019].

Dostupné na internete: <https://www.pravnenoviny.sk/islamske-financie-a-bankovnictvo-iii-musaraka-a-mudaraba>; MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Bratislava: Iura Edition, 2011. 120 s. ISBN 978-80-8078-412-6.

22. ZÁHUMENSKÝ, L. (2017): Islamské financie a bankovníctvo VI.: bai salam a istisna'a. [online]. In: *pravnenoviny.sk*. 11. 06. 2017. [Citované dňa 02. 09. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.pravnenoviny.sk/islamske-financie-a-bankovnictvo-vi-bai-salam-a-istisna-a>.

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mimoriadny profesor

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

e-mail: lubomir.cech@euba.sk

PRÍLEŽITOSTI A LIMITY INTEGRÁCIE MOSLIMOV V EURÓPSKEJ ÚNII¹

OPPORTUNITIES AND LIMITS FOR INTEGRATION OF MUSLIMS IN THE EUROPEAN UNION

Ivana Dancáková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: ivana.dancakova@euba.sk

Viacere výskumné štúdie predpovedajú rast moslimskej populácie v najbližších rokoch. K zvyšovaniu počtu moslimov dochádza aj v Európe. Prispieva k tomu nielen migrácia, ale aj vyšší prirodzený prírastok moslimov v porovnaní s ostatnými obyvateľmi. Cieľom príspevku je priblížiť príležitosti a limity, ktoré so sebou prináša integrácia migrantov vyznávajúcich islam do štruktúr a spoločnosti Európskej únie s ohľadom na postoj majoritnej spoločnosti pomocou metódy deskriptívnej analýzy a syntézy. Výsledky ukazujú, že doterajšie integračné modely viedli k segregácii moslimských migrantov, napriek ich prínosu pre ekonomický a populačný rast.

Kľúčové slová: integrácia, islam, Európska únia

JEL: F2, O15, Z12

Several research studies predict a growing Muslim population in coming years. The number of Muslims increase also in Europe. It is due to not only increased level of migration, but also a consequence of higher Muslim population growth than the rest of European population. The aim of the paper is to address the opportunities and limits of Muslim migrants' integration into the structures and society of the European Union with regard to the attitude of the major society by using the method of descriptive analysis and synthesis. The results show that implemented integration models led to segregation of Muslim migrants, despite their contribution to economic and population growth.

Key words: integration, Islam, European Union

JEL: F2, O15, Z12

Úvod

V posledných rokoch zažíva Európa rekordný nárast počtu žiadateľov o azyl, ktorí unikajú pred konfliktmi na Blízkom východe a severe Afriky. Ide o prevažne moslimské krajiny. Neočakávaný nárast migračných tokov vyvolal zvýšený záujem verejnosti o tému imigrácie, integrácie a bezpečnosti vo viacerých štátoch Európskej únie (ďalej len EÚ).

Cieľom príspevku je skúmanie príležitostí a limitov spojených s integráciou najväčšej imigrantskej komunity (moslimov), ktorá má potenciál rozširovať sa. Na proces integrácie

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0812/19 Spoločenské *Tipping Points* a udržateľný ekonomický rast.

prihliadame ako na dvojstranný proces, na jednej strane je snaha migranta o začlenenie sa do štruktúr prijímajúceho štátu, na druhej strane je to postoj prijímajúcej spoločnosti voči imigrantom. Na dosiahnutie cieľa využívame metódy deskriptívnej analýzy a syntézy.

Otázkou demografického vývoja moslimskej skupiny v Európe sa zaoberajú viaceré štúdie, ktoré vychádzajú zo štatistických údajov Eurostatu, výskumného centra *Pew Research Center*, OECD a ďalších databáz. Identita moslimov je častokrát priamo merateľná, tým, že sa k nej priznajú, ale niekedy je iba predpokladaná na základe pôvodu migranta. Hackett a kol., ktorí vypracovali štúdiu na základe spomínaných dostupných dát, predstavili tri potenciálne scenáre vývoja moslimskej populácie v EÚ. V úvahu berú viacero faktorov, ako pohlavie, vek, prirodzený prírastok/úbytok populácie, medzinárodnú migráciu a i.

Výzvou je pre Európu rastúca moslimská populácia a schopnosť prijímajúcich krajín integrovať moslimov do spoločnosti bez vzniku konfliktov.

1 Demografické predikcie

Prognózy výskumného centra *Pew Research Center* predpokladajú nárast moslimskej populácie v Európe, aj v prípade, že by bola úroveň imigrácie nulová.² Štúdia vypracovaná Hackettom a kol. (2017) poskytuje prvé odhady rastu európskej populácie v dôsledku prílevu imigrantov s vyznávajúcich islam v rokoch 2014-2016. Výskumná správa hovorí o troch možných scenároch vývoja moslimskej populácie v Európe do roku 2050. Vo svojom výskume vychádzajú zo štatistických údajov 28 krajín EÚ, vrátane Švajčiarska a Nórska. V roku 2016 bol stav moslimskej populácie v EÚ odhadovaný na 25,8 milióna (4,9 % európskej populácie), pre porovnanie, v roku 2010 to bolo 19,5 milióna.³ V roku 2018 sa odhadovaný počet pohyboval na úrovni 33 miliónov, teda 6 % celkovej európskej populácie tvorili moslimovia.⁴ Na obrázku 1 môžeme vidieť prerozdelenie moslimov v európskom regióne v roku 2016.

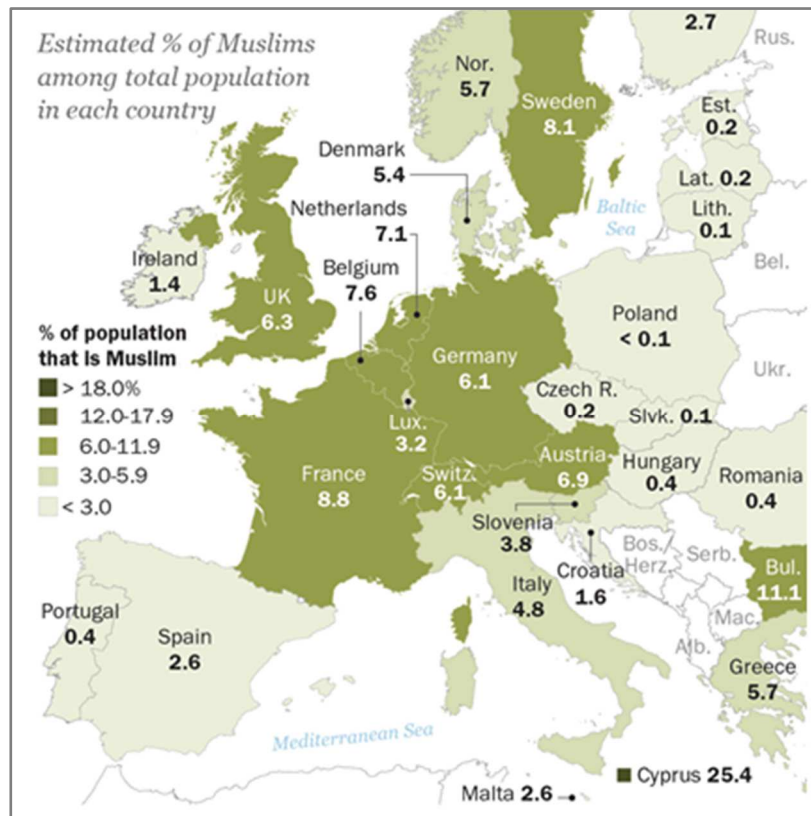
² HACKETT, C. – STONAWSKI, M. – POTANCOKOVA, M. et al. (2017): Europe's growing Muslim population.

³ Ibid.

KETTANI, H. (2010): Muslim Population in Europe: 1950-2020. s. 162.

⁴ SHAPIRO, J. L. (2018): European Muslims: A Demographic Opportunity.

Obrázok 1: Percentuálny podiel moslimov na celkovej populácii európskych krajín v roku 2016 v %

Prameň: Pew Research Center. (2017).

Na základe údajov prvého „nulového“ scenára predpokladajúceho nulovú imigráciu vyplýva, že počet moslimov by naďalej rástol a v roku 2050 by tvorili 7,4 % populácie EÚ. Dôvodom neustáleho zväčšovania sa moslimskej populácie je vyššia miera pôrodnosti u moslimských žien a nižší stredný vek moslimov. V priemere porodia moslimské ženy o 1 dieťa viac ako priemerná Európanka. Taktiež rozdiel v strednom veku moslima (30,4 rokov) a občana EÚ (43,8 rokov) presahuje 13 rokov. Druhý „mierny“ scenár vychádza zo situácie pretrvávania regulárnej migrácie, avšak nepravidelné a nelegálne migračné toky budú pozastavené v polovici roka 2016. Za uvedených okolností, kedy by sa úplne obmedzila neregulárna migrácia, by moslimská populácia dosiahla mieru 11,2 % európskej populácie do roku 2050. Tretím, a zároveň posledným scenárom predstaveným štúdiou je očakávanie vysokej imigrácie utečencov medzi rokmi 2014 až 2016 pretrvávajúcej aj v budúcnosti. Pri uskutočnení tretej prognózy môžeme očakávať nárast podielu moslimov v EÚ do roku 2050 na úroveň 14 %, teda takmer trojnásobný nárast oproti roku 2016.⁵

Ak sa pozrieme na uvedené scenáre, uvedomíme si, že nie sú realizovateľné. Dôvodom je komplikovanosť predikcie budúcich migračných tokov, ktoré sú motivované množstvom faktorov. Migrácia nezávisí iba od situácie v krajinách pôvodu migrantov, ale tiež od ekonomického a politického vývoja európskych štátov. Spomínané prognózy môžu slúžiť na implementovanie vhodných opatrení a predchádzanie konfliktov, v prípade eskalujúcej

⁵ HACKETT, C. – STONAWSKI, M. – POTANCOKOVA, M. et al. (2017): Europe's growing Muslim population.

situácie. Reálny očakávaný prírastok moslimov sa pohybuje medzi druhým a tretím scenárom, pretože môžeme predpokladať pokračovanie regulárnej imigrácie, a tiež prílev utečencov, avšak v menšej miere. Hackett a kol. (2017) predpokladajú nárast populácie moslimov a pokles európskej populácie. V skutočnosti moslimovia predstavujú len polovicu prichádzajúcich imigrantov, druhú polovicu tvoria kresťania a i., ktorí môžu taktiež prispieť k zmierneniu prirodzeného úbytku populácie EÚ. V tabuľke 1 vidíme predpoklad vývoja európskej populácie v závislosti od troch scenárov vývoja moslimskej populácie v Európe. Taktiež môžeme pozorovať prognózy vývoja nemoslimskej populácie a celkový počet Európanov v roku 2050 v závislosti od scenárov Hacketta a kol. Prvý scenár predpokladá výrazný pokles európskej populácie, v druhom prípade by došlo len k miernemu poklesu a tretí scenár počíta s miernym rastom európskej populácie v dôsledku imigrácie a prírastku moslimskej populácie.

Tabuľka 1: Očakávaný populačný rast v Európe v roku 2050 na základe troch migračných scenárov podľa Hacketta a kol. 2016 (v mil.)

	2010	2016	2050 1. scenár	2050 2. scenár	2050 3. scenár
Moslimovia	19,5	25,8	35,8	57,9	75,6
Ostatní	495,3	495,1	445,9	459,1	463
Spolu	514,8	520,8	481,7	516,9	538,6

Prameň: Vlastné spracovanie podľa: Pew Research Center. (2017): Europe's growing Muslim Population.

Za posledné desaťročie sa vývoj migračných tokov v porovnaní s predošlými dekadami výrazne zvýšil, pričom v rokoch 2014-2016 dosiahol svoje maximum. V nasledujúcich rokoch (2017 - september 2019) pozorujeme mierny pokles imigrácie do členských štátov EÚ. Pokles imigrácie je dôsledkom sprísnenia imigračných politík jednotlivých štátov EÚ. Niektoré štáty sprísnilo opatrenia viac, iné menej, v závislosti od miery imigrácie. Rozdelenie moslimov v Európe je nerovnomerné. Podľa štatistických údajov Eurostatu (2017), najviac moslimov sa nachádza vo Francúzsku, nasleduje Nemecko, Spojené kráľovstvo, Taliansko, Holandsko a i.⁶ Poradie štátov v závislosti od podielu moslimskej populácie na celkovom počte obyvateľov sa líši od predošlého poradia, vid' tabuľka 2. Najväčší podiel moslimov na celkovom obyvateľstve je na Cypre, nasleduje Bulharsko, Francúzsko, Švédsko a Belgicko.

⁶ Eurostat. (2017): Asylum statistics.

Tabuľka 2: Štáty EÚ s najväčším podielom moslimskej populácie za rok 2018 (v %)

Poradie	Krajina	Podiel populácie, ktorá sa hlási k islamu
1.	Cyprus	25,4
2.	Bulharsko	11,1
3.	Francúzsko	8,8
4.	Švédsko	8,1
5.	Belgicko	7,6

Prameň: Vlastné spracovanie podľa: SAWE, B. E. (2018): European Countries With the Largest Muslim Populations. In: WorldAtlas, May. 24, 2018.

V priebehu rokov 2010 – 2016 prijali najväčší počet imigrantov štáty západnej Európy, konkrétne: Spojené kráľovstvo, Nemecko, Francúzsko, ale tiež Taliansko, či Švédsko. Podiel moslimov na celkovom počte prijatých imigrantov v jednotlivých štátoch, s výnimkou Spojeného kráľovstva, presahuje 50 % prijatých migrantov.⁷ Ak by sme sa zamerali len na utečencov, medzi päť hlavných destinácií v tomto prípade môžeme zaradiť Nemecko, Švédsko, Taliansko, Rakúsko a Francúzsko. Podiel moslimskej populácie medzi utečencami v uvedených krajinách sa pohybuje medzi 60 – 86 %.⁸ Najviac moslimov za obdobie rokov 2010 až 2016 smerovalo práve do Nemecka.

Počas skúmaného obdobia imigrovalo do EÚ približne 3,7 milióna moslimov. Takmer dve tretiny vstúpili na územie v súlade so zákonom, keď sa rozhodli prísť do Európy legálne pracovať, študovať, atď. Zvyšná tretina migrantov predstavuje tých, ktorí už majú, alebo ešte len čakajú na udelenie štatútu utečenca. Odhaduje sa, že takmer milión žiadateľov o azyl nebude úspešných v procese získania azylu. Čo sa s nimi stane nie je jasné. Môžu byť deportovaní, resp. dobrovoľne sa vrátiť do krajiny pôvodu, taktiež sa môžu odvolať, alebo sa pokúsia zotrvať v Európe nelegálne.

Moslimskú populáciu v Európskej únii tvoria moslimovia narodení v EÚ, ale aj tí, ktorí imigrovali z tretích krajín. Za nárast moslimskej menšiny v EÚ v posledných rokoch je z väčšej miery zodpovedná migrácia. Ak sa pozrieme na pôvodnú populáciu moslimov v EÚ, môžeme nárast pripísať prirodzenému prírastku populácie. Ďalším faktorom je zmena vierovyznania, teda prechod na islamskú vieru, alebo naopak odvrátenie sa od nej. Tento aspekt má len nízky vplyv na celkovú populáciu moslimov v Európskej únii.

Medzi štáty pôvodu najväčšieho počtu moslimských utečencov patria Sýria, Afganistan, Irak. Unikajú pred vojnou a násilnými konfliktmi. Veľké množstvo moslimov prichádza do Európy regulárne, pochádzajú najmä z Maroka, Pakistanu, Bangladéša a Iránu.⁹

2 Integrácia vs. segregácia

V priebehu poslednej dekády došlo k výraznému zvýšeniu migračných tokov smerujúcich do Európy, čo malo sa následok zmenu riadenia migrácie. Členské štáty EÚ prostredníctvom imigračných a integračných politík sprísnilo opatrenia vstupu a zotrvania v EÚ, čo prispelo k zníženiu a lepšej regulácii tokov imigrantov plynúcich do Európy.

⁷ Pew Research Center. [s. a.]: UK received largest number of total immigrants to Europe, 2010-2016.

⁸ Ibid.

⁹ EUROPEAN COMMISSION. (2018): Annual Report on Migration and Asylum 2017. s. 76.

Pre poskytnutie uceleného obrazu formovania integračných politík, priblížime obdobie od konca druhej svetovej vojny, kedy do Európy prichádzali imigranti za prácou. Pochádzali z bývalých kolónií, chudobnejších južnejších štátov, či periférie Európy. Jednotlivé európske štáty zvolili rozdielne prístupy k začleneniu daných prisťahovalcov do spoločnosti. Niektoré krajiny, ako napr. Nemecko, nevyňaložili veľké úsilie na ich integráciu, pretože pokladali migráciu len za dočasnú, t. j. že sa imigranti po ukončení prác vrátia do krajín pôvodu. Spojené kráľovstvo a Holandsko implementovali integračné procesy zamerané na vytvorenie multikultúrnej spoločnosti, teda zabezpečenie integrácie s ohľadom na zachovanie kultúrnej identity imigrantov. Francúzsko, naopak, zaviedlo politiku asimilácie, teda prispôsobovania sa a osvojovania hodnôt majoritnej spoločnosti.¹⁰

V 70. rokoch 20. storočia došlo k oslabeniu ekonomiky, čo malo vplyv na zatvorenie baní a tovární, výsledkom čoho bol nárast nezamestnanosti imigrantov. V mestách dochádzalo k segregácii, migranti sa usádzali na predmestiach, nedostatok pracovných príležitostí a nemožnosť zlepšenia sociálneho statusu viedli k vzniku nepokojov a protestov na začiatku 21. storočia. Z pohľadu majoritnej spoločnosti sa do protestov zapájali prevažne moslimovia, čo vzbudzovalo negatívne postoje, ktoré boli umocnené neskoršími teroristickými útokmi spáchanými extrémistami.¹¹

Uvedené udalosti viedli k spochybneniu zavádzaných integračných prístupov a k potrebe lepšej integrácie moslimských imigrantov do spoločnosti prijímajúcich štátov. Nemecko umožnilo migrantom nadobúdať občianstvo, čím sa môžu lepšie integrovať. Francúzsko zotrvalo pri svojom prístupe asimilácie, Spojené kráľovstvo sa tiež usilovalo o riešenie problémov s multikulturalizmom. Do popredia sa dostáva aj riešenie diskriminácie zo strany majority, problémom je tiež pretrvávajúca segregácia migrantov a tlak na štáty, aby prehodnotili svoj prístup.

Vo všeobecnosti sú moslimovia, aj tí pracujúci, chudobnejší ako ostatné obyvateľstvo. Chudoba sa spája s predčasným ukončením školskej dochádzky u detí imigrantov, s čím súvisí následný nedostatok príležitostí. Už v 80. rokoch bola zlá sociálno-ekonomická situácia migrantov spájaná s kultúrnou odlišnosťou.¹² V prípade kultúry môžeme pozorovať nevôľu aj zo strany imigrantov, pre ktorých je náročné zlúčiť hodnoty a zvyky vyplývajúce z islamského učenia so západoeurópskou kultúrou. Moslimovia nachádzajúci sa v EÚ pritom netvorí jednotnú komunitu, pochádzajú z rôznych krajín, žijú v rôznych krajinách, tiež hovoria rozdielnymi jazykmi. Odlišujú sa aj v etnickom pôvode, praktizovaní viery, a i. Ich identita však vyplýva a je podmienená vierou v islamské tradície.

Prekážkou efektívnej integrácie nie je identita imigranta, ale jeho sociálno-ekonomická situácia. Preto je dôležité sústrediť všetko úsilie štátov na zabezpečenie podmienok a príležitostí pre ekonomickú a sociálnu integráciu, ktorá v súčinnosti s nadobudnutím občianstva môže viesť k zmierneniu konfliktu identity, ktorý komplikuje proces začleňovania migranta do spoločnosti.

¹⁰ DANCÁKOVÁ, I. (2011): The Perception of the international migration in selected Western European countries before 2011. s. 114-123.

¹¹ KHADER, B. (2016): Muslims in Europe: The Construction of a 'Problem'. s. 302-324.

¹² Ibid.

3 Príležitosti a limity

Téma integrácie moslimov do európskych štruktúr sa dostáva do popredia najmä z dôvodu vnímania moslimov ako problému kvôli ich náboženstvu a rastúcemu počtu.¹³ S uvedeným postojom sa stotožňujú aj pravicovo orientované politické strany, ktoré využívajú islamofóbiu vo svoj prospech vo volebných kampaniach. Podľa prieskumov *Social Research Institute* z roku 2014, Európania majú tendenciu výrazne preceňovať podiel moslimov na celkovej populácii štátu. Rastúca moslimská komunita tak môže byť vnímaná aj ako hrozba, ale tiež ako príležitosť.

Moslimovia predstavujú pre európske štáty prínos v oblasti ekonomického rastu. Vychádzajúc z ich vekovej štruktúry, rozdiel medzi stredným vekom moslima v EÚ a Európana s nemoslimským zázemím je 13 rokov. Európska populácia podlieha trendu starnutia. Moslimská populácia má predpoklad rásť rýchlejšie, čo je tiež dôsledkom nižšieho stredného veku. Moslimské ženy sa vydávajú v priemere mladšie, majú vyššiu pôrodnosť a nižšiu rozvodovosť v porovnaní s ostatnými Európankami. V Európe pretrváva dopyt po kvalifikovaných pracovníkoch, rovnako aj po tých, ktorí sú ochotní vykonávať rizikové povolania, prípadne práce vyžadujúce nižšiu úroveň vedomostí a zručností. Práve tieto pozície zastávajú častokrát imigranti, teda prevažne moslimovia.

Z prieskumov verejnej mienky vyplýva zvýšenie negatívnych postojov voči moslimom zo strany majoritnej spoločnosti v Európe. Negatívny postoj odzrkadľuje viacero aspektov: strach a obavy o národnú identitu, bezpečnosť, sociálne väzby. Moslimovia považujú za príčinu obáv majority práve náboženskú príslušnosť migrantov. Pravdou je, že obavy Európanov nemoslimského pôvodu pramenia primárne z hrozby extrémizmu a radikalizácie moslimov. Dôležitú úlohu v danom prípade majú integračné politiky, ktoré sú špecifické pre jednotlivé členské štáty s ohľadom na ich históriu imigrácie a kompozíciu presídlených prisťahovalcov.

Záver

Islam predstavuje veľkú výzvu pre Európu. Príčinou je kombinácia niekoľkých faktorov: klesajúca európska populácia, a zároveň najrýchlejšie rastúca komunita moslimov, ktorí majú nižší stredný vek a vyššiu pôrodnosť. K rastu moslimskej populácie významne prispieva aj imigrácia. Aj napriek tomu, že rastúca moslimská populácia môže zvrátiť populačný úbytok, v spoločnosti prevládajú negatívne postoje k imigrantom vyznávajúcim islam. Problém v integrácii migrantov vidíme tiež v pripisovaní slabého sociálno-ekonomického postavenia kultúrnej identity migranta.

Výsledkom príspevku je poukázanie na možný nárast moslimskej populácie do roku 2050 prostredníctvom troch scenárov, pričom sme priblížili jednotlivé nedostatky spojené s prognózovaním migrácie. Zároveň sme skúmali prístupy štátov západnej Európy k integrácii moslimských migrantov, ktorých nevhodne zvolené opatrenia viedli k segregácii skôr než k efektívnej integrácii moslimov. Integráciu limitujú na jednej strane imigranti, ktorí sa obávajú straty svojho náboženstva a kultúrnej identity. Na druhej strane, majorita prejavuje negatívne postoje voči moslimským imigrantom, ktoré primárne vznikajú v dôsledku obáv o bezpečnosť. Dochádza tak k diskriminácii zo strany prijímajúcej spoločnosti.

¹³ CALDWELL, Ch. (2010): Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West.

Priestor na ďalší výskum vidíme v skúmaní vývoja moslimskej komunity v Európe a zbieraní štatistických údajov za jednotlivé štáty. V súčasnosti existuje len niekoľko štúdií venujúcich sa danej problematike.

Použitá literatúra:

1. CALDWELL, Ch. (2010): *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West*. New York: Anchor Books, 2010. s. 365. ISBN 978-0-307-27675-9.
2. DANCÁKOVÁ, I. (2011): The Perception of the international migration in selected Western European countries before 2011. In: *EDAMBA 2015 : the era of science diplomacy: implications for economics, business, management and related disciplines*. International scientific conference. EDAMBA 2015: conference proceedings: international scientific conference for doctoral students and post-doctoral scholars : the era of science diplomacy: implications for economics, business, management and related disciplines: University of Economics in Bratislava, Slovak Republic, 21 - 23 october 2015. - Bratislava: Publishing House EKONÓM, 2015 s. 114-123. ISBN 978-80-225-4200-5.
3. EUROPEAN COMMISSION. (2018): *Annual Report on Migration and Asylum 2017*. [online]. [Citované 12.10.2019]. s. 76. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/home-affairs/content/annual-report-migration-and-asylum-2017_en
4. Eurostat. (2017): *Asylum statistics*. [online]. [Citované 12.10.2019]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Asylum_statistics.
5. FRA. (2017): *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Muslims – Selected finding*. EU-MIDIS II. Luxembourg: Publications Office.
6. HACKETT, C. – STONAWSKI, M. – POTANCOKOVA, M. et al. (2017): Europe's growing muslim population. [online]. In: *Pew Research Center*, 29.11.2017. [Citované 11.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
7. KETTANI, H. (2010): Muslim Population in Europe: 1950-2020. In: *International Journal of Environmental Science and Development*, Vol. 1, No. 2, June 2010. s. 154-164. ISSN:2010-0264.
8. KHADER, B. (2016): Muslims in Europe: The Construction of a 'Problem'. In: *The Search for Europe: Contrasting Approaches*. s. 456.
9. OECD/European Union. (2015): *Indicators of Immigrant Integration 2015 – Settling In*. [online]. [Citované 12.10.2019]. Paris: IECD Publishing, 2015. 348 s. ISBN 978-92-64-23230-3. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264234024-en>
10. PEW RESEARCH CENTER. [s.a.]: UK received largest number of total immigrants to Europe, 2010-2016. [online]. In: *Pew Research Center*, s.a. [Citované 11.10.2019]. Dostupné na internete: https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/pf_11-29-17_muslims-update-09/
11. SAWE, B. E. (2018): European Countries With the Largest Muslim Populations. [online]. In: *WorldAtlas*, May. 24, 2018. [Citované 11.10.2019]. Dostupné na internete:

<https://www.worldatlas.com/articles/european-countries-with-large-muslim-populations.html>

12. SHAPIRO, J. L. (2018): European Muslims: A Demographic Opportunity. [online]. In: *Geopolitical Futures*, 20.09.2018. [Citované 11.10.2019]. Dostupné na internete: <https://geopoliticalfutures.com/european-muslims-demographic-opportunity/>

Kontakt:

Ing. Ivana Dancáková

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: ivana.dancakova@euba.sk

POUŽITIE ZBROJNÉHO EMBARGA AKO JEDNÉHO Z NÁSTROJOV NEŠÍRENIA KONVENČNÝCH ZBRANÍ, JEHO LIMITY A PRÍPAD JEMENU

USE OF THE ARM EMBARGO AS ONE OF THE TOOLS OF NON-PROLIFERATION OF CONVENTIONAL WEAPONS, ITS LIMITS AND CASE OF YEMEN

Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: chrvalova.lujza@gmail.com

Na obmedzenie transferu konvenčných zbraní využívajú krajiny, regionálne a medzinárodné organizácie viaceré nástroje, jedným z nich je aj zbrojné embargo. Pomocou zbrojného embarga možno posilňovať medzinárodnú bezpečnosť, ovplyvňovať mocenské postavenie štátov alebo vykonávať zahraničnú politiku. Cieľom článku je definovať pojem zbrojné embargo, jeho súčasnú podobu na medzinárodnej scéne a pomocou syntézy údajov charakterizovať jeho limity. Súčasťou je aj analýza zbrojného embarga uvaleného na Jemen v roku 2015 zo strany OSN a EÚ, na ktorú je aplikovaný teoretický rozbor a zistené limity. V práci sú využité najmä databázy relevantných medzinárodných inštitúcií, SIPRI a Register konvenčných zbraní OSN, legislatíva Európskej únie a viaceré prípadové štúdie.

Kľúčové slová: konvenčné zbrane, zbrojné embargo, sankcie, Jemen

Countries, regional and international organizations use a number of instruments to limit the transfer of conventional weapons, including the arms embargo. The arms embargo can strengthen international security, influence the power status of states or pursue foreign policy. The aim of this article is to define the term arms embargo, its current condition on the international scene and to characterize its limits by applying the method of data synthesis. This article also includes an analysis of the UN and EU arms embargo imposed on Yemen in 2015, to which the theoretical part and the identified limits are applied. The thesis mainly uses sources such as databases of relevant international institutions, SIPRI and UN Conventional Arms Register, European Union legislation and several case studies.

Key words: conventional weapons, arms embargo, sanctions, Yemen

JEL: F51

Úvod

Konvenčné zbrane predstavujú vysokoziskový tovar v medzinárodnom obchode, ktorého odhadovaný ročný obrat, mimo šedých a čiernych trhov, je približne 70 miliárd USD.¹ Štáty prostredníctvom obchodu s konvenčnými zbraňami dokážu naplňať ciele svojej

¹ United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Asia and the Pacific. *Arms Trade Treaty*

zahraničnej politiky, ovplyvňovať vývoj ozbrojených konfliktov alebo prispievať k medzinárodnej bezpečnosti, či naopak k regionálnej či globálnej nestabilite. Charakter ponuky a dopytu po konvenčných zbraniach sa vo veľkej miere odvíja práve od vzniku alebo pretrvávania lokálnych a regionálnych ozbrojených konfliktov. Cieľom práce je definovať zbrojné embargo, ako jeden z možných nástrojov ovplyvnenia obchodu so zbraňami, vymedziť jeho limity a posúdiť efektívnosť tohto nástroja. K dosiahnutiu vytýčeného cieľa využíva autorka metódu syntézy, ktorá spája informácie dostupné z viacerých zdrojov, medzi nimi databáz konvenčných zbraní, napríklad databázy SIPRI a Register konvenčných zbraní OSN, oficiálnych vládnych portálov a internetovej stránky OSN, legislatívy Európskej únie, atď. a ich následnej analýzy. Záver práce obsahuje rozbor zbrojného embarga uvaleného na Jemen, kde sú potvrdené zistenia predošlej syntézy údajov.

1 Vymedzenie pojmu zbrojné embargo

„Embargo predstavuje právny zákaz vlády alebo skupiny vlád obmedzujúci odchod plavidiel alebo pohyb tovaru zo štátu alebo skupiny štátov do jednej alebo viacerých krajín.“² Embargo môže byť zavedené celoplošne na obchod medzi krajinami ako odvetu na predtým uvalené opatrenia, v snahe dosiahnuť lepšie podmienky pri vzájomnom vyjednávaní, ochrániť spotrebiteľa³ alebo donútiť štát, ktorý je cieľom embarga, k určitej zmene správania. Embargo možno uvaliť taktiež na špecifický typ tovaru, väčšinou strategického významu, a to na export nerastných surovín, hlavne ropy, a na export tovarov, ktoré prispievajú k vojenskej sile štátu. „Zbrojné embargo je zákaz alebo sankcia proti vývozu zbraní a položiek s dvojakým použitím - tovaru, ktorý má zároveň civilné aj vojenské použitie.“⁴ Embargo sa teda v mnohých prípadoch nevzťahuje len na obmedzenie exportu konvenčných zbraní, ale aj munície, vojenskej výbavy a súvisiacich materiálov či služieb.

V rámci typológie, rozdeľuje Fruchart⁵ embargá po skončení Studenej vojny na tri typy podľa konečného cieľa, ktorý chcú krajiny prostredníctvom ich zavedenia dosiahnuť. Prvým (1) je boj proti hrozbám globálnej bezpečnosti, ako druhé (2) uvádza posilnenie legitimacy vládnej autority a posledným dôvodom (3) je dosiahnutie mierového politického urovnania násilného ozbrojeného konfliktu prostredníctvom riadenia konfliktov (z angl. *Conflict Management*).

Cieľom zavedenia zbrojného embarga býva prinútiť dotknutý štát pozmeniť svoje správanie v záujme dosiahnutia medzinárodného mieru a bezpečnosti. Zbrojné embargo môže byť uvalené unilaterálne zo strany niektorého štátu medzinárodného spoločenstva, ako to bolo napríklad v prípade dlhoročného zbrojného embarga USA voči Kube alebo jeho zavedením proti obojstranným zapojeným v Španielskej civilnej vojne v roku 1937. Druhou možnosťou je uvalenie zbrojného embarga zo strany medzinárodnej organizácie alebo zoskupenia štátov, ako napríklad Bezpečnostnou radou OSN (ďalej ako BR OSN), Organizáciou pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej ako OBSE) alebo Európskou úniou. Rozdiel medzi embargom uvaleným unilaterálne alebo zo strany regionálnej organizácie oproti tomu zo strany BR OSN je v tom, že embargo BR OSN má platnosť pre všetky štáty. Pri zavedení embarga zo strany

² Britannica. *Embargo – Intentional law*

³ Príkladom môže byť snaha krajiny zamedziť dovoz nebezpečných alebo zdraviu škodlivých výrobkov.

⁴ Government of the United Kingdom. *Current arms embargoes and other restrictions*

⁵ FRUCHART, D., HOLTOM, P., WEZEMAN, S. T.: *United Nations Arms Embargoes - Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour*. 2007, str. 3

OSN je východiskovou Kapitola VII, článok 41, Charty OSN,⁶ ktorá obsahuje opatrenia bez použitia ozbrojenej sily, pričom je potrebný hlas najmenej 9 z 15 členov BR OSN, vrátane všetkých stálych členov. V prípade takehoto zbrojného embarga možno požiadať o tri typy výnimiek, a to v prípade (1) transferu potravín a liekov, (2) tovarov výlučne na humanitárne účely alebo na účely zabezpečenia základnej existencie a (3) výnimky líšiace sa od prípadu k prípadu.⁷ Zbrojné embargo môže byť uvalené na štát, resp. skupinu štátov, na mimovládne sily v suverénnom štáte alebo na teroristickú organizáciu a s ňou asociovaných jednotlivcov a entity.

Okrem uvalenia zbrojného embarga zo strany medzinárodnej, regionálnej organizácie alebo individuálneho štátu, existuje niekoľko medzinárodne právne záväzných obmedzení, týkajúcich sa obchodu s určitým typom konvenčných zbraní. Tieto zahŕňajú Konvenciu o zákaze kazetovej munície, Protokol proti nezákonnej výrobe a obchodovaniu so strelnými zbraňami, ich súčasťami a komponentmi a strelivom, Dohovor o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení, alebo Protokoly k Dohovoru o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní. Štáty sa navyše v snahe podporiť svoje politické agendy stali stranami viacerých politických záväzkov, ktoré obmedzujú export a transfery konvenčných zbraní, najvýznamnejšou je Zmluva o obchode so zbraňami.

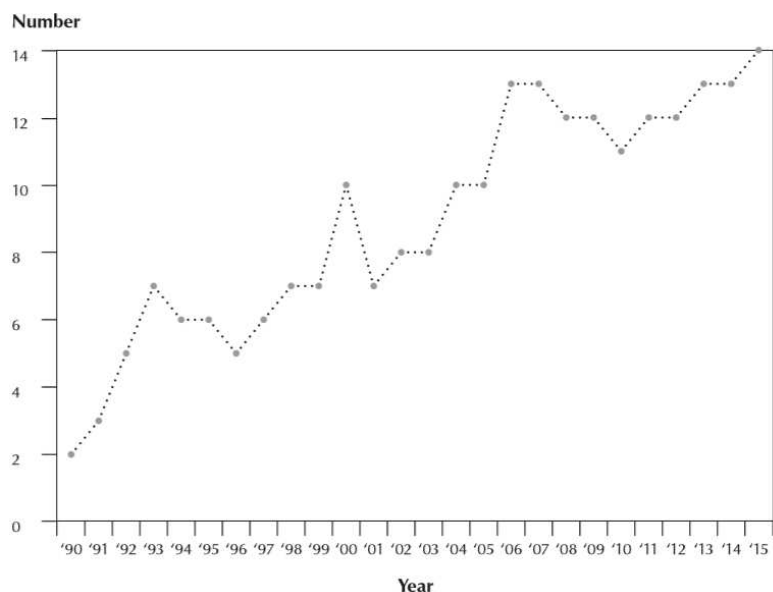
Obmedzovanie a zákaz exportu konvenčných zbraní používali štáty dlhodobo ako nástroj svojej zahraničnej politiky. Nakoľko neexistovali databázy na ich zaznamenávanie a ani ustálený spôsob ich monitorovania, je problematické určiť ich vývoj pred rokom 1950. Významným míľnikom bol vznik Štokholmského medzinárodného inštitútu pre mierový výskum (SIPRI), ktorý prostredníctvom svojej databázy detailne zaznamenáva zbrojné embargá uvalené od roku 1998 a snaží sa v čo najväčšej miere pokryť aj tie v platnosti po roku 1950⁸. Rozmach multilaterálne uvalených zbrojných embárg zo strany OSN možno pozorovať najmä po roku 1992 (Graf 1) a následne ich nárasty prelínajúce sa s vývojom situácie v oblasti medzinárodnej bezpečnosti a vzniku regionálnych konfliktov (Arabská jar, vojna v Sýrii, Jemene, otázka Krymu, teroristické útoky...).

⁶ Charta organizácie spojených národov

⁷ United Nations Security Council. *Arms Embargo*

⁸ Stockholm International Peace Research Institute. *Arms Embargoes*

Graf 1 Zbrojné embargá OSN v rokoch 1990-2015

Zdroj: LeBrun, E., Rigual, C.: *Monitoring UN Arms Embargoes- Observations from Panels of Experts*. 2016, s. 7.

V súčasnosti je uvalených 14 zbrojných embárg zo strany OSN, 20 Európskou úniou a 2 zo strany regionálnych organizácií, OBSE a Ligou arabských štátov, a to na suverénne štáty, určité regióny (Darfur, Náhorný Karabach), teroristické organizácie (Taliban, Al-Káida, ISIL) a asociované entity (Tabuľka 1). V prípade niektorých suverénnych štátov, napr. Stredoafrická republika, Konžská demokratická republika, Irak, Libanon, Líbya a Jemen, je zbrojné embargo uvalené len na mimovládne sily a nie na krajinu ako celok.

Tabuľka 1 Aktuálne platné uvalené zbrojné embargá zo strany BR OSN, EÚ a iných medzinárodných organizácií

Cieľová krajina	Vstup do platnosti	Zriad'ovací dokument
Zbrojné embargá OSN		
Afganistan (Taliban)	19. 12. 2000	UNSCR 1333
Stredoafrická republika (NGF)	05. 12. 2013	UNSCR 2127
Konžská demokratická republika (NGF)	28. 07. 2003	UNSCR 1493
Irán	23. 12. 2006	UNSCR 1737
Irak (NGF od 2004)	06. 08. 1990	UNSCR 661
ISIL, Al-Káida a asociovaní jednotlivci a entity	16. 01. 2002	UNSCR 1390
Libanon (NGF)	11. 08. 2006	UNSCR 1701
Líbya (NGF)	26. 02. 2011	UNSCR 1970
Severná Kórea	14. 10. 2006	UNSCR 1718
Somálsko	23. 01. 1992	UNSCR 733
Južný Sudán	13. 06. 2019	UNSCR 2428
Sudán (Región Darfur)	30. 07. 2004	UNSCR 1556
Taliban	16. 01. 2002	UNSCR 1390
Jemen (NGF)	14. 04. 2015	UNSCR 2216
Zbrojné embargá Európskej únie		
Al-Káida, Taliban, Osama Bin Laden	27. 05. 2002	2002/402/CFSP
Bielorusko	20. 06. 2011	2011/357/CFSP
Stredoafrická republika	23. 12. 2013	2013/798/CFSP

Čína	27. 06. 1989	EC declaration
Konžská demokratická republika (NGF od 2003)	07.0 4. 1993	EC declaration
Egypt	21.0 8. 2013	EU agreement
Irán	23.0 4. 2007	2007/246/CFSP
Irak (NGF od 2004)	04. 08. 1990	EC declaration
Libanon (NGF)	15.0 9. 2006	2006/625/CFSP
Líbya	28. 02. 2011	2011/137/CFSP
Mjanmarsko	29. 07. 1991	EC declaration
Severná Kórea	22. 11. 2006	2006/795/CFSP
Ruská federácia	31.0 7. 2014	2014/512/CFSP
Somálsko	10. 12. 2002	2002/960/CFSP
Južný Sudán	18. 07. 2011	2011/423/CFSP
Sudán	15. 03. 1994	94/165/CFSP
Sýria	09. 05. 2011	2011/273/CFSP
Venezuela	13. 11. 2017	EU 2017/2063
Jemen	08. 06. 2015	EU 2015/878
Zimbabwe	18.0 2. 2002	2002/145/CFSP
Iné multilaterálne zbrojné embargá		
Náhorný Karabach (Azerbajdžan)	28. 02. 1992	OSCE statement
Sýria	03. 12. 2011	LAS statement

Vysvetlivky: NGF (*non-governmental forces*) – mimovládne sily, CFSP (*Common Foreign and Security Policy*) – Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, UNSCR (*UN Security Council Resolution*) – Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN, LAS (*League of Arab States*) – Liga arabských štátov.

Zdroj: Stockholm International Peace Research Institute. *Arms Embargoes*

2 Limity použitia zbrojného embarga

V minulosti sa vyskytli prípady, kedy uvalenie zbrojného embarga neprispelo k dosiahnutiu požadovaného výsledku a prúdy konvenčných zbraní aj naďalej plynuli do danej krajiny a ozbrojený konflikt, resp. situácia krajiny sa nezlepšovala. Pre zvýšenie účinnosti zbrojného embarga, krajiny zavádzajú ďalšie sprievodné sankcie alebo posilňujú svoje mierové zložky prítomné v mieste konfliktu, aby dohliadali na jeho dodržiavanie. Medzi tieto opatrenia patrí zmrazenie aktív a zákaz sprístupnenia finančných prostriedkov pre jednotlivcov alebo určené entity, obmedzenia pohybu osôb a vycestovania z daného štátu, zákaz exportu tovaru s duálnym použitím a vybavenia, ktoré by mohlo byť použité na vnútornú represiu (príkladom je Bielorusko), zákaz plniť pohľadávky voči cieľovým osobám, ktoré sú obsiahnuté v zavedenej regulácii EÚ alebo zákaz exportu vybavenia a softvéru, ktorý možno použiť na monitorovanie a zachytenie signálu. Toto sú najčastejšie využívané sprievodné opatrenia pri uvalení zbrojného embarga. Vychádzajúc z oficiálnej Sankčnej mapy EÚ,⁹ je najväčší počet sprievodných opatrení a sankcií uvalený na Severnú Kóreu, Ruskú Federáciu, Sýriu, Irán, Líbyu a Mjanmarsko. Okrem vyššie spomenutých sa tieto opatrenia týkajú zákazu exportu nerastných surovín, určitých tovarov (luxusné statky, poľnohospodárske a spracovateľské produkty,...), zákazu vstupu lodí do prístavov krajín EÚ alebo poskytovania služieb v oblasti telekomunikácií a opráv leteckých alebo námorných prostriedkov.

⁹ EU Sanction Map. *Eu Sanctions*

Európska rada vydala dňa 18. februára 2019 aktualizovaný Spoločný zoznam vojenského materiálu Európskej únie (z angl. *Common Military List of the European Union*),¹⁰ ktorý sa vzťahuje na vybavenie obsiahnuté v Spoločnej pozícii Európskej rady 2008/944/CFSP, definujúcu spoločné pravidlá týkajúce sa kontroly exportu vojenskej technológie a vybavenia. Spoločný zoznam definuje typy ťažkých a ľahkých konvenčných zbraní, ich muníciu, ktoré spadajú pod kontrolu, ako aj výnimky, ktoré sa pri nich môžu uplatniť. Spoločný zoznam sa okrem konvenčných zbraní vzťahuje aj na elektronické vybavenie, kozmické lode a príslušné komponenty a na chemické, rádioaktívne a iné látky, ktoré možno využiť vo vojenskej oblasti. Pokrytá je aj oblasť moderných typov zbraní a s nimi súvisiaceho vybavenia, a to kryogenetických alebo energetických (z angl. *Directed Energy Weapon systems*).

Existuje viacero príčin, ktoré znižujú efektívnosť zavedeného zbrojného embarga. Zbrojné embargo býva v mnohých prípadoch uvalené, až keď situácia v cieľovej krajine dosiahne kritické hodnoty, a tak sa jeho úloha presúva z prevencie vypuknutia ozbrojeného konfliktu alebo humanitárnej krízy, na ich potláčanie. Pri potláčaní, resp. snahe o elimináciu ozbrojeného konfliktu vznikajú problémy, nakoľko strany, ktoré sú v ňom zainteresované, použijú akékoľvek prostriedky, aby sa dostali ku dodávkam konvenčných zbraní. Ide najmä o zatajovanie transferu zbraní zo strany politických elít a štátnych úradníkov alebo zmenu mena firiem, ktoré porušujú zbrojné embargo, a následné pokračovanie v dodávkach zbraní. Často sú využívané transfery cez teritórium tretieho štátu alebo služby dodávateľov na čiernom trhu. V mnohých prípadoch prispieva k neefektívnosti aj nedostatočný výcvik mierových zložiek OSN v mieste konfliktu. Okrem toho, „rozhodnutia o uvalení alebo nezavedení zbrojného embarga sa vo veľkej miere riadia politickými stanoviskami. Navyše, mnohé štáty nestanovili porušenie zbrojného embarga ako prestup voči vnútroštátnemu právu.“¹¹ V prípade národnej legislatívy dochádza k ďalšej problematike, a to rozdielnemu zaradeniu niektorých zbraní (klasifikácia niektorých pušiek pod výnimku predaja z dôvodu športovej strelby a poľovníctva) alebo exportu neozbrojených bojových lietadiel a lodí.¹² Krajiny preto zavádzajú sprievodné sankcie, aby predišli ohrozeniu medzinárodnej bezpečnosti, vzniku rizikových situácií (teroristické útoky), nestabilite v regióne a oslabili pozíciu cieľového štátu.

K nízkej efektívnosti zbrojného embarga prispieva aj miera slabej medzinárodnej regulácie, nedostatočný spôsob monitorovania dodržiavania zákazu exportu a transferu, a nevykazovanie alebo zatajovanie množstva exportovaných a importovaných konvenčných zbraní v rámci databázy Registra konvenčných zbraní OSN. Absentujú najmä významný exportéri a importéri krajín Blízkeho a Stredného východu, napríklad Saudská Arábia, Sýria, Izrael, Irak alebo Irán.¹³

3 Analýza zbrojného embarga uvaleného na Jemen

Svetové regióny, ktoré trpia množstvom ozbrojených konfliktov pretrvávajúcich aj dôsledkom legálnych a nelegálnych transferov konvenčných zbraní, sú Severná Afrika, Blízky a Stredný východ. Napriek tomu, že v minulosti aj v súčasnosti sú využívané viaceré nástroje

¹⁰ EUR-Lex. Official Journal of the European Union. *COMMON MILITARY LIST OF THE EUROPEAN UNION adopted by the Council on 18 February 2019*

¹¹ GSDRC Applied Knowledge Services. *UN arms embargoes: an overview of the last ten years*

¹² BRZOSKA, M: *Monitoring and verification of the arms trade and arms embargoes*. 2010, s. 30.

¹³ United Nations Register of Conventional Arms. *UNROCA*

na obmedzenie tokov konvenčných zbraní do týchto regiónov, medzi nimi aj zbrojné embargá, ich efekt neprináša želané výsledky. Nasledujúca časť práce sa venuje analýze zbrojného embarga uvaleného na Jemen a jeho efektívnosti.

V roku 2015 vypukla v Jemene civilná vojna medzi jemenskou vládou, na ktorej čele stojí Abdrabbuh Mansur Hadi, a ozbrojeným povstaním Húsíov. Do konfliktu sú zapojené viaceré vnútroštátne skupiny, podporujúce jednu z týchto dvoch strán, štáty medzinárodného spoločenstva a teroristické skupiny. Napriek tomu, že v krajine prevládali problémy už od Arabskej jari v roku 2012, štáty medzinárodného spoločenstva sa rozhodli reagovať uvalením zbrojného embarga až v roku 2015, kedy situácia v krajine eskalovala a koalícia vedená Saudskou Arábiou začala vojenské operácie na obnovenie postavenia jemenskej vlády. Ako následok uvalila 14. apríla 2015 BR OSN zbrojné embargo Rezolúciou 2216 na niekoľko ozbrojených skupín v krajine, medzi nimi aj tzv. Húsí rebelov. V prospech hlasovalo 14 štátov, Ruská federácia sa zdržala hlasovania. *„Rezolúcia požadovala, aby Húsiovia okamžite a bezpodmienečne ukončili násilie, stiahli sily z oblastí, ktoré okupovali, vzdali sa všetkých zbraní, zastavili činnosti, ktoré podkopávajú autoritu legitímnej vlády krajiny, upustili od provokácie voči susedným štátom, prepustili ministra obrany a ukončili nábor detí.“*¹⁴ Štáty museli dôsledkom tejto rezolúcie ukončiť priame aj nepriame dodávky a predaj zbraní cieľovým skupinám a jednotlivcom. Európska únia uvalila zbrojné embargo na Jemen 8. júna 2015 nariadením Rady (EÚ) 2015/878, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) č. 1352/2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na situáciu v Jemene. Dané nariadenie doplnilo okrem definície technickej pomoci, aj zákaz poskytovať technickú pomoc súvisiacu s vojenskými činnosťami a zákaz *„poskytovať financovanie alebo finančnú pomoc v súvislosti s vojenskými činnosťami [...] na účely akéhokoľvek predaja, dodávky, transferu alebo vývozu zbraní a súvisiaceho materiálu alebo na účely poskytovania súvisiacej technickej pomoci, a to priamo alebo nepriamo akejkoľvek fyzickej alebo právnickej osobe, subjektu alebo orgánu uvedeným v Prílohe I.“*¹⁵

Podľa údajov dostupných na oficiálnej stránke Sankčná mapa EÚ¹⁶ sú na Jemen, okrem zbrojného embarga, uvalené aj ďalšie sankcie. Ide o zákaz priamo alebo nepriamo sprístupňovať akékoľvek finančné prostriedky alebo aktíva určitým jednotlivcom a entitám, povinnosť preskúmať všetky dodávky zo strany členských štátov smerujúce do Jemenu, v prípade ak majú podozrenie, že obsahujú tovary podliehajúce zákazom a zákaz vycestovania určitých osôb, ktoré sú na zozname Prílohy k rozhodnutiu Rady 2014/932/CFSP.¹⁷ Príloha obsahuje okrem mien osôb, ich identifikačné údaje a dôvody uvalenia sankcie.

Aj keď zbrojné embargo zakazovalo dodávky zbraní určitým skupinám a jednotlivcom, aby potlačilo ich postup a v konečnom dôsledku viedlo k ukončeniu civilnej vojny v Jemene, nepodarilo sa tento želaný stav dosiahnuť a vojna aj dnes naďalej trvá. Dôvodom je, že mnohé zbrane dodané jemenským vládnym silám, končia v rukách povstaleckých skupín alebo civilného obyvateľstva. Ďalší problém predstavuje porušovanie ľudských práv a civilné obeť,

¹⁴ SIPRI. SIPRI Databases / Arms Embargoes. *Yemen (NGF)*

¹⁵ Úradný vestník Európskej únie. *NARIADENIE RADY (EÚ) 2015/878 z 8. júna 2015, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) č. 1352/2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na situáciu v Jemene*

¹⁶ EU Sanction Map. *Yemen*

¹⁷ Týmito osobami sú Abdullah Yahya Al Hakim, Abd Al-Khaliq Al-Huthi a Ali Abdullah Saleh.

Zdroj: EUR-Lex. Official Journal of the European Union. *ROZHODNUTIE RADY 2014/932/SZBP z 18. decembra 2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na situáciu v Jemene*

ktoré sú spôsobované oboma stranami konfliktu. Zneužitie dodávky zbraní vzniká v mnohých prípadoch dôsledkom korupcie, slabého monitoringu a zlého uskladnenia zásob alebo straty vládnej kontroly na miestach, kde sú sklady konvenčných zbraní, ktoré sa dostávajú následne do rúk povstaleckých skupín. Problémom je aj stále sa rozvíjajúci čierny trh, ktorý láka svojou ziskovosťou. V snahe zastaviť porušovanie ľudských práv a pretrvávanie ozbrojeného konfliktu, sa viaceré európske krajiny rozhodli, vrátane Nemecka, Holandska a Nórska, obmedziť dodávky zbraní do Spojených arabských emirátov a Saudskej Arábie, ktoré sú najväčšími dodávateľmi zbraní jemenskej vláde¹⁸. Na vyriešenie alebo prinajmenšom zlepšenie situácie by bolo potrebné, aby daný krok podnikli hlavný exportéri konvenčných zbraní do Saudskej Arábie, hlavne USA. V USA možno naopak pozorovať opačný vývoj, a to berúc do úvahy nielen vôľu prezidenta Donalda Trumpa odstúpiť od Zmluvy o obchode so zbraňami, ale aj jeho postoj pri negociáciách ohľadom Rezolúcie OSN 2467 (2019) a prezidentovo veto Rezolúcie vojnových síl v Jemene (z angl. *Yemen War Powers Resolution*).¹⁹

Jemen, podobne ako iné krajiny Blízkeho a Stredného východu, nevykazuje svoje exporty a importy konvenčných zbraní v databáze SIPRI a ani v Registri konvenčných zbraní OSN, čo znemožňuje efektívne sledovanie pohybu konvenčných zbraní. Tabuľka 2 obsahuje importnú situáciu medzi rokmi 2002 – 2018 pre ručné a ľahké zbrane, kde biela časť predstavuje množstvo vykázané zo strany Jemenu a šedá časť je množstvo vykázané exportujúcim štátom. Toto predstavuje enormný problém, nakoľko nemožno analyzovať transfery zbraní významných exportných partnerov, medzi nimi Saudskej Arábie, Iránu a Spojených arabských emirátov. Po otvorení uverejnených správ v databáze, obsahujúcich údaje za exporty jednotlivých typov zbraní, boli od roku 2015 zaevidované len exporty z Nemecka určené misiám OSN, a to v podobe útočných pušiek a samopalov. V prípade ťažkých konvenčných zbraní neboli vykázané žiadne exporty od roku 2015.

Tabuľka 2 Import ľahkých a ručných zbraní do Jemenu medzi rokmi 2002-2018

	Ručné zbrane						Ľahké zbrane																			
	Handgun	Shotgun	Machine gun	Light arms	Other	Other	Machine gun	Light arms	Machine gun	Light arms	Machine gun	Light arms														
	0	7595	0	20	0	19	0	40715	0	2000	0	0	0	0	60	0	1540	0	0	0	0	0	118	0	25	
Turkey		7000																								
Serbia																		600								
Italy		595		20																						
Germany				19		15																				
Czech...															60											25
Bulgaria						40700		2000							940										10	
Bosnia...																										108
Albania															0											

Zdroj: United Nations Register of Conventional Arms. *Yemen*

¹⁸ Amnesty International. *Stop the flow of weapons to Yemen*

¹⁹ Congress.gov. *Joint Resolution to direct the removal of United States Armed Forces from hostilities in the Republic of Yemen that have not been authorized by Congress*

Záver

Uvaleniu zbrojného embarga zo strany medzinárodnej, regionálnej organizácie alebo suverénneho štátu predchádza v súčasnosti vznik bezpečnostného problému, ktorý môže byť vnímaný globálne celým spoločenstvom štátov alebo určitou skupinou krajín. Napriek tomu, že zbrojné embargo býva zavedené s opodstatneným dôvodom, jeho efektívnosť neprináša želané výsledky, v mnohých prípadoch aj pri zavedení podporných sankčných opatrení. Hlavné dôvody predstavujú najmä výnosnosť obchodu s konvenčnými zbraňami, ktorá sa prejavuje či už ich pašovaním, vznikom čiernych trhov alebo korupčným správaním vlády daného štátu, nedostatočným monitoringom a neochotou niektorých krajín exportujúcich konvenčné zbrane obmedziť ich z politických dôvodov alebo už spomínaného profitu. Problematika, ktorá si vyžaduje pozornosť a jej vyriešenie by prispelo aj k odstráneniu iných limitov zbrojného embarga, je nevykazovanie obchodu s konvenčnými zbraňami vo svetových databázach a neochota pristúpiť k medzinárodným zmluvám a dohovorom zo strany krajín Afriky, Blízkeho a Stredného východu, ale aj významných exportérov ako USA či Čína. Analýza zbrojného embarga uvaleného na Jemen potvrdila vyššie spomenuté nedostatky tohto nástroja. Navyše načrtla možné riešenie, ktoré by viedlo k zvýšeniu efektivity zbrojného embarga, a to v podobe obmedzenia obchodu nielen s cieľovou krajinou, resp. vytýčenými povstaleckými skupinami či teroristickými organizáciami, ale aj s hlavnými dodávateľmi konvenčných zbraní do tejto krajiny, ktorých dodané zbrane môžu skončiť v rukách nepriateľských jednotiek.

Použitá literatúra:

1. Amnesty International. *Stop the flow of weapons to Yemen*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/yemen-stop-weapons-transfers/>> [Citované 5. 10. 2019]
2. Britannica. *Embargo – International law*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/embargo-international-law>> [Citované 22. 9. 2019]
3. BRZOSKA, M: *Monitoring and verification of the arms trade and arms embargoes*. 2010, str. 38. [online] Dostupné na internete: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/UNIDIR_pdf-art3000.pdf> [Citované 1. 10. 2019]
4. Congress.gov. *Joint Resolution to direct the removal of United States Armed Forces from hostilities in the Republic of Yemen that have not been authorized by Congress..* [online] Dostupné na internete: <<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-joint-resolution/7/text>> [Citované 5. 10. 2019]
5. EU Sanction Map. *Eu Sanctions*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.sanctionsmap.eu/#/main>> [Citované 29. 9. 2019]
6. EUR-Lex. Official Journal of the European Union. *COMMON MILITARY LIST OF THE EUROPEAN UNION adopted by the Council on 18 February 2019*. [online] Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1552381476643&uri=OJ:JOC_2019_095_R_0001> [Citované 29. 9. 2019]
7. FRUCHART, D., HOLTOM, P., WEZEMAN, S. T.: *United Nations Arms Embargoes - Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour*. 2007, str. 56. [online] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Paul_Holtom2/publication/265643465_UNITED_NATIONS_ARMS_EMBARGOES_THEIR_IMPACT_ON_ARMS_FLOWS_>

- AND_TARGET_BEHAVIOUR/links/54176c160cf2f48c74a408e4/UNITED-NATIONS-ARMS-EMBARGOES-THEIR-IMPACT-ON-ARMS-FLOWS-AND-TARGET-BEHAVIOUR.pdf?origin=publication_detail>
8. Government of the United Kingdom. *Current arms embargoes and other restrictions*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.gov.uk/guidance/current-arms-embargoes-and-other-restrictions>> [Citované 22. 9. 2019]
 9. GSDRC Applied Knowledge Services. *UN arms embargoes: an overview of the last ten years*. [online] Dostupné na internete: <<https://gsdrc.org/document-library/un-arms-embargoes-an-overview-of-the-last-ten-years/>> [Citované 29. 9. 2019]
 10. Charta organizácie spojených národov. [online] Dostupné na internete: <<https://www.un.org/en/charter-united-nations/>> [Citované 24. 9. 2019]
 11. LeBrun, E., Rigual, C.: *Monitoring UN Arms Embargoes- Observations from Panels of Experts*. 2016, str. 7. [online] Dostupné na internete: <<http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/B-Occasional-papers/SAS-OP33-UN-Arms-Embargoes.pdf>> [Citované 29. 9. 2019]
 12. SIPRI. SIPRI Databases / Arms Embargoes. *Yemen (NGF)*. [online] Dostupné na internete: <https://sipri.org/databases/embargoes/un_arms_embargoes/yemen/yemen> [Citované 5. 10. 2019]
 13. Stockholm International Peace Research Institute. *Arms Embargoes*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/embargoes>> [Citované 1. 10. 2019]
 14. United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Asia and the Pacific. *Arms Trade Treaty*. [online] Dostupné na internete: [<http://unrcpd.org/conventional-weapons/arms-trade-treaty/>] [Citované 6. 10. 2019]
 15. United Nations Register of Conventional Arms. *UNROCA*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.unroca.org/>> [Citované 1. 10. 2019]
 16. United Nations Register of Conventional Arms. *Yemen*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.unroca.org/>> [Citované 8. 10. 2019]
 17. United Nations Security Council. *Arms Embargo*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1718/exemptions-measures/arms-embargo>> [Citované 22. 9. 2019]
 18. Úradný vestník Európskej únie. *NARIADENIE RADY (EÚ) 2015/878 z 8. júna 2015, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) č. 1352/2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na situáciu v Jemene*. [online] Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R0878&from=FR>> [Citované 5. 10. 2019]

Kontakt:

Ing. Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: chrvalova.lujza@gmail.com

ISLAMSKÉ FINANČIE A BANKOVNÍCTVO VO SVETE¹

ISLAMIC FINANCE AND BANKING IN THE WORLD

Eva Jančíková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: eva.jancikova@euba.sk

V posledných dekádach dochádza k veľkému nárastu islamských finančných inštitúcií nielen v islamských krajinách ale aj v rôznych častiach sveta. Alternatíva, ktorú islamské finančné produkty ponúkajú, oslovila mnohých ekonómov. V porovnaní s konvenčným bankovníctvom sa islamské bankovníctvo považuje za etickejšie s dôrazom na jeho prepojenie s reálnou ekonomikou. Cieľom príspevku je analyzovať hlavné princípy a prostriedky islamského bankovníctva a zistiť potenciál islamského bankovníctva vo svete. Pri výskume sme použili metódu analýzy a komparácie. Analyzovali sme vznik a rozvoj islamských financií a bankovníctva vo svete a porovnávali sme islamské bankovníctvo s konvenčným bankovníctvom a pri výskume sme využívali sekundárne údaje z dostupných hlavne zahraničných publikácií.

Kľúčové slová: Islamské financie a bankovníctvo, šaría, úroky, delenie zisku a straty

In recent decades, there has been a huge increase in Islamic financial institutions not only in Islamic countries but also in various parts of the world. The alternative that Islamic financial products offer has addressed many economists. Compared to conventional banking, Islamic banking is considered to be more ethical with an emphasis on linking to the real economy. The aim of the paper is to analyse the main principles and products of Islamic banking and to find out the potential of Islamic finance and banking in the world. In the research we used the method of analysis and comparison. We analysed the emergence and development of Islamic finance and banking in the world and compared Islamic banking with conventional banking. We used secondary data from available mainly foreign publications.

Key words: Islamic finance and banking, Shariah, Interest, profit and loss sharing.

JEL: G20, G21, P40

Úvod

Bankovníctvo zohráva významnú úlohu v súčasnom globálnom ekonomickom systéme. Globálna finančná kríza v roku 2008 ukázala nedostatky konvenčného bankovníctva a mnohí ekonómovia si začali klásť otázku, či islamské bankovníctvo nemôže byť východiskom pred krízami vo finančnom sektore. Islamský bankový systém môžeme jednoducho definovať ako „bezúročný bankový systém“, ktorý je založený na princípoch islamského zákona (Šaría).

Základný koncept islamského bankovníctva je taký starý ako samotný islam. Islam nie je len náboženstvo ale aj spôsob života. Poskytuje stúpencom islamu usmernenie v sociálnych, náboženských, ekonomických a politických aspektoch života. Islamské právo, nazývané právo Šaría, určuje povolené a zakázané činnosti vo všetkých aspektoch života moslimov, vrátane ekonomických a finančných transakcií.

K vzniku moderného islamského financovania a bankovníctva došlo v druhej polovici 20. storočia a spája sa s výrazným rozvojom islamských ekonomík, ktorý bol podporovaný učencami Šaría a bankármi. Globálna expanzia islamských financií a bankovníctva

¹ Príspevok je súčasťou Projektu VEGA 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

akcelerovala po objavení ropy v Perzskom zálive, náraste petrodolárov a prebytku štátnych rozpočtov členských krajín Rady pre spoluprácu v Perzskom zálive, čo bolo sprevádzané zvýšeným dopytom moslimov po bankách, ktoré poskytujú služby v súlade s ich náboženskou vierou.²

Islamské bankovníctvo vzniklo pôvodne ako iniciatíva jednotlivcov, ale neskôr vlády niektorých islamských krajín výrazne podporili ich rast, zmenili existujúcu legislatívu a pripravili novú legislatívu, ktorá odstránila rôzne nedostatky v prostredí, v ktorom dominovalo bankovníctvo založené na úrokoch.³ Vo svete, kde viac ako 200 rokov fungovalo konvenčné bankovníctvo založené na úrokoch, sa jednotlivci, firmy a vlády prispôbili konvenčným bankám a alternatíva k tomuto systému bola nemysliteľná a zdanlivo nemožná. Koncept islamského bankovníctva sa prvýkrát objavil, keď bola v Egypte v roku 1963 založená prvá experimentálna islamská banka a potom v roku 1975 bola v Dubaji založená prvá komerčná islamská banka. V tomto období chýbali ešte vedomosti o islamskom bankovníctve a preto bolo potrebné v tejto oblasti rozširovať vzdelávanie. Školení, kurzy, tréningy, semináre a konferencie pomáhali pri zabezpečovaní informovanosti odbornej ale aj širokej verejnosti o islamských financiách a bankovníctve a tak vytvárali predpoklad pre ďalší rast a akceptáciu islamského bankovníctva v globálnom finančnom svete.⁴

Islamské financie a bankovníctvo zahŕňajú také finančné transakcie, ktoré sú konzistentné s princípmi práva šaría a s princípmi islamskej ekonomiky. Správnejšie označenie pre islamské bankovníctva je „financovanie v súlade so šaría“.⁵

Cieľom príspevku je analyzovať hlavné princípy a prostriedky islamského bankovníctva a zistiť potenciál islamského bankovníctva vo svete.

Pri výskume sme použili metódu analýzy a komparácie. Analyzovali sme vznik a rozvoj islamských financií a bankovníctva vo svete a porovnávali sme islamské bankovníctvo s konvenčným bankovníctvom a pri výskume sme využívali sekundárne údaje z dostupných hlavne zahraničných publikácií.

1 Definícia islamských financií a bankovníctva

Pojem islamská ekonomika použil prvýkrát Abul All Al Mawdudi, ktorý sa usiloval o rozvoj islamskej sociálnej vedy.⁶ Pretože islam je spôsob života a pre jeho stúpencom je sprievodcom v materiálnych aj nemateriálnych aspektoch života. Islamská ekonomika pomáha v alokácii a rozdeľovaní obmedzených zdrojov bez obmedzenia osobnej slobody, spôsobenia makroekonomickej a ekologickej nerovnováhy, alebo oslabenia rodiny a sociálnej solidarity, má za cieľ dosiahnuť rovnováhu medzi individuálnymi a spoločenskými benefitmi vo vzťahu k súkromnému alebo verejnému vlastníctvu.⁷

Islamské financie a bankovníctvo vychádzajú z hlavných ekonomických princíпов, a to:⁸

1. Náboženstvo a ekonomiky sú v islame previazané.
2. Ekonomická a sociálna férovosť a spravodlivosť nie vynucovaná na jednotlivcoch, ale sú povzbudzovaní, aby tak konali.

² NATT, A., Al Habshi, S.O. a Zainal, M.-P. (2009): A proposed framework for human capital development in the Islamic financial service industry, s. 9.

³ AHMAD, Z. (1994): Islamic banking: State of the art, s. 1.

⁴ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 2.

⁵ PONRAJ, P., SRIRAM, S., a AMIRTHA SWEETY, D. (2016): A Study on Islamic Banking System With Reference to Seyad Shariat Finance Limited, Tirunelveli, s. 126.

⁶ KURAN, T. (2004): Islam and Sciences: The Economic Predicaments of Islamism, s. 27.

⁷ GINENA, K. a HAMID, A. (2015): Fondation of Shariah Governance of Islamic Banks.

⁸ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 7.

3. Majetok a bohatstvo v konečnom dôsledku vlastní Stvoriteľ a človek ich len spravuje ako poručník.

4. Ľudia majú byť skromný vo svojich výdavkoch a majú vyhýbať plytvaniu a luxusu.

5. Podporované sú podnikateľské aktivity a všetci sa môžu snažiť dosiahnuť osobný ekonomický zisk, pokiaľ konajú v súlade so Šaría a nepoškodzujú spoločnosť a prostredie.

6. Podporované sú všetky obchody a podnikanie, ktoré sú legitímne a prípustné v islame (Halal), zatiaľ čo všetkým obchodom a podnikaniam, nezákonným a zakázaným v islame (Haram) sa treba vyhnúť.

7. Všetci ľudia majú právo na rovnakú možnosť a tí, ktorí vlastnia bohatstvo sú zodpovední za jeho zdieľanie so spoločnosťou. Na dosiahnutie tohto cieľa je v islamskej ekonomike nariadená povinná charita Zakat, čo je vlastne náboženská daň, ktorá je určená na zníženie rozdielov medzi bohatými a chudobnými. Okrem toho sú pobádaní aj k dodatočnej nepovinnnej charite Sadaqah.

Islamské financie a islamské bankovníctvo je systém založený na viere a jeho základ je stanovený právom šaría a princípmi islamskej ekonomiky. Základné princípy islamských financií a bankovníctva zdôrazňujú férovosť, spravodlivosť, empatiu, spoluprácu, podnikanie, etiku a všeobecne dobré životné prostredie a spoločnosť a nie len maximalizáciu zisku.

Charakteristické rysy islamských financií⁹:

1. Náboženský základ. Islamské financie sú založené na pravidlách a reguláciách vychádzajúcich z islamskej viery a práva, zatiaľ čo konvenčné financie nemajú náboženské obmedzenia.

2. Zákaz úroku. Základom islamských financií je zákaz Riba – čo sú úroky alebo úžera, a predstavujú zvýšenie sumy úveru za poskytnutý čas. Zarábať peniaze z peňazí nie je povolené. Je to časová hodnota peňazí, ktorá je v islame zakázaná. Islam identifikuje peniaze ako prostriedok výmeny, ktorý nemá vnútornú hodnotu a tak nemôže zarábať viac peňazí. Na rozdiel od platenia úrokov, ktoré je základom konvenčných financií.

3. Väzba na reálne aktíva. Aby nedošlo k tomu, že peniaze budú robiť peniaze, všetky islamské finančné transakcie sa opierajú o reálne aktívum, ktoré je viazané na skutočný tovar alebo službu, čo ich robí menej rizikové. Finančné transakcie musí mať hmotnú podstatu, čo priamo alebo nepriamo vedie k reálnej ekonomickej transakcii.¹⁰

4. Banka ako partner. Konvenčné banky si požičiavajú prostriedky od vkladateľov a požičiavajú prostriedky dlžníkom/podnikateľom, zatiaľ čo islamské banky sa správajú ako partneri voči vkladateľom aj dlžníkom. Islamské banky operujú ako predávajúci určitých finančných transakcií.

5. Delenie zisku a straty. Konvenčné banky platia úroky vkladateľom a dostávajú úroky od dlžníkov, ktorým požičali prostriedky. V islamských financiách sú vopred určené platby z úverov zakázané, systém operuje na základe delenia zisku a straty. Islamská banka sa delí so ziskom s klientom, ktorému poskytuje financovanie a tiež sa požaduje, aby sa delili o akékoľvek riziko z podnikania. Pri depozitách sa islamská banka delí o zisk alebo stratu s vkladateľmi, pomerne k sume, ktorá bola vložená.

6. Opatrnejší výber. Islamská banka, ktorá vystupuje ako partner klienta, zdieľa zisk a stratu s úverovaným podnikom, a to vedie islamské banky k opatrnosti pri výbere klientov a projektov, ktoré financujú. Konvenčné banky zaťažujú svojich klientov fixnými úrokmi bez ohľadu na to, či klient dosahuje zisk alebo stratu, preto sú viac zamerané na kredibilitu klienta a jeho schopnosť poskytnúť zabezpečenie, ako na jeho úspech v podnikaní. Islamské banky na druhej strane, venujú väčšiu pozornosť uskutočniteľnosti projektu a schopnostiam podnikateľa.

7. Produktívna investícia. Islam nabáda moslimov, aby radšej investovali do produktívnych podnikov, ako honobili svoje peniaze, keďže nečinné peniaze nemôžu prinášať

⁹ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 3-4.

¹⁰ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18.

žiadny zisk. Moslimskí vkladatelia sú nabádaní financovať ako partneri, tešiť sa zo zisku a znášať straty. To stimuluje ekonomiku a motivuje podnikateľov, aby sa usilovali o úspech v podnikaní, z čoho má v konečnom dôsledku prospech celá spoločnosť.¹¹

8. Zbytočné a neprimerané riziko. Islam zakazuje transakcie, ktoré sú založené na neprimeranom a zbytočnom riziku, ktoré vedie k neistote (gharar). Zúčastnené strany si musia vymieňať úplné informácie a zmluvná asymetria je zakázaná.¹² Špekulatívne transakcie ako také, nie sú v islamskom financovaní povolené.

9. Spravodlivosť. Finančná transakcia by nemala viesť k poškodeniu ani jednej zo zmluvných strán.¹³

10. Vylúčenie z financovania a obchodovania v spoločensky nezodpovedných a mravom odporujúcich aktivitách a komoditách, ako sú napr. hazardné hry, produkcia alkoholu.¹⁴

Islamské financie a bankovníctvo môžeme rozdeliť do 4 subsektorov:

1. Islamské bankovníctvo. Toto zahŕňa banky, ktoré prijímajú depozitá v súlade so Šaría, ako napr. Bahrain Islamic Bank. Môžeme sem zaradiť aj konvenčné banky, ktoré ponúkajú depozitné produkty v súlade so Šaría prostredníctvom svojich islamských prepážok v rámci svojich hlavných operácií alebo nezávislých účastí ako napr. HSBC Amanah.

2. Islamské poistenie – Takaful. Sú to poisťovne, ktoré poisťujú v súlade so Šaría, napr. Qatar Takaful Company.

3. Islamské kapitálové trhy. Tieto zahŕňajú akcie, dlhopisy, podielové a iné investičné fondy, a produkty, indexy a sekundárne trhy v súlade so Šaría,

4. Islamské nebankové finančné inštitúcie. V rámci tohto subsektoru sú rôzne finančné inštitúcie, ktoré nie sú bankami a vykonávajú svoju činnosť v súlade s islamskými finančnými princípmi. Sú to napr. islamské finančné spoločnosti, islamské bytové družstvá, islamské lízingové a faktoringové spoločnosti, islamské mikrofinancovanie, charitatívne nadácie (Waqf), firmy poskytujúce súkromný kapitál a rizikový kapitál, riadiace orgány Hajj a Zakat.¹⁵

Islamské financovanie vykonávané islamskými finančnými inštitúciami ma rôzne podoby. K financovaniu obchodných transakcií sa používa murabaha, istisna alebo idžara. Koncept murabaha sa viaže k predaju tovaru za cenu, vrátane tzv. ziskovej marže alebo prirážky, na ktorej sa obidve strany dohodli. Nákupná a predajná cena, ostatné náklady a zisková marža musia byť jednoznačne stanovené v čase kúpno-predajnej dohody. Banka kompenzuje svoj vklad do obchodu vo forme ziskovej marže. Takýmto spôsobom sa môže financovať iba reálny tovar. Istisna je druh predaja, kde komodita je financovaná ešte pred jej existenciou. Ide o objednávku výroby špecifickej komodity určenú kupujúcemu. Ak sa výrobca zaviazal tovar pre neho vyrobiť, môže prísť na istisnu. Pre jej platnosť musí byť cena fixne dohodnutá. Idžara je druh operatívneho lízingu, v ktorom banka umožňuje klientovi používať tovar alebo službu za vopred dohodnutú cenu. Ku kapitálovým transakciám môžeme zaradiť mušaraku, sukuk, a Salam. Mušaraka je vzťah zúčastnených strán, ktoré sa kapitálovo podieľajú na financovaní podnikania a rozdeľujú si zisk alebo stratu podľa svojej účasti za vopred dohodnutých podmienok. Sukuk je názov pre finančné certifikáty, ktoré majú formu islamského ekvivalentu dlhopisu. Salam znamená „futures“. Kupujúci platí dopredu za dohodnuté množstvo a kvalitu určitej komodity, ktorá má byť dodaná v určitý dohodnutý dátum za určitú dohodnutú cenu. Alternatívou ku konvenčnému poisťovníctvu je takaful, ktorý

¹¹ KETTEL, B. (2010): Frekvently Asked Questions in Islamic Finance.

¹² MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18.

¹³ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18.

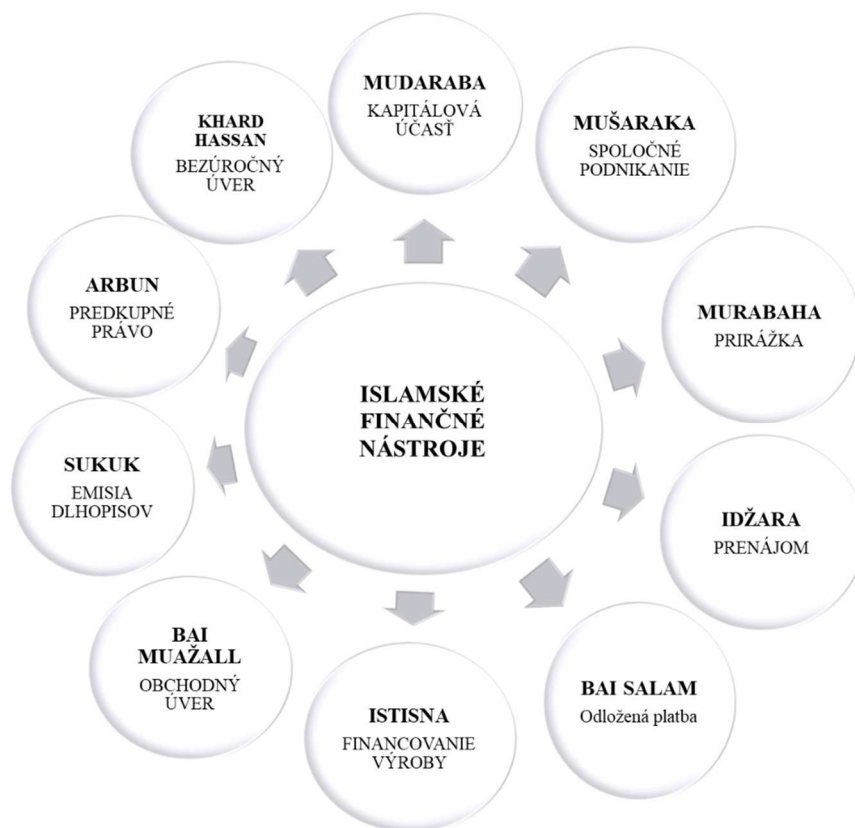
¹⁴ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18.

¹⁵ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 16-17.

vychádza z myšlienky, že čo je neisté vo vzťahu k jednotlivcovi nemusí byť neistým vo vzťahu k veľkému počtu podobných jednotlivcov.¹⁶

Obrázok 1 uvádza hlavné islamské finančné nástroje.

Obrázok 1: Islamské finančné nástroje

Vlastné spracovanie autora¹⁷

Ciele islamských financií a bankovníctva by sme mohli zhrnúť takto:

1. Dosahovať sociálno-ekonomickú spravodlivosť
2. Ochranoť verejný záujem
3. Spravodlivo rozdeľovať príjmy a bohatstvo
4. Uspokojovať potreby
5. Dosahovať rast a stabilitu
6. Vytvárať reálny zdroj príjmov/výnosov.

2 Rozvoj islamských financií a bankovníctva vo svete

Koncept islamských financií existoval a používal sa celé storočia, ale inštitucionalizoval sa len v posledných niekoľkých dekádach ponúkaním produktov a služieb, ktoré sú v súlade s právom šaría. S rozvojom životaschopných islamských alternatív ku konvenčným finančným produktom, mnohí moslimovia hľadali na riešenie svojich finančných potrieb produkty, ktoré sú v súlade s princípmi šaría. Niektorí nemoslimovia sa stali klientami islamských bánk a niektoré konvenčné komerčné banky ponúkajú v limitovanom rozsahu islamské produkty cez svoje islamské prepážky v rámci svojich regulárnych distribučných kanálov alebo

¹⁶ SEKRETER, A. (2011): Sharing of Risk in Islamic Finance, s. 14-15.

¹⁷ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 33.

prostredníctvom špecializovaných pobočiek alebo dcérskych spoločností založených špeciálne na to, aby ponúkali islamské bankové produkty. Počas posledných piatich dekád došlo k veľkému nárastu islamských inštitúcií, prostriedkov, regulácií, vzdelávacích a školiacich zariadení, publikácií a konferencií a seminárov na tému islamského bankovníctva.¹⁸

Moderné islamské financie a bankovníctvo sa na začiatku vyznačovali tým, že existujúce bankové odvetvie ako aj potencionálni klienti nerozumeli tejto forme financovania. Rozvoj islamských financií a bankovníctva môžeme rozdeliť do troch etáp:

1. 1950 – 1975: Obdobie konceptualizácie, keď moslimskí učenici zvyšovali moslimské povedomie o zákaze úrokov, hlavne z náboženského aspektu.

2. 1975 – 1990: Vznikli islamské banky, ktoré sa riadili pravidlom delenia zisku a straty, islamské nástroje a inštitúcie. Západné finančné inštitúcie vstúpili na trh a sektor islamských financií a bankovníctva bol akceptovaný ako bezúročná alternatíva ku konvenčnému bankovníctvu.

3. 1990 – súčasnosť: Islamské financie a bankovníctvo získali uznanie, dôveru a kredibilitu na domácom i zahraničnom trhu. V tomto období došlo aj k inováciám produktov a štandardizáciám produktov a procedúr.¹⁹

Dizajn moderného islamského bankovníctva väčšinou sledoval štruktúru konvenčných bánk s vylúčením úrokových transakcií, v ktorých nahradili úroky delením zisku a strat. K výrazným inováciám tohto jedinečného bankového systému zatiaľ nedošlo, islamské bankovníctvo sa hlavne snažilo poskytovať rozumné alternatívy produktov a služieb ponúkaných konvenčnými bankami, ktoré sú v súlade s princípmi šaría. Preto môžeme vidieť určitý nesúlad medzi súčasnou štruktúrou islamských financií a bankovníctva a jeho pôvodnými cieľmi. Významná podobnosť islamských bankových produktov a operácií konvenčným bankovým produktom umožňuje konvenčným bankám vyplňať medzeru na tomto trhu poskytovaním islamských produktov v rámci špecializovaných islamských prepážok alebo pobočiek. Súčasne to pomáha islamskému bankovníctvu rásť rýchlejšie, ako keby bolo izolované od globálnej finančnej infraštruktúry.²⁰

Oživenie islamských financií a bankovníctva môžeme jednoznačne spájať s náboženskými hnutiami v moslimských krajinách po získaní nezávislosti od koloniálnych mocností, aby tak obnovili svoje islamské hodnoty, vrátane tých, ktoré sa týkali finančných a obchodných záležitostí. Islamské banky poskytujú moslimom možnosť investovať a využívať bankové produkty a služby v súlade s ich náboženskou vierou a bez úrokov, hoci sa predtým museli vysporiadať s úrokmi, ak chceli využívať bankový systém. Moslimská populácia predstavuje 1,8 mld. obyvateľov, čo je skoro jedna štvrtina celkovej populácie 7,4 mld.²¹ očakáva sa, že do roku 2030 sa zvýši o 35 %, t. j. dvojnásobne v porovnaní s rastom nemoslimskej populácie, a dosiahne 2,2 mld. Zároveň tak ako bude rásť ich počet, moslimovia budú zvyšovať svoj záujem o finančné inštrumenty v súlade so Šaría.²² Islam je druhým najrozšírenejším náboženstvom (prvé je kresťanstvo 2,2 mld. a tretie je hinduizmus 1,4 mld.)²³ a islam je v súčasnosti aj najrýchlejšie rastúcim náboženstvom. Niektoré moslimské štáty patria k najbohatším na svete, napr. Katar, Brunej, Spojené arabské emiráty, Saudská Arábia. Väčšina moslimských štátov do určitej miery aplikuje právo šaría vo svojom spoločenskom systéme.

Počet krajín, v ktorých poskytujú islamské finančné služby v súlade s princípmi šaría sa odhaduje na 75. Súčasný moslimský svet je rozmanitý a moslimskú populáciu môžeme rozdeliť

¹⁸ HASAN, Z. (2014): Islamic Banking and Finance: An Integrative Approach,

¹⁹ IQBAL, Z. a MIRAKHOR, A. (1999): Progress and challenges of Islamic banking. s. 383.

²⁰ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 14.

²¹ PEW RESEARCH INSTITUTE (2017): World Muslim Population.

²² PEW RESEARCH INSTITUTE (2017): World Muslim Population.

²³ Encountering the world of Islam (2019): Muslim World Facts.

do niekoľkých hlavných skupín s viac ako 2300 jazykovými alebo etnickými podskupinami žijúcimi v rôznych častiach sveta. 99 % z celkového počtu moslimov žije v Ázii a Afrike. Organizácia islamských krajín (Organisation of Islamic Countries) má 57 členských štátov. Jeden z piatich moslimov žije v krajine, v ktorej je islam minoritným náboženstvom (160 mil. v Indii, 38 mil. v Európe a 5 mil. v Amerike).²⁴ V roku 2017 celkový počet islamských finančných inštitúcií bol 1389 a ich aktíva dosahovali sumu 2438 mld. USD. Z celkového počtu finančných inštitúcií bol počet islamských bánk 505 (402 obchodných bánk, 59 investičných bánk, 24 v) s celkovými aktívami vo výške 1720 mld. USD.²⁵ Mnoho konvenčných finančných inštitúcií v Európe a Severnej Amerike, ako aj v Ázii otvárajú prepážky alebo pobočky, ktoré poskytujú produkty islamského bankovníctva. Do tejto skupiny patria takí globálni hráči ako Standard Chartered Bank, Citibank, HSBC, ABN AMRO a UBS. Globálne rozšírenie islamských bankových produktov sa týka aj štátov Latinskej Ameriky, Afriky a Spoločnosti nezávislých štátov. Rast a expanzia islamského finančného odvetvia pokračovala počas globálnej finančnej krízy. Islamské komerčné bankovníctvo prechádza obrovským rozmachom produktov a oblastí vplyvu na celom svete. Možno očakávať, že tento rast bude pokračovať, čo bude podporené aj riešením právnych a regulačných problémov. Rýchlo rastúce islamské finančné odvetvie sa považuje za alternatívny spôsob financovania.²⁶

Islamské financie a bankovníctvo začalo na Strednom Východe a odtiaľ expandovalo do južnej a juhovýchodnej Ázie. Bahrajn a Malajzia zohrali ťažiskovú úlohu vo svojich regiónoch pri zvyšovaní výskumu, inovácii a rozvoja v oblasti islamských financií. Bahrajn bol prvým štátom Rady pre spoluprácu arabských štátov v Perzskom zálive, ktorý prispel k pokroku v tejto oblasti založením a podporou rozvoja niekoľkých významných medzinárodných islamských štandardizačných a normalizačných orgánov, ako napríklad Účtovná a audítorská organizácia pre islamské finančné inštitúcie (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – AAOIFI). Bahrajnská centrálna banka tiež zohrala významnú úlohu v podpore rozvoja islamského finančného odvetvia. Ďalším významným hráčom a hnacou silou v internacionalizácii odvetvia je Malajzia. S podporou malajzijskej vlády vznikla Malajzijská islamská banka (Bank Islam Malaysia) a krajina má veľmi dobre navrhnutý duálny bankový systém, aby vyhovela dopytu veľkej islamskej populácie po bankových službách v súlade s princípmi šaría. V súčasnosti je Malajzia jedným s najviac rozvinutých islamských finančných centier a sídlom ďalšieho medzinárodného islamského štandardizačného a normalizačného orgánu, Medzinárodnej rady finančných služieb (International Financial Services Board – IFSB).²⁷

Pakistan, napriek rozhodnutiu prejsť úplne na finančný sektor v súlade s princípmi šaría, stále funguje duálny systém. Skúsenosti z rýchleho rozvoja islamského bankovníctva v štátoch Perzského zálivu v posledných dekádach slúžili ako katalyzátor v raste islamských financií a bankovníctva. SAE, Katar a Kuvajt formálne vytvorili potrebné regulačné štruktúry na podporu islamských financií a bankovníctva a využívajú duálny bankový systém. Významný rozvoj islamských financií a bankovníctva je tiež zrejmý v ostatných moslimských štátoch Stredného Východu, severnej a východnej Afriky, ako aj južnej a juhovýchodnej Ázie – napríklad Egypt, Jordánsko, Líbya, Bangladéš a Indonézia.²⁸

Islamské financie a bankovníctvo sa v posledných dekádach rozšírilo aj do niektorých nemoslimských štátov. V roku 1973 bola založená na Filipínach Amanah Bank. V Európe sme sa mohli s islamským bankovníctvom stretnúť prvýkrát v Luxembursku v roku 1978. V osemdesiatych rokoch sa experimentovalo s islamskými financiami a bankovníctvom.

²⁴ Encountering the world of Islam (2019): Muslim World Facts.

²⁵ SALAAMGATEWAY (2018): Report: State of the Global Islamic Economy 2018/19.

²⁶ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 17.

²⁷ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 16.

²⁸ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 15.

V roku 1982 bola v Ženeve založená Faisal Finance House. Od roku 2002 Bank of England, a Finančný úrad Spojeného kráľovstva prijali niekoľko opatrení, aby podporili rozvoj sektoru a urobili z Londýna hlavné medzinárodné centrum islamského financovania a poskytli licencie niekoľkým islamským bankám. V roku 2004 Dallah Albaraka Group založila v Spojenom kráľovstve prvú úplne rozvinutú islamskú banku s názvom Islamic Bank of Britain. Banku v roku 2014 prevzala kuvajská Masraf al Rayan a zmenila sa na Al Rayan Bank. V Európe, okrem Spojeného kráľovstva poskytujú služby minoritnej moslimskej populácii aj Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Luxembursko, Švajčiarsko a Holandsko a snažia sa tak využiť možnosti, ktoré dáva rýchlo rastúci islamský finančný sektor.²⁹

Prvá islamská banka v Singapore, Islamic Bank of Asia, bola založená v roku 2007. Singapur hrá v súčasnosti významnú úlohu v islamskom financovaní, hlavne vďaka svojej geografickej a ekonomickej blízkosti ku Kuala Lumpur v Malajzii, ktoré je dôležitým islamským finančným centrom. Hongkong sa tiež zúčastňuje na Islamskom financovaní.³⁰

V USA, Lariba, American Finance House, funguje už od roku 1987. Ďalším poskytovateľom islamských finančných služieb v USA je University Islamic Bank. Hlavným poskytovateľom islamských finančných služieb v Kanade je Ansar Financial and Housing Cooperative, ktorá od roku 1980 zohráva významnú úlohu v poskytovaní financovania pri kúpe domov v súlade so Šaría. Podobne aj v Austrálii ponúkajú financovanie kúpy domov v súlade so Šaría.³¹

V roku 1975 bola založená Islamská rozvojová Bank (Islamic Development Bank – IDB) s cieľom podporovať ekonomický rozvoj a sociálny pokrok v členských moslimských štátoch a zvýšiť rast islamských financií a bankovníctva. Ústredie banky je v Jeddah v Saudskej Arábii. V súčasnosti má banka 57 členských krajín, podmienkou členstva je členstvo v Organizácii islamskej spolupráce (Organization of Islamic Cooperation – OIC). IDB sa zúčastňuje na výrobných projektoch v členských štátoch prostredníctvom majetkovej účasti alebo úverovania, poskytuje finančnú pomoc vládam členských štátov, poskytuje prostriedky moslimským komunitám v nemoslimských štátoch a podporuje zahraničný obchod medzi členskými štátmi.³²

Záver

Islamské financie a bankovníctvo zohrávajú významnú úlohu rozvoji ekonomík nielen islamských krajín. Aj keď celkové aktíva islamských finančných inštitúcií predstavujú len veľmi malé percento v porovnaní s konvenčnými finančnými inštitúciami, vidíme rýchly rozvoj tohto segmentu nielen v islamských štátoch, ale aj v rôznych regiónoch a štátoch sveta. Po poslednej globálnej finančnej kríze ekonómovia hľadajú východiská a jedným z nich môže byť práve rozšírenie islamských financií a bankovníctva, ktoré v porovnaní s konvenčným bankovníctvom kladú väčší dôraz na etické správanie finančných inštitúcie. Islamské finančné produkty, ktoré sú v súlade s princípmi šaría, podporujú reálnu ekonomiku, reálnu výrobu a zakazujú špekulatívne transakcie, ktoré sú také rozšírené v konvenčnom bankovníctve a finančných inštitúciách. V najbližších rokoch preto možno očakávať ďalšie rozširovanie islamských financií a bankovníctva v už existujúcich islamských finančných centrách, ale hlavne môžeme očakávať ich prienik do nových regiónov.

²⁹ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 16.

³⁰ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 16.

³¹ HABIB, S.F. (2018): Fundamentals of Islamic Finance and Banking, s. 16.

³² ISLAMIC DEVELOPMENT BANK, (2019): Who we are.

Použitá literatúra:

1. AHMAD, Z. (1994): Islamic banking: State of the art, *Islamic Economic Studies*, 1(2), s. 1-34.
2. Encountering the world of Islam (2019): *Muslim World Facts*. [online]. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.encounteringislam.org/muslim-world-facts>
3. GINENA, K. a HAMID, A. (2015): *Fondation of Shariah Governance of Islamic Banks*, Chichester: Wiley.
4. HABIB, S.F. (2018): *Fundamentals of Islamic Finance and Banking*, Chichester: John Wiley and Sons, 2018. LCCN2018014020.
5. HASAN, Z. (2014): *Islamic Banking and Finance: An Integrative Approach*, Selangor Darul Ehsan (Malaysia): Oxford University Press.
6. IQBAL, Z. a MIRAKHOR, A. (1999): Progress and challenges of Islamic banking. *Thunderbird International Business Review*. 41 (4/5), s. 381-405.
7. ISLAMIC DEVELOPMENT BANK, (2019): *Who we are*. [online]. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.isdb.org/who-we-are>
8. KETTEL, B. (2010): *Frekvently Asked Questions in Islamic Finance*. Chichester: Willey, 2010.
9. KURAN, T. (2004): *Islam and Sciences: The Economic Predicaments of Islamism*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004. ISBN 9780691126296 s. 240.
10. MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Bratislava: Iura Edition. 2011. ISBN 978-80-8078-412-6.
11. NATT, A., Al Habshi, S.O. a Zainal, M.-P. (2009): A proposed framework for human capital development in the Islamic financial service industry. In *Journal of Knowledge Economy and Knowledge management*, s. 9-26.
12. PEW RESERCH INSTITUTE (2017): World Muslim Population. [online]. [Citované 20. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
13. SALAAMGATEWAY (2018): Report: State of the Global Islamic Economy 2018/19. [online]. In: *Islamic Finance Gateway*, 28.10.2018[Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.salaamgateway.com/reports/report-state-of-the-global-islamic-economy-201819>
14. SEKRETER, A. (2011): Sharing of Risk in Islamic Finance. in *IBSU Scientific Journal*, roč. 5, č. 2, s. 13-20.

Kontakt:

Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: eva.jancikova@euba.sk

PÔSOBENIE ISLAMSKÉHO BANKOVNÍCTVA V REGIÓNE LATINSKEJ AMERIKY

OPERATION OF ISLAMIC BANKING IN THE REGION OF LATIN AMERICA

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubova@euba.sk

Islamské bankovníctvo sa postupne rozširuje aj do krajín, kde neprevláda moslimské obyvateľstvo. Pôsobí aj v Suriname a Guyane, dvoch krajín v Latinskej Amerike, ktorá je tradične kresťanským regiónom. Cieľom príspevku je prostredníctvom analýzy súčasného stavu spolupráce a indexu ukazovateľa rozvoja islamského financovania (IFDI) zhodnotiť stav islamského bankovníctva v latinskoamerických krajinách, a zistiť, v akom rozsahu pôsobí na trhu týchto krajín. Ďalej sa venujeme potenciálu islamského bankovníctva v týchto štátoch v dlhodobejšej perspektíve. Na záver, hodnotíme spoluprácu Guyany a Surinamu s inštitúciami islamského bankovníctva ako úspešnú a s potenciálom ďalšieho prehĺbovania spolupráce. Tiež predpokladáme rozšírenie islamského bankovníctva do ďalších štátov Latinskej Ameriky.

KLúčové slová: islamské bankovníctvo, Surinam, Guyana, ukazovateľ rozvoja islamského financovania

Islamic banking is gradually expanding to countries where the Muslim population does not dominate. It also operates in Suriname and Guyana, two countries in Latin America, which is traditionally a Christian region. The aim of the paper is to evaluate the state of Islamic banking in Latin American countries and to what extent it operates on the market of these countries by analyzing the current state of cooperation and the index of the Islamic Finance Development Indicator (IFDI). We also look at the potential of Islamic banking in these countries in the long-term perspective. Finally, we evaluate the cooperation between Guyana and Suriname with the Islamic banking institutions as a successful one, with the potential for further deepening of cooperation. We also expect the expansion of Islamic banking to other Latin American countries.

Key words: Islamic Banking, Suriname, Guyana, Islamic Finance Development Indicator
JEL: G29, N26

Úvod

Islamské bankovníctvo sa v posledných rokoch postupne rozširuje aj do vzdialenejších regiónov, kde väčšinu obyvateľstva netvorí moslimské obyvateľstvo, resp. netvorí ani významnejšiu menšinu v rámci daného štátu. V predkladanom článku sa venujeme práve jednému z najviac kresťanských regiónov, a to Latinskej Amerike. V kontexte pôsobenia islamského bankovníctva si všimame dve krajiny, Surinam a Guyanu, ktoré využívajú nástroje

islamského bankovníctva. Obe krajiny sú svojím spôsobom v regióne špecifické. Ako jediné suverénne štáty Južnej Ameriky sú bez úradného románskeho jazyka, nakoľko boli dobyté a osídľované Holanďanmi a Britmi. Podľa niektorých vymedzení sa skôr radia ku Karibiku, jednak kvôli pôvodu obyvateľstva aj kvôli podobnej histórii. Taktiež sú súčasťou karibského spoločenstva CARICOM, ktoré združuje karibské štáty. Navyše, spomedzi latinskoamerických krajín patria ku krajinám s najvyšším podielom moslimského obyvateľstva, čo ich prirodzene predurčuje stať sa prvými štátmi, kde islamské bankovníctvo začalo pôsobiť.

Cieľom príspevku je prostredníctvom analýzy súčasného stavu spolupráce a indexu ukazovateľa rozvoja islamského financovania zhodnotiť stav islamského bankovníctva v latinskoamerických krajinách, a zistiť, v akom rozsahu pôsobí na trhu týchto krajín. Ďalej sa venujeme potenciálu islamského bankovníctva v týchto štátoch v dlhodobejšej perspektíve.

1 Islamské bankovníctvo v Latinskej Amerike

Z regionálneho hľadiska je islamské bankovníctvo najviac rozšírené v Ázii a Afrike. Na druhej strane, najmenej je rozšírené práve v Latinskej Amerike, čo je pravdepodobne spôsobené kultúrnymi vplyvmi. Napriek tomu, že región Latinskej Ameriky patrí k najviac kresťanským, čo môže hypoteticky pôsobiť ako prekážka pri implementovaní islamského bankovníctva, objavuje sa určitý priestor aj pre vyššie spomenutý spôsob financovania, najmä ak bude schopný priniesť, resp. zabezpečiť vhodnú alternatívu k nie ideálne fungujúcemu doterajšiemu spôsobu financovania v daných krajinách. V súčasnosti je islamské bankovníctvo rozšírené v dvoch juhoamerických štátoch - Suriname a Guayane. Obe krajiny sú svojím spôsobom špecifické v regióne. Ako jediné suverénne štáty Južnej Ameriky sú bez úradného románskeho jazyka, nakoľko boli dobyté a osídľované Holanďanmi a Britmi. Podľa niektorých vymedzení sa skôr radia ku Karibiku, jednak kvôli pôvodu obyvateľstva aj kvôli podobnej histórii. Taktiež sú súčasťou karibského spoločenstva CARICOM, ktoré združuje karibské štáty. Navyše, spomedzi latinskoamerických krajín patria k štátom s najvyšším podielom moslimského obyvateľstva, čo ich prirodzene predurčuje stať sa prvými štátmi, kde islamské bankovníctvo začalo pôsobiť. V Suriname žije približne 15 % a v Guyane 8 % moslimského obyvateľstva.¹ Napriek tomu, že väčšinové obyvateľstvo sa nehlási k islamskému vierovyznaniu, islamské bankovníctvo je úspešné a s najväčšou pravdepodobnosťou aj perspektívne, o čom svedčia vyjadrenia vrcholných predstaviteľov oboch štátov. Islam do Surinamu a Guayany priniesli prisťahovalci z iných kolónii Holandska a Veľkej Británie. V prípade Surinamu išlo o imigrantov z Indonézie a Južnej Ázie, a zároveň v krajine žije aj afgánska menšina. Do Guyany ako do bývalej britskej kolónie priniesli islam, ktoré je tretím najrozšírenejším náboženstvom v krajine, zase prisťahovalci z Pakistanu a Bangladéšu. Obe krajiny zároveň patria k rozvojovým krajinám s potenciálom hospodárskeho rastu najmä kvôli prírodným a nerastným zdrojom, do ktorých investovať sa ukazuje ako perspektívne aj vďaka islamskému financovaniu. Ďalším faktorom prispievajúcim k podpore islamského bankovníctva, je skutočnosť, že obe krajiny nielen svojou rozlohou, ale aj ekonomicky patria k menej významným hráčom v rámci regiónu aj sveta. V alternatívnom financovaní vidia príležitosť získať zdroje na financovanie svojho rozvoja za akceptovateľných podmienok. Predovšetkým ide o vnímanie sociálnej spravodlivosti v islamskom myslení, podľa ktorého je nespravodlivá

¹ GULF TIMES. (2018): South America is on the radar of Islamic finance. In: *GULF TIMES*.

distribúcia neprípustná. V tomto kontexte je islamské bankovníctvo vnímané pozitívne v skúmaných krajinách, nakoľko patria do regiónu, kde prevláda jedna z najvyšších príjmových nerovností na svete. V nasledujúcej časti sa bližšie venujeme konkrétnym produktom a službám islamského bankovníctva v Suriname a Guyane.

1.1 Pôsobenie v Suriname a Guyane

Surinam sa stal členom Islamskej banky v už roku 1997² a v júli 2016³ sa pridala aj Guyana. Prvá pobočka islamskej banky v Latinskej Amerike, Trustbank⁴ Amanah,⁵ bola založená 7. decembra 2017 práve v Suriname. Po dvoch rokoch príprav a s podporou Islamskej korporácie pre rozvoj súkromného sektora (*Islamic Corporation for Development of the Private Sector-ICD*) začala poskytovať služby na lokálnej a regionálnej úrovni. Trustbank Amanah sa zaviazala rozvíjať a podporovať predovšetkým malé a stredné podniky, a to v súlade s islamskými zásadami financovania.⁶ Medzi ďalšie ciele patrí podpora súkromného vlastníctva a spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom. Zároveň, ako dlhodobý cieľ predstavila podieľať sa na udržateľnom raste a podpore etického bankovníctva, čím by sa zabezpečil dlhodobý ekonomický rast a zvýšenie zamestnanosti. Surinamský minister financií Gillmore Hoefdraad a prezident Centrálnej banky Surinamu Glenn Gersie označili vznik tejto banky ako historický milník vo finančnom vývoji krajiny.⁷

Ďalším plánovaným krokom zo strany Islamskej banky pre rozvoj (*Islamic Development Bank*) je vytvoriť priemyselný park v Paramaribe, ktorý podporí industrializáciu v Suriname. Cieľom je, aby sa park stal strediskom pre región, ktorého otvorenie sa predpokladá v roku 2020. Čo sa týka celkovej podpory Surinamu, resp. projektov v Suriname, Islamská banka pre rozvoj schválila tomuto štátu 600 tisíc USD v roku 2018, pričom kumulatívne od roku 1975 získal Surinam 206,5 milióna USD. Pre porovnanie so susedným štátom, Guyanou, uvádzame, že Guayane sa schválila podpora prostredníctvom Islamskej banky pre rozvoj v hodnote 20,6 milióna USD za minulý rok a celková podpora predstavuje iba 21,8 milióna USD. Dôležitým faktorom je alokácia týchto zdrojov, a teda v prípade Surinamu sú financie používané v oblasti zdravotníctva, školstva, dopravy a pre rozvoj kanalizácie a ostatných mestských služieb (Graf 1). Islamská banka pre rozvoj tiež podporila projekt Kancelárie pre záležitosti rodovej rovnosti v Suriname (*Bureau of Gender Affairs*), a to najmä technickou pomocou. V prípade Guyany sú investície alokované zatiaľ iba v energetickom sektore.⁸

² ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Republic of Suriname. In: *IsDB*.

³ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Cooperative Republic of Guyana. In: *IsDB*.

⁴ Banka Trustbank nie je novou inštitúciou v Suriname. Vznikla v roku 1989, avšak v 2015 prijala strategické rozhodnutie poskytovať služby a produkty islamského bankovníctva s názvom Trustbank Amanah.

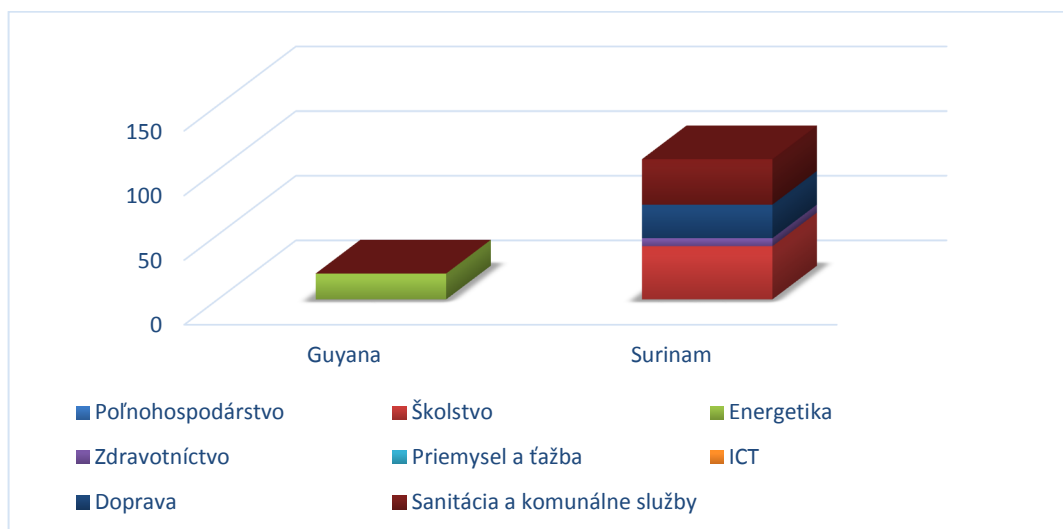
⁵ ICD. (2017): Trustbank Amanah, the first Islamic Bank in Suriname and region, to play an important role in the development of entrepreneurship and economic growth. In: *ICD*.

⁶ GLOBAL ETHICAL BANKING. (2018): First Islamic Bank Opens in Suriname. In: *Global Ethical Banking*.

⁷ ICD. (2017): Trustbank Amanah, the first Islamic Bank in Suriname and region, to play an important role in the development of entrepreneurship and economic growth. In: *ICD*.

⁸ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2018): *2018 Annual Report. Transformation in a Fast-Changing World: A Road To Sustainable Development Goals*. IsDB. s. 54, 105 -113.

Graf 1: Distribúcia schválenej podpory Islamskej banky pre rozvoj podľa sektorov v rokoch 1975-2018

Prameň: Vlastné spracovanie podľa ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2018): *2018 Annual Report. Transformation in a Fast-Changing World: A Road To Sustainable Development Goals*. IsDB. s. 114.

V roku 2019 Surinam podpísal dve zmluvy s Medzinárodnou islamskou korporáciou pre obchod (*International Islamic Trade Finance Corporation*) na financovanie rôznych oblastí. V rámci finančného nástroja murabaha získal financie v hodnote 25 miliónov USD, ktoré sú určené na nákup potravín, zdravotníckych potrieb, poľnohospodársku činnosť a stavbársky priemysel. Projekt vytyčuje nasledujúce základné ciele: zlepšiť ekonomické a životné podmienky obyvateľov Surinamu cez zvýšenie lokálnej produkcie, substitúciu importu a podporu exportu, podporovať lokálny spracovateľský priemysel, zvýšiť podiel a pridanú hodnotu súkromného sektoru v národnej ekonomike a zabezpečiť dostupnosť základných zdravotníckych potrieb a spotrebného tovaru.⁹ Druhou zmluvou je rámcová dohoda, ktorá umožňuje strategické partnerstvo na nasledujúce tri roky s vyčlenenými financiami v hodnote 75 miliónov dolárov, predovšetkým určených pre malé a stredné podnikateľské subjekty. Navyše, minister financií Surinamu Gillmore Hoefdraad podpísal 4. apríla tohto roku pôžičku v energetickom priemysle v hodnote 41,3 milióna USD, pričom tento projekt bude podporovaný aj kuvajtskými fondami, fondom OPEC-u pre medzinárodný rozvoj a Karibskou rozvojovou bankou.¹⁰ Surinam celkovo implementoval 39 projektov s podporou Islamskej banky pre rozvoj, z toho už 17 je úspešne ukončených.¹¹

Guyana získala 900 miliónový úver spoločne s finančnou a technickou pomocou Islamskej banky pre rozvoj pri implementácii projektov. Ide o trojročnú spoluprácu s Agentúrou pre energiu v Guyane (*Guyana Energy Agency*) od roku 2018 zameranú na rozvoj infraštruktúry, vidieka, školstva a konkurencieschopnosti. Okrem spomínaných oblastí, sa plánuje aj spolupráca v oblasti ropného priemyslu¹², nakoľko sa očakáva, že sa Guyana môže stať významným producentom ropy v nasledujúcich rokoch. Guyana má tiež potenciál vo výrobe energie z obnoviteľných zdrojov, predovšetkým slnečnej a vodnej energie, čo

⁹ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2019): General Procurement Notice (Suriname). In: *IsDB*.

¹⁰ MENAFN. (2019): Islamic Bank to fund Suriname electricity upgrade, food and medicine. In: *MENAFN*.

¹¹ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Republic of Suriname. In: *IsDB*.

¹² GULF TIMES. (2018): South America is on the radar of Islamic finance. In: *GULF TIMES*.

predstavuje ďalšiu zaujímavú oblasť pre investovanie. Práve v odvetví energetiky schválila Islamská banka pre rozvoj investície v Guyane, konkrétne ide o tri vodné elektrárne, z ktorých majú benefitovať znevýhodnení občania Guyany, predovšetkým pôvodné obyvateľstvo vo vnútrozemí krajiny. Väčšinou ide o obnovu starších elektrární, ktoré boli poškodené vplyvmi životného prostredia a po ich renovácii budú zabezpečovať spoľahlivú a dostupnú energiu.¹³ Ďalšími oblasťami spolupráce sú konštrukcia a renovácia kanalizačných systémov, poľnohospodárstvo a podpora projektov pre staršie obyvateľstvo.¹⁴ V rámci poľnohospodárstva bol v roku 2018 schválený spoločný projekt medzi Guyanou a Malajziou v produkcii ryže, pričom Malajzia je poskytovateľom a Guyana prijímateľom.¹⁵ Celkovo prebieha v Guayane 13 projektov s podporou Islamskej banky pre rozvoj, pričom štyri sú už dokončené.¹⁶

2 Potenciál islamského bankovníctva v Latinskej Amerike

Financovanie projektov a pôžičiek pre Surinam aj Guyanu tvorí iba malý podiel v rámci islamského bankovníctva. V prípade Surinamu ide o podiel 0,002 % z celkovej finančnej spolupráce so subjektami islamského bankovníctva a v prípade Guyany ešte o nižší podiel.¹⁷

Na základe ukazovateľa rozvoja islamského financovania (IFDI) zhodnotíme, ako sa rozvíja islamské bankovníctvo v nami dvoch skúmaných krajinách v porovnaní so svetovým priemerom. IFDI je tvorený piatimi nasledovnými zložkami: kvantitatívny vývoj, vedomosti, riadenie, sociálna zodpovednosť podnikov a povedomie. V roku 2018 dosiahol celkový IFDI pre Surinam hodnotu 2,21 a pre Guyanu 1,86. V porovnaní so svetovým priemerom (10,46) ide o podpriemerné hodnoty.¹⁸ Pri Guyane a Suriname sú dôležité povedomie a kvantitatívny vývoj. Povedomie sa hodnotí na základe troch komponentov: konferencie, semináre a objem nových správ. V oboch krajinách je najvýraznejšou položkou práve povedomie, z komponentov objem správ. Povedomie v súčasnosti dosahuje hodnotu 11 pre Surinam a 9 pre Guyanu, pričom svetový priemer je 16. Na druhej strane v roku 2013 zložka povedomie dosahovala hodnotu až 19,15 v Suriname a 19,20 v Guyane, čiže zaznamenávame pokles do roku 2018 (Graf 2).

¹³ GUYANESE ONLINE. (2019): Hydro Energy: Islamic Bank mission in Guyana to finalize energy projects. In: *GUYANESE ONLINE*.

¹⁴ MINISTRY OF FINANCE: GOVERNMENT OF THE COOPERATIVE REPUBLIC OF GUYANA. (2019): 44th Annual Meeting of the Islamic Bank Group – Statement by the Honorable Winston Jordan, Minister of Finance and Governor for Guyana. In: *Ministry Of Finance: Government Of The Cooperative Republic Of Guyana*.

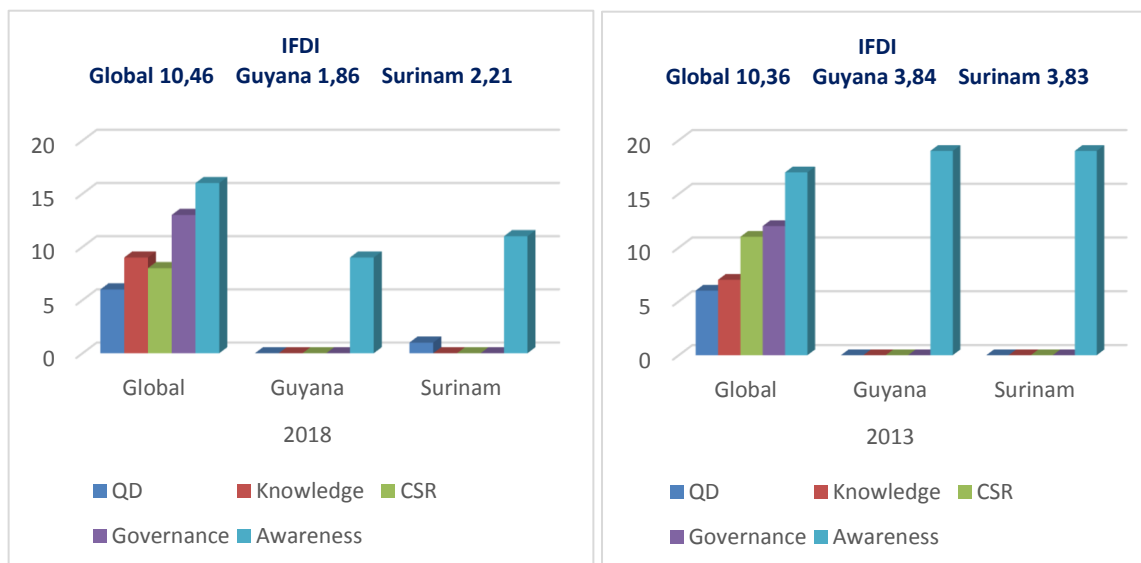
¹⁵ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2018): *2018 Annual Report. Transformation in a Fast-Changing World: A Road To Sustainable Development Goals*. IsDB. s. 60.

¹⁶ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Cooperative Republic of Guyana. In: *IsDB*.

¹⁷ Vlastné výpočty podľa: ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2018): *2018 Annual Report. Transformation in a Fast-Changing World: A Road To Sustainable Development Goals*. IsDB. s. 114.

¹⁸ ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: *ICD THOMSON REUTERS*.

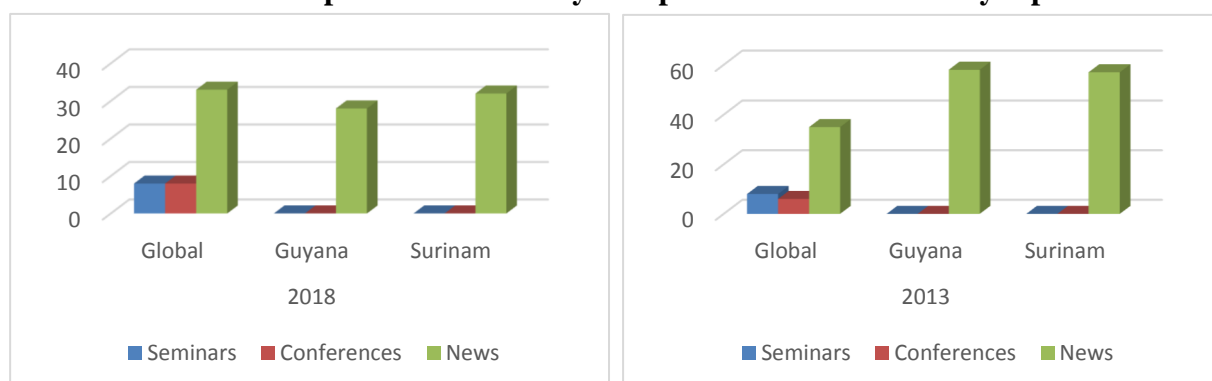
Graf 2: IFDI pre Surinam a Guyanu: porovnanie s celosvetovým priemerom

Prameň: Vlastné spracovanie podľa ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: *ICD THOMSON REUTERS*.

Počas sledovaného obdobia (2013-2018) v rámci povedomia ide o pokles iba položky správy, ostatné komponenty zostávajú na nule (Graf 3). Avšak, treba podotknúť, že práve v období okolo roku 2013 sa začali vytvárať podmienky a prostredie pre budúce uvedenie islamského bankovníctva v Suriname a Guyane. V súčasnosti už objem správ nemá až takú strategickú úlohu, vidíme priestor pre zlepšenie v zložkách semináre a konferencie, ktoré by umožnili prehĺbovanie spolupráce aj v širšom kontexte. V rámci zložky kvantitatívny vývoj dochádza k zmene počas sledovaného obdobia iba pri Suriname, konkrétne v roku 2018, kedy dosahuje hodnotu 0,50 celkovo oproti číslu 0 v predchádzajúcich obdobiach, a v rámci komponentu kvantitatívneho vývoja islamské bankovníctvo dosahuje hodnotu 2,51 (Graf 2), čo je spôsobené založením banky Trustbank Amanah.

Graf 2: IFDI pre Surinam a Guyanu: porovnanie s celosvetovým priemerom

Prameň: Vlastné spracovanie podľa ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: *ICD THOMSON REUTERS*.

V súlade s našimi predpokladmi konštatujeme, že Surinam ani Guyana nepatria medzi hlavné, resp. významné trhy islamského bankovníctva, avšak postupne dochádza k určitému progresu. Najmä v roku 2013 zaznamenávame zvýšenie informovanosti vysoko nad svetovým priemerom o islamskou bankovníctve, čo vyústilo do reálneho využívania tejto formy bankovníctva. V súčasnosti sa síce všetky ukazovatele nachádzajú pod svetovým priemerom, avšak aj v Suriname aj v Guyane prebieha zatiaľ bezproblémová spolupráca s potenciálom ju rozšíriť aj do budúcnosti. O tom svedčia aj prehlásenia predstaviteľov Surinamu a Guyany. Počas 44-ého stretnutia Islamskej banky pre rozvoj deklarovali ministri financií Surinamu a Guyany Gillmore Hoefdraad a Winston Jordan záujem o expanziu spolupráce.¹⁹

Záver

V predkladanom príspevku sme sa venovali prítomnosti islamského bankovníctva v regióne Latinskej Ameriky, pričom sme sa bližšie zamerali na Guyanu a Surinam. Obe krajiny vykazujú najbližšiu spoluprácu s Islamskou bankou v rámci regiónu, prijali pôžičky a zaviedli spoluprácu so subjektami islamského bankovníctva. Najdôležitejšie projekty v Suriname sú alokované do oblasti školstva, kanalizácie, komunálnych služieb, dopravy a zdravotníctva a v Guyane do energetiky. Kľúčová je aj podpora malých a stredných podnikov a rozširovanie súkromného sektora.

Ďalej sme skúmali ukazovateľ rozvoja islamského financovania, podľa ktorého sa nachádza Surinam a Guyana pod svetovým priemerom. Pri Guyane a Suriname sú dôležité povedomie a kvantitatívny vývoj, ktorých hodnoty sa tiež nachádzajú pod svetovým priemerom, ale z hľadiska zmeny v čase sú zaujímavé. V porovnaní s rokom 2013 zaznamenávame pokles položky objem správ. Navyše, vidíme priestor pre zlepšenie v zložkách semináre a konferencie, ktoré by umožnili prehlbovanie spolupráce aj v širšom kontexte.

Guyana a Surinam zatiaľ predstavujú pozitívny príklad pre rozšírenie islamského bankovníctva aj do prevažne tradičných kresťanských regiónov. Podľa viacerých štúdií je možné a dá sa očakávať v krátkodobom horizonte s jeho rozšírením v regióne Latinskej Ameriky. Za najviac perspektívne krajiny v tomto ohľade považujeme Brazíliu, Argentínu, Venezuelu, Panamu, Kolumbiu, Paraguaj, Trinidad a Tobago, nakoľko v týchto štátoch žije väčší počet moslimov, resp. tvoria podiel približne podobný Surinamu a Guyane. Pravdepodobne by preferovali práve tento spôsob financovania pred tradičným. Zároveň, ako vidíme aj pri iných krajinách, islamské bankovníctvo je atraktívne aj pre nemoslimskú časť populácie, hlavne pri strategických a dôležitých verejných projektoch. Brazília, ako najväčšia krajina regiónu s piatou najväčšou populáciou sveta predstavuje jednoznačne najzaujímavejšiu krajinu pre islamské bankovníctvo. Zároveň, v Brazílii hrá dôležitú úlohu poľnohospodársky sektor, a práve investície doň a spolupráca v tejto oblasti je atraktívna pre krajiny Blízkeho Východu, najmä Saudskej Arábie. Ďalšou strategickou oblasťou spolupráce s blízkovýchodnými štátmi už aj do určitej miery existujúcou je ropný priemysel.

Na druhej strane, pre latinskoamerické krajiny je a aj bude islamské bankovníctvo pravdepodobne atraktívne nielen z hľadiska ekonomického, ale aj kvôli vnímaní sociálnej spravodlivosti v islamskom myslení. Nakoľko Latinská Amerika je jedným z dlhodobou

¹⁹ ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2019): Guyana and Suriname finance ministers attend Islamic bank meeting in Marrakech. In: *IsBD*.

príjmovo najnerovnejších regiónov sveta, s myšlienkou spravodlivejšej deľby a pravidla *zakát* sa môže stotožniť širšia verejnosť v štátoch Latinskej Ameriky.

Použitá literatúra:

1. GLOBAL ETHICAL BANKING. (2018): First Islamic Bank Opens in Suriname. In: *Global Ethical Banking*. 8.1.2018. [Citované 15. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.globalethicalbanking.com/first-islamic-bank-opens-suriname/>
2. GULF TIMES. (2018): South America is on the radar of Islamic finance. In: *GULF TIMES*. 4.7.2018. [Citované 14. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/598320/South-America-is-on-the-radar-of-Islamic-finance>
3. GUYANESE ONLINE. (2019): Hydro Energy: Islamic Bank mission in Guyana to finalize energy projects. In: *GUYANESE ONLINE*. [Citované 16. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://guyaneseonline.net/2019/08/09/islamic-bank-mission-in-guyana-to-finalize-energy-projects/>
4. ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: ICD THOMSON REUTERS. [Citované 15. 10. 2019.] Dostupné na internete: <http://www.zawya.com/islamic-finance-development-indicator/>
5. ICD. (2017): Trustbank Amanah, the first Islamic Bank in Suriname and region, to play an important role in the development of entrepreneurship and economic growth. In: *ICD*. 12.12. 2017. [Citované 14. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://icd.africa-newsroom.com/press/trustbank-amanah-the-first-islamic-bank-in-suriname-and-region-to-play-an-important-role-in-the-development-of-entrepreneurship-and-economic-growth>
6. ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2018): *2018 Annual Report. Transformation in a Fast-Changing World: A Road To Sustainable Development Goals*. IsDB. Saudská Arábia. 116 s. Dostupné na internete: https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2019-04/usb%20Annual%20report%20English%202018_softproof.pdf
7. ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. (2019): General Procurement Notice (Suriname). In: *IsDB*. [Citované 15. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.isdb.org/tenders/general-procurement-notice-suriname>
8. ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Cooperative Republic of Guyana. In: *IsDB*. [Citované 19. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.isdb.org/guyana>
9. ISLAMIC DEVELOPMENT BANK. Republic of Suriname. In: *IsDB*. [Citované 19. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.isdb.org/suriname>
10. MENAFN. (2019): Guyana and Suriname finance ministers attend Islamic bank meeting in Marrakech. In: *MENAFN*. [Citované 16. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://menafn.com/1098352157/Guyana-and-Suriname-finance-ministers-attend-Islamic-bank-meeting-in-Marrakech>
11. MENAFN. (2019): Islamic Bank to fund Suriname electricity upgrade, food and medicine. In: *MENAFN*. [Citované 15. 10. 2019.] Dostupné na internete:

<https://menafn.com/1098383635/Islamic-Bank-to-fund-Suriname-electricity-upgrade-food-and-medicine?src=Rss>

12. MINISTRY OF FINANCE: GOVERNMENT OF THE COOPERATIVE REPUBLIC OF GUYANA. (2019): 44th Annual Meeting of the Islamic Bank Group – Statement by the Honorable Winston Jordan, Minister of Finance and Governor for Guyana. In: *Ministry Of Finance: Government Of The Cooperative Republic Of Guyana*. [Citované 16. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://finance.gov.gy/media/44th-annual-meeting-of-the-islamic-bank-group-statement-by-the-honorable-winston-jordan-minister-of-finance-and-governor-for-guyana/>

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: barbora.janubova@euba.sk

VPLYV PRAVIDIEL HALAL NA POZÍCIU EURÓPSKEJ ÚNIE V MEDZINÁRODNOM OBCHODE

IMPACT OF HALAL RULES ON THE EUROPEAN UNION'S POSITION IN INTERNATIONAL TRADE

Kristína Kiššová^a – Vladimír Müller^b

^a Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, Banská Bystrica 974 01 Slovenská republika, e-mail: kristina.kissova@umb.sk

^b Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, Banská Bystrica 974 01 Slovenská republika, e-mail: vladimir.muller@umb.sk

V priestore EÚ je problematika pravidiel halal relatívne nová a nie dostatočne preskúmaná. Iba v posledných rokoch sa skutočne preukázalo, že medzinárodný obchod s halal produktami môže byť z hľadiska zvyšovania exportu mimoriadne zaujímavý. Cieľom príspevku je pomocou kritickej analýzy identifikovať najdôležitejšie trendy súvisiace s etablovaním sa halal pravidiel v súčasnom medzinárodnom obchode vrátane určenia pozície EÚ v rámci neho. Výsledkom je zistenie, že trh s halal produktmi má z globálneho pohľadu skutočne vysoký rastový potenciál. Avšak pozícia EÚ na participácii pri tomto raste nie je pozitívna, nakoľko EÚ nemá jednotný centralizovaný systém vydávania halal certifikátov a z politických dôvodov ho v blízkej budúcnosti ani mať nebude.

Kľúčové slová: Európska únia, halal, halal potraviny, medzinárodný obchod

In the EU area, the issue of halal rules is relatively new and not sufficiently explored. Indeed, it has only been shown in recent years that international trade in halal products can be particularly interesting in terms of increasing exports. The aim of the paper is to identify, through a critical analysis, the most important trends related to the establishment of halal rules in current international trade, including the determination of the EU position within it. As a result, the market for halal products has a truly high growth potential from a global perspective. However, the EU's position in participating in this growth is not positive, as the EU does not have a single centralized system of issuing halal certificates and will not have it for political reasons in the near future.

Key words: European Union, halal, halal food, international trade

JEL: F15, Z12

Úvod

Problematika halal pravidiel je jednou z oblastí, ktorá bola v európskom priestore v nedávnej minulosti známa zväčša iba odborníkom zaoberajúcim sa islamom. Bežný človek v zásade nemal veľké množstvo možností stretnúť sa s islamským systémom pravidiel týkajúcich sa zakázaných a povolených potravín a produktov, nakoľko táto problematika nebola objektom záujmu v Európe. To sa ale postupne začína meniť v dôsledku rozmachu potreby certifikovania jednotlivých tovarov, ktoré majú smerovať na moslimský trh. Problematikou halal sa v súčasnosti už nezaoberajú iba experti na islamskú vieru ale v stále

väčšej miere aj ekonómovia a taktiež podnikatelia, ktorí sú súčasťou obchodných transakcií s moslimskými štátmi.

Cieľom príspevku je identifikovať najdôležitejšie trendy súvisiace s etablovaním sa halal pravidiel v súčasnom medzinárodnom obchode. Okrem toho sa autori usilujú o určenie pozície, ktorú v rámci tejto problematiky z globálneho pohľadu zastáva v súčasnosti Európska únia. Autori využívajú metódu kritickej analýzy, pomocou ktorej rozoberajú význam pravidiel halal v rámci jednotlivých ekonomík a uvádzajú kategorizáciu štátov, ktorá umožňuje určiť pozíciu EÚ a nedostatky z nej vyplývajúce.

1 Pojem halal v rámci produkcie potravín

Keďže byť moslimom neznamena len veriť v Alaha, ale žiť a praktizovať všetky moslimské zvyky a tradície, neoddeliteľnou súčasťou tohto celku je aj strava moslimov. Potraviny sa v moslimskej praxi delia na dve základné kategórie: halal a haram. *Halal* sú potraviny a jedlá, ktoré sú moslimom povolené konzumovať a naopak *haram* sú potraviny zakázané, ktorých konzumácia je pre každého moslima hriechom. V praxi sa ale ukazuje, že existujú aj potraviny, ktoré sú na pomyselnnej škále medzi týmito dvoma kategóriami, a to najmä vplyvom globalizácie a stále nových možností aj v oblasti potravinárskeho a gastro priemyslu – v bežnom živote potom musí veriaci a praktizujúci moslim analyzovať zloženie daného výrobku a na základe zisteného sa rozhodnúť či je daná potravina alebo jedlo spracované v súlade s pravidlami určenými v Koráne a tzv. fatwá^{1,2}

Zakázané, teda haram potraviny, nápoje a jedlá sú pre moslimov také, ktoré obsahujú: alkohol, bravčové mäso v akejkolvek podobe, krv, mäso a akékoľvek produkty zvierat, ktoré boli uhynuté, mäso zvierat, ktoré majú ostré tesáky alebo pazúry a mäso každého zvieraťa, ktoré nebolo usmrtené podľa pravidiel. Otázne sú jednotlivé prísady na konzerváciu potravín, ktoré môžu obsahovať alkohol, rôzne tuky a stužovadlá, ktoré môžu obsahovať napr. želatínu – tá má živočíšny pôvod a je vedľajším produktom spracovania bravčového mäsa. Pred konzumáciou by si mal teda každý moslim preveriť, či jeho jedlo neobsahuje aj takéto podobné, sporné chemické či potravinárske zložky³.

Termínom halal⁴ ale v islame neoznačujeme len potraviny povolené konzumovať, ale aj celý spôsob chovu a spracovávanía hospodárskych zvierat, pričom najčastejšími druhmi mäsa sú kuracie, jahňacie a hovädzie. Už od narodenia by malo mať zviera ideálne podmienky pre život, dostatok priestoru, pohybu, kvalitnej stravy, vody a malo by žiť v spoločenstve – moslimovia veria, že každé zviera je spoločenský tvor, má dušu, city, plnohodnotné vnímanie aj určitú pamäťovú kapacitu. Preto je dôležité napríklad aj pravidlo, že pred porážkou ani pri nej toto zviera nemôže vidieť ani počuť trpieť a umierať iné zvieratá. Každú porážku je potrebné vykonávať nožom s veľmi ostrou čepeľou, ktorá je po usmrtení každého jedného zvieraťa dôkladne očistená. Samotný akt musí prebehnúť rýchlym ale dôkladným podrezaním

¹ Fatwá je právny nástroj moslimského práva vytváraný odborníkmi, ktorý posudzujú jednotlivé otázky praktického života moslimov po právnej stránke. Rozhodnutia, ktoré sú výsledkom tohto procesu potom označujeme ako iftá.

² ZULFIQAR, A.S. (2015): Ifta' and Fatwa in the Muslim World and the West, s. 11.

³ RIAZ, M.N. - CHAUDRY, M.M. (2003): Halal Food Production, s. 5.

⁴ Tento termín je dnes odvodený z pôvodného arabského slova, ktoré môžeme preložiť ako prípustnosť – v zmysle, že veci a javy ním pomenované sú v islamskom práve, šaríi povolené.

hrdla zvierat'a počas recitovania formulky na to určenej^{5,6}. Po zabití musí byť telo zvierat'a v stave, ktorý mu umožní aby z neho stiekla všetka krv a až potom, definitívne odkrvené môže byť určené na konzumáciu, resp. ďalšie spracovanie.⁷

Muslimovia považujú otázku halal a haram produktov za jeden zo základných konceptov svojej viery, pretože tá im káže chváliť Boha pri každej jednej činnosti, prijímanie potravy nevynímajúc. Preto je pre každého moslima záruka halal produktov dôležitá. Výrazný pokrok vo vede a technike ale neznamená len posun v oblasti potravín, ale napríklad aj ďalšieho kľúčového odvetvia – medicíny a kozmetiky. Čoraz viac praktizujúcich muslimov dbá aj na produkty určené na starostlivosť o telo, resp. o domácnosť, čo znamená obrovské príležitosti a zisky, ktoré halal trh vytvára. Z každodennej praxe sa tak stáva overená značka, ktorej muslimovia dôverujú a po objavení označenia certifikátu na týchto produktoch je vyhľadávanou komoditou. Zatiaľ čo pred niekoľkými desaťročiami boli muslimovia odkázaní na odporúčania svojej komunity a pracné zisťovanie pôvodu potravín a produktov, dnes sú halal produkty či edície známych výrobcov a značiek bežne dostupné v supermarketoch. Na základe vývoja posledných rokov môžeme predpokladať, že trh s halal výrobkami bude do roku 2022 predstavovať viac ako 16 % podiel celosvetového zásobovania potravinami, pričom halal certifikáty na výrobkoch komerčných výrobcov sa časom stanú štandardnou praxou a ich ponuka sa bude rozširovať priamo úmerne dopytu.^{8,9}

Kontrola halal výrobkov sa stáva prostriedkom na vyvíjanie tlaku náboženských organizácií na muslimov v danom štáte, pretože je výzvou pre oficiálnu reprezentáciu islamu. Ako píše francúzska expertka F. Bergeaud-Blackler, organizácie a skupiny súťažiace o zastúpenie islamských halal certifikátov v pôvodne nemuslimských krajinách tvrdia, že takáto certifikácia znamená monopol – halal znamená pre moslima pravidlo či zákon, ktorý musí denne dodržiavať a organizácia, ktorá ho poskytuje je pre neho relevantným orgánom. Väčšina organizácií a firiem disponujúcich halal certifikátom deklaruje, že prostriedky získané z predaja týchto výrobkov investujú do podpory rozvoja islamu. Tento fakt môžeme chápať ako pomoc muslimov vlastnej komunite, ale rovnako aj ako zahraničné dotácie poskytujúce finančnú podporu islamu v prevažne kresťanských krajinách.¹⁰

2 Význam pravidiel Halal pre súčasný medzinárodný obchod

Prítomnosť pravidiel Halal na svete trvá už viac ako 1 400 rokov, no aj napriek tomu veľká časť populácie nemá dostatočné poznatky o tom, čo tento termín znamená. Platí to najmä pre značnú časť nemuslimskej populácie v rámci celého sveta, ktorá nemala možnosť prísť do styku s fungovaním týchto pravidiel. Tento trend sa ale začína v posledných dekádach meniť z dôvodu rastúceho počtu muslimov, ktorý aj z hľadiska svojej relatívnej veľkosti núti upriamovať pozornosť expertov a obchodníkov na trh súvisiaci s distribúciou halal produktov a služieb. Podľa Pew Research Center sú muslimovia najrýchlejšie rastúcou náboženskou

⁵ Posvätná formulka je nazývaná bismalah alebo basmala a vo voľnom preklade znamená : V mene Boha, najmilosrdnejšieho a najšetrnejšieho.

⁶ SHELQUIST, R. (2008): Bismillah al rahman al rahim,

⁷ SEBIHI, A. (2015): Halal food. Islamic perspective, s. 16.

⁸ SEBIHI, A. (2015): Halal food. Islamic perspective, s. 15.

⁹ SUSETYO, H. - PRIHATINI, F. – KARIMAH, I. – GHOZI, A. (2019): Regulating Halal Products in Indonesia: Between Religious Needs and Socio-Economic Challenges s. 11.

¹⁰ BERGEAUD-BLACKLER, F. (2019). Le marché halal mondial, s. 51.

skupinou v súčasnosti, pričom v roku 2015 činil počet moslimov 1,8 miliardy ľudí, čo je 24 % svetovej populácie. Predpokladá sa, že na konci 21. storočia bude islam najrozšírenejším náboženstvom na svete a predbehne kresťanstvo v počte svojich vyznávačov.¹¹

Z hľadiska regionálneho rozloženia je najvýznamnejším regiónom ázijsko-pacifický, v ktorom žije 62 % všetkých moslimov sveta, najmä vďaka ich vysokému počtu v Indonézii, Indii, Pakistane a Bangladéši. Región Blízkeho východu a severnej Afriky, ktorý je miestom vzniku a prvého šírenia islamu je domovom iba pre 20 % súčasnej svetovej populácie moslimov. V súčasnosti je štátom s najvyšším počtom moslimov Indonézia, ktorá má viac ako 220 miliónov moslimov. Avšak predpokladá sa, že okolo roku 2050 získa India primát štátu s najvyšším počtom moslimov, pričom bude majoritne hinduistickou krajinou, kde moslimská menšina bude zahŕňať približne 300 miliónov obyvateľov. Okrem toho rast veľkosti moslimskej populácie bude viditeľný aj v Európe, kde sa predpokladá, že v roku 2050 bude 10 % európskej populácie islamského vierovyznania.¹²

Z uvedených údajov je viditeľné, že dôležitosť moslimských prvkov v rámci medzinárodného obchodu bude narastať. A tento trend je viditeľný aj v rámci problematiky o halal potravinách a produktoch. Potreba vzniku halal certifikácie sa objavila paradoxne nie v štátoch s väčšinovo moslimskou populáciou, ale v multikultúrnej spoločnosti v juhovýchodnej Ázii a v moslimskej diaspóre v severnej Amerike a Európe. Práve v týchto komunitách vznikla potreba odlíšenia halal produktov od ostatných výrobkov dostupných na trhu. Primát v tejto oblasti drží Malajzia, kde sa objavili prvé halal certifikácie pre potraviny už v 70. rokoch 20. storočia. Malajzia ako prvá vytvorila regulačný rámec tvorený z inštitúcií a štandardov, ktoré sú dodnes rešpektované v rámci celého sveta.¹³

Celková veľkosť produkcie halal tovarov a produktov v roku 2017 nerátajúc produkty súvisiace s finančníctvom a bankovníctvom vo svetovej ekonomike činila 2 107 miliárd amerických dolárov (USD). V tomto údaji je zahrnutá produkcia halal potravín, halal turizmus, halal móda, médiá a služby, farmaceutiká a kozmetika. Dominantnú časť pokrýva produkcia potravín, ktorá tvorí 1 303 miliárd USD. V roku 2023 sa odhaduje, že hodnota veľkosti islamskej ekonomiky v rámci sveta bude 3 007 miliárd USD a produkcia halal potravín z toho bude tvoriť 1 863 miliárd USD.¹⁴ Z hľadiska trhového potenciálu je spotreba halal potravín globálne na vyššej úrovni ako je napríklad spotreba potravín v najväčších ekonomikách sveta - Číne, USA alebo Japonsku, kde sa spotreba potravín pohybuje na úrovni niekoľkých stoviek miliárd USD ale nedosahuje hodnotu 1 bilión USD.

Tieto údaje je potrebné vnímať s určitou rezervou, nakoľko v súčasnosti neexistujú žiadne špecifické presné mechanizmy ako sledovať spotrebu alebo obchod s halal produktami. Halal produkty nemajú špeciálne HS kódy a nie je možné ich špecificky identifikovať v rámci obchodných transakcií v medzinárodnom obchode. Avšak, niektoré štáty s rozvinutejším systémom certifikácie halal produktov (napr. Malajzia) majú relatívne kvalitne prepracovaný systém získavania dát prostredníctvom spolupráce colných orgánov s certifikačnými inštitúciami v štáte. Ale aj napriek tomu ich údaje zahŕňajú aj iné produkty a komodity. Z tohto

¹¹ LIPKA, M. (2017): Muslims and Islam: Key findings in the U.S. and around the world.

¹² LIPKA, M. (2017): Muslims and Islam: Key findings in the U.S. and around the world.

¹³ INTERNATIONAL TRADE CENTRE, (2015): From niche to mainstream – Halal Goes Global, s. 2.

¹⁴ THOMSON REUTERS – DINARSTANDARD, (2018): State of the Global Islamic Economy Report, s. 6-7.

dôvodu bývajú niekedy na ilustráciu veľkosti trhu a obchodu s halal produktami využívané údaje Organizácie islamskej spolupráce, tak ako je to aj v tomto príspevku.

Jednotlivé štáty sa k úprave pravidiel obchodu s halal produktami stavajú odlišne. Na základe materiálu *From niche to mainstream: Halal Goes Global* od ITC je možné dotknuté štáty rozdeliť do niekoľkých kategórií. Prvou kategóriou sú tzv. multikultúrne štáty prevažne v regióne juhovýchodnej Ázie, kde islam nie je dominantným náboženstvom a je konfrontovaný s inými konfesiami. V týchto štátoch vznikla potreba odlišenia moslimských produktov od ostatných, ktoré nespĺňali halal štandardy. V rámci týchto štátov sa kladie veľký dôraz na halal certifikáciu, ktorá je súčasťou viacerých procesov pri domácej produkcii, importe a aj exporte hlavne potravín ale aj liekov a kozmetiky. Malajzia je priekopníkom v tejto oblasti, keďže vytvorila prepracovaný systém certifikácií prostredníctvom Úradu pre rozvoj islamu JAKIM, ktorý reguluje halal priemysel a schvaľuje povolenia pre halal produkty z iných štátov. Štandardom sa stala malajzijská smernica MS1500:2009, ktorá sa stala široko uznávanou v rámci produkcie jedla a potravín. Podobný systém začali vytvárať aj iné štáty v regióne ako Indonézia, Singapur a Thajsko.¹⁵

Druhou kategóriou sú dominantne moslimské štáty. Tu hovoríme o štátoch v regióne Blízkeho východu a severnej Afriky, kde islam má dominantnú pozíciu a ostatné náboženstvá majú prevažne marginálnu prítomnosť v štáte. Zaraďujeme tu napr. Saudskú Arábiu, Egypt, Maroko ale aj Pakistan. Vzhľadom na ich náboženské tradície boli v minulosti de facto všetky potraviny v tomto regióne halal. Z tohto dôvodu nevznikla potreba venovať špecifickú pozornosť kvalite halal produktov. To sa začína meniť práve v súčasnosti, kedy väčšie množstvo importovaných potravín, najmä do štátov GCC, spolu s impulzom z juhovýchodnej Ázie menia doterajší prístup viacerých štátov z tejto kategórie. Dôležitú pozíciu v tomto regióne zaujali Spojené arabské emiráty, ktoré vytvorili nové štandardy pre viaceré oblasti súvisiacich s halal. Okrem toho veľké množstvo úsilia a financií bolo investovaných do mesta Dubaj, aby sa stalo centrom viacerých islamských ekonomických aktivít súvisiacich nielen s halal produktami ale aj s islamským finančníctvom, turizmom a digitálnou ekonomikou. Okrem toho aj predstavitelia viacerých arabských štátov, ktoré nemajú významné zásoby nerastných surovín si uvedomili dôležitosť uznávania svojich produktov ako halal a usilujú sa o kooperáciu pri uznávaní regulácií.¹⁶

Tretou kategóriou sú štáty s nízkou moslimskou populáciou, ktoré zahrnujú halal do svojej regulačnej legislatívy. Medzi tieto štáty zaraďujeme Austráliu a Nový Zéland. V ich prípade neexistuje náboženský vnútorný záujem na zahrnutie halal do vlastnej legislatívy. Tieto štáty to urobili v záujme udržania si svojich exportných trhov a vytvorili vlastný systém halal regulácií, ktoré im umožňujú efektívne exportovať halal produkty do štátov už uvedených dvoch kategórií. Štvrtou kategóriou sú štáty s nízkou moslimskou populáciou, ktoré nemajú halal vo svojej legislatíve. Halal certifikáty na tovary v týchto štátoch vydávajú nezávislé moslimské organizácie alebo mešity, pričom pre daný produkt to nepredstavuje žiadnu kvalitatívnu zmenu, nakoľko štát neuznáva halal certifikáty. Keďže systém je decentralizovaný a neexistuje žiadna rozhodujúca autorita, tak aj jednotlivé parametre udeľovania certifikácií

¹⁵ INTERNATIONAL TRADE CENTRE, (2015): *From niche to mainstream – Halal Goes Global*, s. 25-26.

¹⁶ INTERNATIONAL TRADE CENTRE, (2015): *From niche to mainstream – Halal Goes Global*, s. 26.

halal sú rozdielne u každého poskytovateľa, čo vyvoláva chaos u spotrebiteľa. Medzi tieto štáty patria napr. USA a štáty EÚ.¹⁷

3 Potreba reakcie štátov EÚ na vývoj v oblasti halal

Na základe spomenutých trendov je evidentné, že dôležitosť oblasti halal bude v budúcnosti narastať. A na tento vývoj musí reflektovať aj EÚ, najmä v súvislosti s cieľom zachovať si svoje postavenie ekonomickej a obchodnej veľmoci v súčasných medzinárodných vzťahoch. Existencia halal pravidiel v značnej miere komplikuje obchodné negociácie EÚ s vybranými partnermi. Ich dodržiavanie u značnej časti spotrebiteľov eliminuje silnú negociačnú stránku EÚ týkajúcu sa tovarov s chráneným zemepisným označením. Z nich veľké množstvo tvoria alkoholické nápoje a produkty obsahujúce bravčové mäso, ktoré sú haram – zakázané. To čiastočne znižuje atraktivitu týchto štátov ako perspektívnych trhov, kam by mohli štáty EÚ predávať svoje produkty.

V čase písania príspevku mala EÚ uzavreté obchodné dohody so štátmi Alžírsko, Egypt, Jordánsko, Libanon, Maroko a Tunisko, ktorých sa týka aspoň čiastočne problematika halal. Všetky sú zazmluvnené prostredníctvom asociačných dohôd. Negociácie prebiehali s Indonéziou a dohoda so Singapurom bola v procese ratifikácie.¹⁸ Špecificky mimoriadne komplikovaným prípadom je Indonézia, ktorá v roku 2014 schválila zákon (Indonesian Halal Product Guarantee Law No. 33), ktorý vyžaduje povinné halal označovanie a certifikovanie u všetkých vybraných produktov, ktoré sa nachádzajú na indonézskej trhu. Rozsah tohto zákona je veľmi široký a pokrýva takmer všetky spotrebné tovary a služby s nimi spojené. EÚ argumentuje, že implementácia tohto zákona nie je v súlade s Dohodou o technických bariérach obchodu a usiluje sa o obmedzenie jeho striktnosti.¹⁹ Účinnosť zákona takisto výrazne komplikuje prebiehajúce negociácie o uzavretí dohody o slobodnom obchode, keďže významná časť indonézskej trhu by aj v prípade eliminovania ciel bola pre EÚ nedostupná. Na druhej strane Indonézia a rovnako aj Singapur si od prípadnej ekonomickej integrácie sľubujú zlepšené možnosti umiestnenia svojich certifikovaných halal produktov na trh EÚ, kde relatívne bonitná moslimská menšina v členských štátoch nemá dostatočný prístup k halal produktom.

Ďalším dôležitým trendom je nástup Číny na medzinárodný trh s halal produktami. Aj keď Čína nie je zatiaľ plne integrovaná do medzinárodných sietí uznávania certifikácií halal, tak usiluje sa to do budúcnosti zmeniť. Vo všeobecnosti čínski producenti halal potravín nemajú veľmi pozitívnu reputáciu v moslimskom svete, keďže v rokoch 2013 a 2015 sa zistili vážne problémy súvisiace s prítomnosťou bravčového mäsa v halal výrobných podnikoch.²⁰ Paradoxný je prístup vládnucej strany v Číne, ktorá sa v domácej politike usiluje o znižovanie úrovne *halalizácie* v prípade ujgurského etnika ale zároveň podporuje rozvoj halal produkcie u chuejskej etnickej skupiny, ktorá má byť určená pre medzinárodné trhy. Vláda finančne

¹⁷ INTERNATIONAL TRADE CENTRE, (2015): From niche to mainstream – Halal Goes Global, s. 27.

¹⁸ EURÓPSKA KOMISIA, (2019): Negotiations and agreements,

¹⁹ WTO, (2019): Statement by the European Union to the Committee on Technical Barriers to Trade 6 and 7 March 2019, s. 1-2.

²⁰ ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims.

sponzoruje výrobu v Ningxia Wuzhong Halal priemyselnom parku²¹ a zároveň investovala v prepočte 337 miliónov € do klastru Dubai Food Park.²²

Z tohto pohľadu by mali štáty EÚ reflektovať na uvedené trendy a využiť situáciu, ktorá by mohla byť mimoriadne perspektívna. Kľúčové je presunúť pozíciu EÚ v rámci kategorizácie uvedenej v predošlej kapitole zo štvrtej kategórie do tretej. Najvhodnejšou reakciou by bolo zavedenie jednotného halal certifikačného systému pre celú EÚ, ktorý by korešpondoval s už zavedenými a rešpektovanými pravidlami podobne ako v prípade Austrálie. Austrália si týmto spôsobom dokázala udržať doterajšie trhy a pri predpokladanom raste svetového trhu s halal produktami bude táto zložka zahraničného obchodu stále dôležitejšou časťou exportu.

Aplikácia jednotného halal systému v podmienkach EÚ nebude jednoduchá. Kľúčovými aspektmi úspechu implementácie a konečným ukazovateľom efektívnosti tzv. halalgovernmentu bude nákupné správanie spotrebiteľov. Predpokladáme, že na základe rozličných regulácií a certifikácií v rozdielnych štátoch výrazne stúpne nielen výroba, ale aj gastroturistika v halal sektore. V prípade aplikácie podobných zákonov a inštitúcií napríklad na úrovni Európskej únie si nedokážeme predstaviť tieto právne záväzné regulácie bez predchádzajúcej komplexnej diskusie so združeniami moslimov, akademickými odborníkmi, dotknutými výrobcami a spoločnosťami. Máme za to, že v súčasnosti má európska legislatíva v skúmanej oblasti značné medzery a v budúcnosti si bude vyžadovať spoločný postup všetkých členských štátov Európskej únie. V nasledujúcej tabuľke uvádzame aktuálny stav organizácií deklaráujúcich halal pôvod potravín a tovarov v Európe podľa výskumu F. A. Hudaefiho a I. Jaswira, ktoré demonštrujú geografickú a obsahovú komplikovanosť a nejednotnosť jednotlivých organizácií v Európe.

Tabuľka č. 1: Organizácie deklarájúce halal pôvod potravín a tovarov v Európe

Foreign Halal Certifying Agencies Approved by LPPOM-MUI (Contd.)				
Continents	Approved Agencies	Approved Categories		
		Slaughtering	Raw Material	Flavour
Europe	Halal Food Council of Europe (HFCE) (Belgium)	✓	✓	✓
	The Muslim Religious Union of Poland (MRU) (Poland)	✓	✓	
	Halal Quality Control (HQC) (The Netherlands and Germany)	✓	✓	✓
	Instituto Halal De Junta Islamica (Halal Institute of Spain)	✓	✓	
	World Halal Authority (WHA) (Italy)	✓	✓	✓
	Total Quality Halal Correct Certification (TQHCC) (Netherland)	✓	✓	✓
	HALAL CONTROL (Germany)		✓	✓
	Halal Certification Europe (HCE) (England)		✓	
	Halal Food Authority (HFA) – UK	✓	✓	
	Halal Feed and Food Inspection Authority (HFFIA) (The Netherlands)		✓	✓
	Halal Certification Services (HCS) (Switzerland)	✓	✓	✓
	Eurasia Halal Services Centre (Turkey)		✓	
	HAFSA Halal Certification and Food Imp&Exp Ltd (Turkey)		✓	
	Islamic Foundation of Ireland (IFI)	✓	✓	

Prameň: HUADEFI, F.A - JASWIR, I. (2019): Halal Governance In Indonesia: Theory, Current Practices, And Related Issues, s. 104.

²¹ GONUL, H. A REGENHOFER, J. M. (2018): Domestic and International Considerations in China's "Halalification".

²² THOMSON REUTERS – DINARSTANDARD, (2018): State of the Global Islamic Economy Report, s. 34.

Najzávažnejším aspektom komplikujúcim zavedenie jednotného systému by bola politizácia tohto kroku. V súčasnom období charakterizovaným prítomnosťou obáv z prílišnej islamizácie Európy, by viaceré politické strany využili tento krok ako dôkaz svojich tvrdení o zvyšujúcom sa vplyve islamu na európsky životný štýl. Úsilie o vytvorenie halal harmonizácie by s najväčšou pravdepodobnosťou prehĺbilo euroskeptické názory a otvorilo novú kontroverznú oblasť, ktorá by ešte výraznejšie rozdelila členské štáty v rámci EÚ. Z tohto dôvodu je možné predpokladať, že EÚ v blízkej budúcnosti nezachytí trend rozmachu halal produktov a nevyužije ekonomický potenciál, ktorý táto oblasť v oblasti exportu poskytuje.

Záver

V rámci halal problematiky v medzinárodnom obchode je možné identifikovať niekoľko trendov. V prvom rade jej rastúcu dôležitosť, ktorá je spôsobená relatívne rýchlym rastom moslimskej populácie v rámci celého sveta a takisto rastúcim dôrazom jednotlivých štátov na jej náležitú implementáciu v rámci certifikácie jednotlivých potravín a iných produktov. Medzi tieto štáty je už v súčasnosti možné zaradiť aj tzv. dominantne moslimské štáty, ktoré v nedávnej minulosti nepociťovali potrebu mať legislatívne upravené halal pravidlá. To sa zmenilo v súvislosti s nárastom importu potravín najmä do niektorých arabských štátov, ktoré práve z tohto dôvodu v súčasnosti zažívajú veľký rozmach zavádzania halal pravidiel do svojej legislatívy.

Európska únia v tejto oblasti nemá výhodnú pozíciu. EÚ nemá centralizovaný systém vydávania halal certifikátov, čo komplikuje uznávanie jednotlivých štandardov a uplatnenie sa produktov z EÚ na moslimských trhoch, pričom tento trend sa bude z pohľadu EÚ zhoršovať. Takisto pravidlá halal mimoriadne komplikujú negóciácie EÚ o dohodách o slobodnom obchode, nakoľko eliminujú prístup na trh pre viaceré potraviny s chráneným zemepisným označením, ktoré sú cenným vývozným artiklom štátov EÚ. Moslimský trh s halal produktami predstavuje veľký potenciál pre export ostatných štátov, čo využíva Austrália a v budúcnosti chce využívať Čína. Najvhodnejším riešením pre EÚ by bolo vytvoriť jednotný celounijný certifikačný systém halal korešpondujúci s už medzinárodne etablovanými pravidlami. Túto skutočnosť ale v nepriechodnej miere komplikujú negóciačné ťažkosti a politizácia problému vyplývajúca zo strachu z islamizácie Európy v rámci populácie.

Použitá literatúra:

1. ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims. [online]. In: *Foreign Policy*. 2.5.2016. [Citované 25.10.2019.] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/why-china-is-trying-and-failing-to-woo-the-worlds-muslims-with-food-halal-market/>
2. BERGEAUD-BLACKLER, F. (2019): *Le marché halal mondial*. In : *Revue du Mauss*, 2017, roč. 49, č. 1, s. 48-61. [Citované 03.10.2019] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/331951573_The_global_halal_market_Interview_with_Florence_Bergeaud-Blackler
3. EURÓPSKA KOMISIA, (2019): *Negotiations and agreements*. [online]. 24.10.2019. [Citované 25.10.2019.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_in-place

4. GONUL, H. A REGENHOFER, J. M. (2018): *Domestic and International Considerations in China's "Halalification"*. [online]. 27.3.2018. [Citované 25.10.2019.] Dostupné na internete: <https://www.mei.edu/publications/domestic-and-international-considerations-chinas-halalification-qingzhenfahua> (Cit: 26. október 2019).
5. HUADEFI, F.A., JASWIR, I., (2019): *Halal governance in Indonesia: Theory, current practices, and related issues*. In: *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*, roč. 5, č. 1, s. 89-116. [Citované 09.10.2019] Dostupné na internete: <https://doi.org/10.21098/jimf.v5i1.1049>
6. INTERNATIONAL TRADE CENTRE. (2015): *From niche to mainstream – Halal Goes Global*. [online]. Ženeva: ITC. [Citované 22.10.2019.] Dostupné na internete: [http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/Halal_Goes_Global-web\(1\).pdf](http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/Halal_Goes_Global-web(1).pdf)
7. LIPKA, M. (2017): *Muslims and Islam: Key findings in the U.S. and around the world*. [online]. 9.8.2017. [Citované 24.10.2019.] Dostupné na internete: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/09/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>
8. RIAZ, M.N., CHAUDRY, M.M. (2003): *Halal Food Production*. Washington, D.C. : CRC Press, 2003. ISBN 978-1-58716-029-5.
9. SEBIHI, A. (2015): *Halal food. Islamic perspective*. In: *EPR International Journal of Economic and Business Review*, 2015, roč. 3, č. 4, s.13-18. [Citované 08.10.2019] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/308802535_Halal_Food_Islamic_Perspective
10. SHELQUIST, R. (2008): *Bismillah al rahman al rahim* [online]. In: *Wahiduddin 's Web. Living from the Heart*, 03-Jan-2008. [Citované 09. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://wahiduddin.net/words/bismillah.htm>
11. SUSETYO, H. - PRIHATINI, F. - KARIMAH, I. - GHOZI, A. (2019): *Regulating Halal Products in Indonesia: Between Religious Needs and Socio-Economic Challenges*. In: *Mazahib*, 2019, roč. 18, č.1. <https://doi.org/10.21093/mj.v18i1.1372>
12. THOMSON REUTERS - DINARSTANDARD. (2018): *State of the Global Islamic Economy Report 2018/19*. [online]. 2018. [Citované 25.10.2019.] Dostupné na internete: <https://haladinar.io/hdn/doc/report2018.pdf>
13. WTO. (2019): *Statement by the European Union to the Committee on Technical Barriers to Trade 6 and 7 March 2019*. [online]. G/TBT/W/630. [Citované 25.10.2019.] Dostupné na internete: <https://docs.wto.org/imrd/directdoc.asp?DDFDocuments/q/G/TBT/W630.pdf>.
14. ZULFIQAR, A.S. (2015): *Ifta' and Fatwa in the Muslim World and the West*. London : The International Institute of Islamic Thought, 2015. ISBN 978-1-56564-483-0.

Kontakty:

Mgr. Kristína Kiššová

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: kristina.kissova@umb.sk

Mgr. Vladimír Müller, PhD.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: vladimir.muller@umb.sk

VYBRANÉ ASPEKTY ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MODELU V EURÓPSKOM PROSTREDÍ¹ SELECTED ASPECTS OF THE ISLAMIC ECONOMIC MODEL IN THE EUROPEAN ENVIRONMENT

Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kristina.krupova@euba.sk

Zvýšený záujem o islamský ekonomický model v európskom prostredí narastal v poslednej dekáde 20. storočia. Vďaka svojim špecifickým pravidlám a obmedzeniam vychádzajúc z islamského práva predstavuje tento model alternatívu ku konvenčnému kapitalistickému finančnému modelu. Zámerom príspevku je prispieť do odbornej debaty ohľadom islamského ekonomického myslenia svojím pohľadom na rozvoj islamského finančnictva so špeciálnym zameraním sa na Európu. Na základe analýzy dostupných štúdií v príspevku deklarujeme nárast moslimskej populácie v Európe, čo napomáha aj rozvoju islamského finančnictva. V príspevku sa zameriavame na Francúzsko, nakoľko práve tam sa nachádza jedna z najväčších moslimských populácií v Európe. Napriek značnému potenciálu je právna úprava vágna a nedostatočná pre rozvoj islamského modelu v krajine. V závere taktiež predikujeme možný scenár vývoja islamského ekonomického modelu vo Francúzsku a problémy, ktoré bránia plnohodnotnému rozvoju tohto sektoru v krajine.

Kľúčové slová: islamské ekonomické myslenie, islamské finančnictvo, islamské právo šari`a, Francúzsko

Increased interest in the Islamic economic model in the European environment increased in the last decade of the 20th century. Due to its specific rules and limitations based on Islamic law, this model represents an alternative to the conventional capitalist financial model. The paper intends to contribute to the scholarly debate on Islamic economic thinking through its perspective on the development of Islamic finance with a special focus on Europe. In this article we focus on France, as there is one of the largest Muslim populations in Europe. Despite considerable potential, legislation is vague and insufficient for the development of the Islamic model in the country. In conclusion, we also predict the possible scenario of the development of the Islamic economic model in France and the problems that hinder the full development of this sector in the country.

Key words: Islamic economic thinking, Islamic finance, Islamic law Shari`ah, France

JEL: B17, F38, F54

Úvod

Islamské finančnictvo, ktoré v posledných desaťročiach zaznamenáva zvýšenú popularitu, predstavuje dôležitú súčasť medzinárodného finančného systému. V období

¹ Tento článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

globálnej finančnej krízy z roku 2008², ktorej významným spúšťačom bolo nadmerné riskovanie, neuvážaná menová a fiškálna politika a nedostatočné opatrenia na záchranu finančných inštitúcií, podnietili odbornú debatu o hľadaní alternatívnych prístupov k udržaniu stability svetového finančného systému. Vďaka silným etickým princípom a náboženským pravidlám ponúkali práve prvky islamského finančnictva spôsob, ako sa vysporiadať s nestabilným finančným systémom.

Všetky hlavné princípy, na ktorých je postavené islamské ekonomické myslenie, sú odvodené z Koránu a Sunny. Jedným z najrozšírenejších princípov je (1) zákaz platenia úrokov, teda každá vopred určená platba nad alebo pod úroveň istiny. V dôsledku toho musia islamské banky vytvárať zmluvy viazané k reálnym sektorom a musia zabezpečiť účinné riadenie rizika. Druhý princíp spočíva v koncepte (2) zdieľania ziskov a strát. Všetky strany finančnej transakcie musia znášať riziká aj výhody plynúce z predmetnej činnosti. Týmto spôsobom sa minimalizujú nadmerné straty a zisky. Tretím významným princípom vyplývajúcim zo zásad islamského ekonomického modelu je (3) zákaz neistoty alebo špekulácie. Neistota v zmluvných podmienkach je úplne vylúčená. Podstupovanie určitého rizika je prípustné, ak sú jasne stanovené všetky podmienky a sú známe všetkým stranám. Štvrtý princíp vyžaduje (4) použitie zabezpečenia aktív. Každá finančná transakcia sa musí týkať hmotného alebo identifikovateľného aktíva, čo umožní naviazanie islamských bánk s reálnou ekonomikou.³

Islamské ekonomické myslenie sa z geografického hľadiska presadilo najmä v krajinách Arabského polostrova a v častiach sveta, kde prevažnú časť obyvateľstva predstavujú moslimovia. Veľký potenciál pre rozvoj islamského ekonomického modelu majú však aj krajiny, kde sa nachádza významná skupina žijúcich moslimov, ktorí deklarujú dopyt práve po finančných produktoch v súlade s etickými a náboženskými normami vychádzajúcimi z islamu. Rovnako je však zaznamenaný zvýšený záujem o islamský model aj medzi „nemoslimami“. V súčasnosti však potenciálne prosperujúci sektor nie je ani zďaleka nasýtený, čo bližšie ozrejmuje finálna časť nášho príspevku. Zameriavame sa na západoeurópsky trh, ktorý vďaka veľkému počtu moslimov žijúcich v týchto krajinách predstavuje silného kandidáta na etablovanie islamského ekonomického modelu mimo moslimského sveta. Široká škála faktorov, ako napr. vágna legislatíva, politická nevoľa a iné však celý tento proces častokrát spomaľuje.

1 Aspekty rozvoja islamského ekonomického myslenia

Rozvoj myšlienok islamského ekonomického myslenia siaha do obdobia „zlatého veku“ islamu, teda približne 8. – 13. storočia. Výrazný rozmach myšlienok islamského finančného systému sa začína objavovať v druhej polovici 20. storočia, v období, kedy došlo k významnej dekolonizácii naprieč kontinentmi a vzniku nových národných štátov. Značná moslimská populácia iniciovala skoncipovanie finančného odvetvia, ktoré by spĺňalo kritériá v súlade s moslimskou vierou. Vytvorený islamský finančný systém ako segment islamskej ekonomiky podporuje islamský sociálny poriadok, ktorý by mohol byť alternatívou ku kapitalistickému liberalizmu a socialistickému plánovanému hospodárstvu. Moslimskí veriaci tak mali príležitosť zosúladiť svoje hospodárske činnosti s náboženským presvedčením a pravidlami,

² MARGAN, F. (2009): Some aspects of the financial economic crisis in the world with a short tour of the past, p. 441.

³ HAJJAR, M. (2019) :Status of Islamic Finance in France, p. 109.

ktorými sa majú riadiť. Z historického hľadiska tak môžeme badať vývoj islamského ekonomického myslenia počas prehodnocovania kultúrnej, náboženskej a sociálnej identity moslimov a možnosť stotožniť sa so špecifickými charakteristikami moslimskej populácie rovnako v ekonomických otázkach.⁴

V priebehu 70. rokov minulého storočia došlo s priemyselným rozvojom v globálnom meradle k prílevu likvidity štátov Perzského zálivu, čo súviselo s rozvojom inštitúcií ponúkajúcich islamské finančné služby. Zvýšená likvidita súvisela s obehom petrodolárov, ktorých hodnota vďaka zvýšeným cenám ropy v priebehu 70. rokov významne narástla. Aktívnu úlohu zohrávali taktiež jurisdikcie niektorých štátov, ktoré podporovali finančné aktivity najmä prostredníctvom islamských finančných inštitúcií (rozmach najmä v súvislosti s globálnou hospodárskou krízou, ktorá vypukla v roku 2007 na americkom finančnom trhu, kedy ekonomické subjekty hľadali alternatívny spôsob investovania). Nezanedbateľným faktorom zvýšeného záujmu o islamské finančníctvo je výrazný nárast moslimskej populácie, ktorá vyhľadáva finančné produkty, ktoré by boli v súlade s islamským právom *šari`a*. Multilaterálne organizácie, akou je napr. Medzinárodný menový fond a niekoľko ďalších centrálnych bánk v poslednom období vyvinuli rôzne iniciatívy na preskúmanie perspektív islamského ekonomického modelu vo vlastných ekonomických regiónoch, čo prispelo k zvýšenému záujmu práve o tento špecifický typ finančného systému.⁵

Práve od 70. rokov významne vzrástol rozsah a objem islamskej finančnej aktivity. V tomto období sa prejavil výrazný posun, nakoľko došlo k diverzifikácii produktov islamského finančného sektora a zintenzívnila sa cezhraničná aktivita islamských finančných inštitúcií. Islamský finančný systém sa teda v súčasnosti nepovažuje za protichodný k „sekulárnemu“ globálnemu finančnému systému, naopak, tvorí neoddeliteľnú súčasť svetového finančného systému.

Islamský model poskytuje rôzne nábožensky prijateľné finančné služby komunitám s majoritou moslimského obyvateľstva, no ponúka rovnako alternatívu pre nemoslimských klientov, ktorí vyhľadávajú etické investície a väčšiu diverzifikáciu rizika. Sféra zameraná na nemoslimské ekonomické subjekty však nie je v súčasnosti dostatočne rozvinutá a napriek veľkému potenciálu sa islamský finančný sektor sústreďuje prevažne na moslimských investorov, najmä štáty Perzského zálivu či *emerging markets* juhovýchodnej Ázie, napr. Malajziu a Indonéziu. Na západoeurópskych finančných trhoch začali pôsobiť islamské finančné spoločnosti až v priebehu 90. rokov minulého storočia. Práve orientácia na európsky trh je predmetom skúmania tohto príspevku.

2 Zdroje islamského práva aplikované v islamskom ekonomickom systéme

Ako sme už v úvode spomenuli, islamský finančný systém je plne v súlade s islamským náboženským právom (*šari`a*). Kardinálnou charakteristikou tohto modelu je snaha o zladenie finančného systému so základnými princípmi islamskej vierouky. Podľa islamských pravidiel neexistuje žiadna koncepcia fungovania hospodárstva, ktorá by fungovala nezávisle od náboženských kritérií.

⁴ EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): Islamic Finance in Europe, p. 10.

⁵ EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): Islamic Finance in Europe, p. 10.

Primárnymi zdrojmi *šari`a* sú Korán, Sunna, výroky a skutky proroka Mohameda podané v ústnej podobe formou hadísov. Korán a Sunna síce nechávajú priestor pre interpretáciu, nepokrývajú však všetky otázky, ktorým čelí súčasná moslimská komunita. Preto je potrebné pracovať so sekundárnymi zdrojmi islamského práva. Patrí medzi ne islamská právna veda (*fiqh*) založená na (a) interpretáciách expertov v konkrétnych prípadoch, ak ide o implicitné alebo nejasné pravidlá; (b) na deduktívnom zdôvodnení (*qiyas*), ak sa vyžaduje rozhodnutie v záležitostiach, na ktoré sa nevzťahuje Korán ani Sunna, je možné urobiť porovnanie s podobnou situáciou, na ktorú sa vzťahujú; a (c) na konsenze expertov z rôznych islamských myšlienkových škôl (*ijma*).

Sporným bodom je však diskusia ohľadom možnosti interpretácie islamu aj v súčasnosti, nakoľko niektorí odborníci tvrdia, že výklad islamu bol ukončený v minulých storočiach. Situácia je komplikovaná rovnako pri rozdelení medzi sunnitskými a šiitskými vetvami islamu a prítomnosťou rôznych myšlienkových škôl o islamskej právnej vede v jednotlivých náboženských skupinách. Napr. ortodoxný sunnitský islam má štyri hlavné právne školy. Negatívnym prvkom tak ostáva, že rozdiely v interpretácii islamského práva môže mať výrazné dôsledky aj pre rozvoj islamského ekonomického myslenia. Nedostatočná harmonizácia islamských pravidiel, rôzne výklady expertov viacerých myšlienkových škôl by mohli viesť k neistote ohľadom naplnenia kritérií, či sú islamské finančné nástroje v súlade so *šari`a*. V poslednom období sa totiž diskutuje o islamských dlhopisoch (*sukuk*), ktoré podľa vyjadrení šejka Muhammeda Taqi Usmaniho, predsedu predstavenstva Organizácie účtovníctva a auditu pre islamské finančné inštitúcie (AAOIFI), z 85 % nie sú v súlade s islamským právom *šari`a*.⁶

3 Vybrané obmedzujúce pravidlá vychádzajúce z islamského práva

Pre základné pochopenie problematiky islamského ekonomického modelu je nevyhnutné objasniť základné princípy a špecifické pravidlá vyplývajúce zo samotného islamského náboženstva. Korán obsahuje explicitné pravidlá, ktoré regulujú osobné práva jednotlivcov, uzatvorené zmluvy, majetkový status, ekonomický systém i občianske a trestné právo. Nakoľko je islamský ekonomický model plne v súlade s islamským právom *šari`a*, v prostredí islamského ekonomického systému sa vyvinulo niekoľko predpisov týkajúcich sa finančných aktivít v rámci tohto systému. Hlavnými atribútmi – obmedzujúcimi pravidlami - sú (i) zákaz *riba* (t. j. vyplatenie fixného alebo determinovaného úroku z fondov); (ii) zákaz hospodárskych praktík, ktoré zahŕňajú koncept *gharar* (klamlivá neistota); (iii) *maysir* (špekulácie) a (iv) *harām* (zakázané správanie).⁷ Všetky spomenuté základné obmedzenia v tejto časti stručne vysvetlíme.

V Koráne nachádzame niekoľko odkazov, ktoré odsudzujú praktizovanie *riba*, čo v doslovnom preklade znamená *zvýšenie, sčítanie, prebytok*. Tento jav vyplýva z predislamskej praxe, kedy bol dlžník povinný zaplatiť dvojnásobok dlžnej sumy v prípade, ak nebol schopný včas splatiť svoj dlh. Úroková sadzba sa v tomto prostredí chápe ako neoprávnené a neodôvodnené navýšenie dlžnej sumy.

⁶ AAOIFI (2019).

⁷ HUNT-AHMED, K. (2013): Contemporary Islamic Finance, p. 18.

V islamskom ekonomickom modeli jestvuje predpoklad, že špekulatívne transakcie zahŕňajú bezdôvodné navýšenie sumy, čo je podľa islamského práva zakázané. Je potrebné zabezpečiť spravodlivú mieru medzi očakávanými benefitmi a skutočnými výhodami transakcie všetkých zmluvných strán. Všetky transakcie, obchodné zmluvy, ktoré vyvolávajú neistotu, sú vylúčené z islamského ekonomického modelu a sú označené za *gharar* alebo *maysir*. V oblasti poisťných produktov bol vytvorený systém v súlade so *šari`a* založený na vzájomnej spolupráci a asistencii, známy pod pojmom *takaful*. Zákazy vyplývajúce z Koránu zahŕňajú aj *harām* (zakázané) aktivity, ktoré sa viažu predovšetkým na tabak, pornografiu, zbrane, alkohol, bravčové mäso a hazardné hry.⁸

4 Európska realita islamského ekonomického systému

V úvodnej časti sme naznačili fenomén, ktorý v súvislosti s globálnou finančnou krízou z roku 2008 viedol k výrazne vyššiemu záujmu o alternatívne spôsoby financovania. Svojou špecifickosťou sa do popredia dostal aj islamský ekonomický model, ktorý je v súlade s islamským právom a obsahuje princípy a obmedzenia, ktoré sme v predošlej časti príspevku identifikovali.

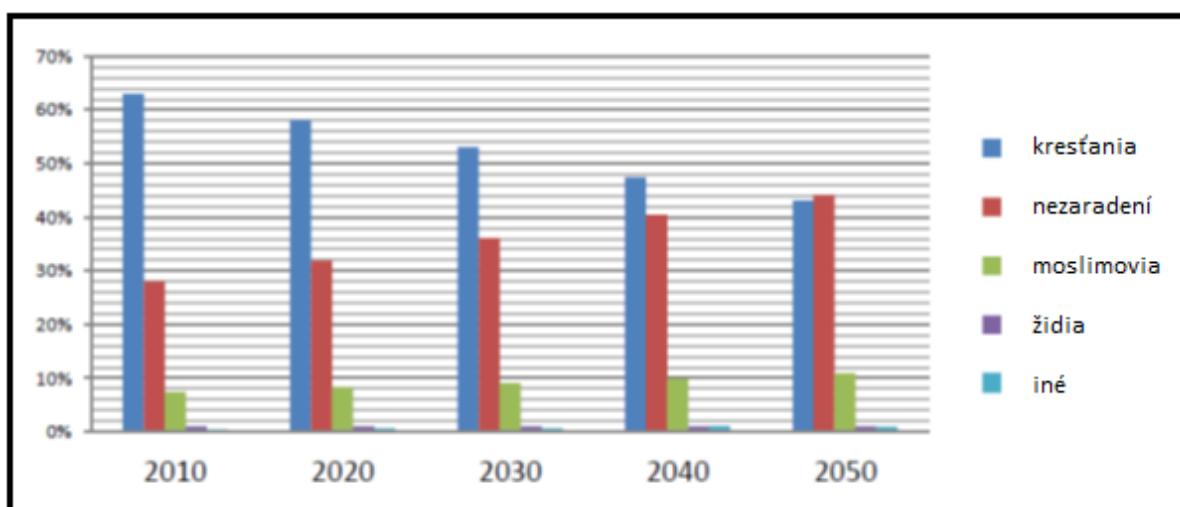
Zvýšený záujem o islamské finančníctvo v spomínanom období narástol po celom svete. V tejto súvislosti je práve Spojené kráľovstvo – hlavné finančné centrum v Európe – priekopníkom v oblasti etablovania islamského ekonomického modelu v národnom systéme v rámci európskeho priestoru. Bývalý britský premiér David Cameron deklaroval, že Londýn sa stane popredným centrom islamského finančníctva mimo moslimského sveta.

Rovnaký vývoj bol pozorne sledovaný aj vo Francúzsku, nakoľko práve v tejto západoeurópskej krajine sa nachádza jedna z najväčších moslimských komunít v Európe. Vychádzajúc zo štatistík *Pew Research Center*⁹ z roku 2016 vo Francúzsku žije vyše 5,7 mil. moslimov (8,8 % z celkovej populácie Francúzska). Do roku 2050 by sa mal podľa štúdie podiel moslimov žijúcich v Európe zdvojnásobiť zo súčasných 4,9 % na 11,2 % (vynímajúc rôzne faktory rastu populácie, ako napr. náhla zmena politických udalostí vo svete a s tým súvisiaca masová migrácia do európskych krajín). Na nasledujúcom grafe (*Graf 1*) je znázornená projekcia vývoja hlavných náboženstiev v Európe do roku 2050, kde je zreteľne viditeľný postupný vzostup islamu a naopak úpadok tradičného európskeho náboženstva – kresťanstva.

⁸ Ibid.

⁹ PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population.

Graf 1 Projekcia: vývoj jednotlivých náboženstiev v Európe v rokoch 2010-2050

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population

Práve vďaka neprehliadnuteľnému a odbornými štúdiami deklarovanému nárastu moslimskej populácie v Európe je rozvoj poskytovania finančných produktov v súlade s islamským právom rôznych islamských, ale i „sekulárnych“ finančných inštitúcií opodstatnený a veľmi žiaduci. Francúzsko však na rozdiel od svojho severného suseda dosiaľ neprijalo dostatočnú legislatívu na to, aby sa islamský ekonomický model v krajine dostatočne presadil. Počiatočné snahy o rozvoj spomínaného sektora, ako aj súčasný vývoj bližšie ozrejníme v nasledujúcej časti príspevku.

5 Prítomnosť islamského finančníctva vo Francúzsku – predpoklady rozvoja, súčasný stav a predikcia vývoja v budúcom období

Dôvodom rozvoja islamského ekonomického modelu vo Francúzsku je už spomínaná deklarovaná významná moslimská komunita žijúca na francúzskom území. Moslimovia sa na francúzskom území nachádzajú približne od 8. storočia n. l. od vpádu Maurov zo Španielska.¹⁰ Masové prisťahovalectvo moslimov do krajiny však nastalo až začiatkom 20. storočia v dvoch hlavných etapách: (a) obdobie po prvej svetovej vojne, kedy sa Francúzi spamätávali z následkov vojny, dochádzalo k opätovnému naštartovaniu industrializačných procesov. To si však vyžadovalo značnú pracovnú silu do tovární a priemyselných závodov, čo sa Francúzsko snažilo najmä prilákaním pracovníkov zo svojich bývalých severoafrických kolónií; (b) obdobie v čase Alžírkej vojny z rokov 1954-1962, kedy mnoho Alžírčanov hľadalo pracovné príležitosti vo Francúzsku. Celý proces bol zjednodušený, nakoľko bolo Alžírsko v tom období považované za department Francúzska.¹¹

Okrem spomínaných historických faktorov je významným hľadiskom rastu moslimskej populácie vo Francúzsku (v absolútnych číslach aj percentuálnom podiele na celkovom obyvateľstve) aj demografická štruktúra a jej základné ukazovatele. Vo všeobecnosti majú moslimovia početnejšie rodiny, ak berieme do úvahy religióznu príslušnosť. Každá moslimská

¹⁰ SELBY (2010): Islam as postcolonial, post-second world war religion in Europe.

¹¹ OGDEN (1989): International migration in the nineteenth and twentieth centuries, p. 36.

žena má v priemere 2,8 detí, čo je výrazne viac ako vo Francúzsku (1,9 detí). Netýka sa to samozrejme iba Francúzska. Vo všetkých regiónoch sveta je totiž výrazne vyššia pôrodnosť u moslimských žien, ako u „nemoslimských“ žien.¹² Ďalším významným faktorom je aj podstatne mladší populačný medián, nakoľko majú moslimovia silné zastúpenie medzi mladou francúzskou populáciou. Až 64 % francúzskych moslimov je vo veku 18 až 34 rokov.¹³ Práve táto generácia na základe už spomínanej vyššej pôrodnosti u moslimských žien bude prispievať v nasledujúcom období k výraznému nárastu moslimskej populácie vo Francúzsku.

V súčasnosti však nedisponujeme oficiálnymi vládnyimi štatistikami ohľadom najnovších trendov vývoja počtu moslimov v krajine, nakoľko musíme brať do úvahy viaceré faktory, napr. migračnú krízu a s tým spojenú nelegálnu imigráciu do krajiny. Preto uvádzame štatistiky *Pew Research Center*, podľa ktorého v roku 2030 budú práve moslimovia tvoriť viac ako 10 % obyvateľov Francúzska.¹⁴

Zaujímavosťou je taktiež nazeranie na problematiku skrz náboženskú prax, ktorá je u francúzskych moslimov výrazne vyššia ako u ostatných náboženstiev vo Francúzsku. Podľa štúdie, ktorú uskutočnil IFOP (2011), až 41 % moslimov vo Francúzsku tvrdí, že sú praktizujúcimi veriacimi, 39 % moslimov žijúcich vo Francúzsku sa zaväzuje k dennej modlitbe a až 71 % z nich vykonáva praktiky spojené s ramadánom. Zvýšený záujem francúzskych moslimov je taktiež zaznamenaný na trhu s halal výrobkami, ktorý sa významne pričínil o celkový obrat s halam produktmi.

Francúzsky finančný systém je značne rozsiahly, integrovaný v rámci krajiny aj v zahraničí. Bankový systém Francúzska je kontrolovaný piatimi bankovými skupinami, ktoré patria medzi najväčšie vo svete. Podľa dostupných údajov *Banque de France* z roku 2011 predstavovali celkové bankové aktíva odhadom 10 biliónov eur, čo je približne päťnásobok hrubého domáceho produktu Francúzska.¹⁵ Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) zaradzuje Francúzsko medzi krajiny s najvyššou mierou hrubých úspor v Európskej únii, nakoľko domácnosti vo Francúzsku ušetria približne 15,6 % HDP.

Na základe analýzy islamského faktora vo Francúzsku v doterajšej časti príspevku a zároveň vychádzajúc z údajov *Global Islamic Finance Report* môžeme jednoznačne deklarovať dôležitosť moslimskej komunity vo Francúzsku v súčasnosti aj v nasledujúcom období. Preto by sa mali finančné inštitúcie vo väčšej miere zamerať na túto religióznu skupinu a jej špecifické potreby vo finančnej oblasti. Nakoľko sú podľa islamského práva pôžičky s úrokovou sadzbou zakázané, praktizujúcim moslimom chýbajú v krajine najzákladnejšie finančné služby a sú v tomto ohľade *de facto* diskriminovaní. Rozvoj finančných služieb pre francúzskych moslimov by malo pozitívny vplyv na reálnu francúzsku ekonomiku. Napriek demografickej výhode sa islamský ekonomický model rozvíja oveľa pomalším tempom, ako napr. v susednej Veľkej Británii. Hlavným dôvodom sú prísne regulačné normy a nedostatočné legislatívne úpravy, ktoré by umožnili rozmach islamského modelu v národnom finančnom sektore. Spočiatku sa však ukazovala politická vôľa na zmenu, keďže bývala francúzska

¹² PEW RESEARCH CENTER (2011): The future of the global Muslim population: projections for 2010-2030, Forum on Religion and Public Life.

¹³ IFOP (2011): Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'Islam de France.

¹⁴ PEW RESEARCH CENTER (2011): The future of the global Muslim population: projections for 2010-2030, Forum on Religion and Public Life.

¹⁵ BANQUE DE FRANCE (2019).

ministerka financií (zároveň bývalá generálna riaditeľka Medzinárodného menového fondu a súčasná prezidentka Európskej centrálnej banky) Christine Lagarde vo februári 2008 iniciovala aktivity otvorené viac v prospech islamského finančnictva. Dosiahla významný pokrok v úprave francúzskeho právneho rámca, ktorý sa viac prispôbil islamským finančným produktom a službám. Napriek tomu, že francúzske banky kontrolujú zanedbateľný podiel islamského bankového sektora, predstavitelia francúzskej vlády sú presvedčení, že v nasledujúcom období tento naratív výrazne zmenia vo svoj prospech.

Pre potreby vybudovania prijateľného prostredia pre rozvoj islamských finančných aktivít v krajine parížska organizácia EUROPLACE, ktorá sa snaží o udržanie pozície Paríža ako finančného centra, zriadila v decembri 2007 špeciálnu Komisiu islamského finančnictva. Ďalšie výraznejšie zmeny sa dotkli islamského finančnictva v priebehu roku 2008, kedy francúzske regulačné úrady vykonali niekoľko zmien, vrátane daňových a regulačných zmien na posilnenie islamského finančnictva vo Francúzsku. Konkrétne zmeny sa týkali *sukuk* a jeho zaradenia v rámci francúzskeho regulačného trhu. Podľa týchto pravidiel bolo možné zaobchádzať s kompenzáciami emitentov vo forme *sukuk* rovnako ako s tradične úročenými dlhopismi a táto suma bola odpočítateľnou položkou zo zdaniteľného príjmu.¹⁶

V júni 2011 došlo k zavedeniu prvej islamskej depozitovej schémy, ktorá bola prevádzkovaná cez islamské „okno“ konvenčnej banky. Po tomto úspechu bola predstavená desaťročná zmluva *murabahah*. V súčasnosti je vo Francúzsku šesť fondov, ktoré sú v súlade s islamským právom. Z tohto pohľadu môžeme vyvodiť záver, že islamský ekonomický model má vo Francúzsku – krajine z výraznou moslimskou populáciou, priaznivý potenciál pre ďalší rozvoj tohto sektora. V posledných rokoch Francúzsko udržiava priaznivé obchodné vzťahy s viacerými susediacimi krajinami, vrátane Maroka, Tuniska a Alžírsku. Nakoľko významný podiel francúzskej populácie pochádza práve z tejto oblasti, domáci dopyt po islamskom finančnom sektore narastá.¹⁷

Naše tvrdenia ohľadom pozitívneho vývoja islamského modelu vo Francúzsku potvrdzuje aj správa uverejnená Európskou centrálnou bankou z roku 2013, ktorá vyzdvihuje potenciál tohto sektora vo Francúzsku. Tým by sa mohlo z Francúzska stať alternatívne finančné centrum podobné Londýnu. Francúzska vláda má vysoký záujem prilákať investorov z krajín Perzského zálivu do Paríža. Predpokladá sa, že do roku 2020 by Francúzsko mohlo prilákať až 120 miliárd USD vo forme islamských aktív prostredníctvom pôžičiek a investícií do francúzskych podnikov a nehnuteľností, či finančných trhov.¹⁸ Treba však poznamenať, že islamský finančný sektor sa výrazne líši od spomínaného sektora v islamských finančných centrách ako Dubaj či Malajzia. A ako sme už v príspevku spomenuli, napriek priaznivej demografickej výhode a priaznivému regulačnému prostrediu vývoj islamského finančnictva vo Francúzsku v porovnaní s inými európskymi krajinami naďalej zaostáva za očakávaniami.

Záver

Záujem o islamský ekonomický model má prevalenciu v krajinách, kde sa nachádza významná časť obyvateľstva hlásiaca sa k islamu, teda najmä v krajinách Perzského zálivu

¹⁶ EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): Islamic Finance in Europe, p. 26.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ HUNT-AHMED, K. (2013): Contemporary Islamic Finance, p. 23.

a severnej Afrike. Koncom minulého storočia však islamský model prenikal aj mimo moslimský svet. Potenciál pre rozvoj islamského finančnictva má európsky región, nakoľko disponuje nezanedbateľnou moslimskou skupinou obyvateľstva. Moslimovia sa snažia aj svoje ekonomické aktivity podriaďovať islamskému právu, z čoho vyplývajú viaceré špecifiká a obmedzenia pri vykonávaní finančných operácií, ktorým sme sa okrajovo venovali v našom príspevku.

Dokonalým príkladom pre rozvoj islamského modelu v Európe je Francúzsko, na území ktorého žije jedna z najpočetnejších moslimských komunít. Napriek veľkému potenciálu je realita islamského finančného sektora vo Francúzsku ešte len v začiatkoch a je potrebný nový impulz pre oživenie spomínaného odvetvia. Komparáciou dostupných štúdií, ktoré sa venujú islamskému ekonomickému modelu vo francúzskom prostredí vyplýva viacero záverov.

Diskusia ohľadom budúceho vývoja islamského finančnictva vo Francúzsku naznačuje niekoľko fenoménov, najvýznamnejšie z nich sú:

(1) Francúzsko udržiava veľmi dobré obchodné vzťahy s moslimskými krajinami, napríklad so susedným Alžírskom, Marokom a Tuniskom. Významná časť francúzskej populácie má korene práve v moslimských severoafrických štátoch, čo zvyšuje domáci francúzsky dopyt po islamských finančných produktoch;

(2) priaznivý demografický vývoj, nakoľko až 10 % obyvateľstva Francúzska tvoria práve moslimovia. Vysoký podiel na obyvateľstve má mladá generácia moslimov vo veku 18-34 rokov, ktorých kúpna sila porastie;

(3) zvýšený dopyt po islamských finančných produktoch, keďže výrazná časť francúzskych moslimov vyhľadáva produkty v súlade s islamským právom;

(4) priaznivý regulačný rámec, pretože francúzske právo je oveľa viac bližšie k islamskému právu ako anglosaské právo.

Napriek nesporným pozitívnym projekciám islamského ekonomického modelu vo Francúzsku nachádzame viacero problémov, ktorým musí toto odvetvie vo Francúzsku čeliť. Politická vôľa o zmenu nie je na dostatočnej úrovni, keďže od snáh Christine Lagarde je ďalší rozvoj islamského finančnictva skôr na ústupe. Od roku 2010 Francúzsko nevykonalo žiadnu zásadnú legislatívnu zmenu na zlepšenie statusu islamského finančnictva v krajine. Vo Francúzsku navyše naďalej pretrváva sekulárne zmýšľanie francúzskej spoločnosti, čo možno pripísať jednak migračnej kríze a aj vlně teroristických útokov, za ktorými boli aj rôzne islamistické militantné skupiny. Tieto faktory teda rozhodne nepridali na popularite islamského modelu v krajine. Nemenej významným problémom je pretrvávajúca silná súťaž o hlavné finančné centrum s Londýnom. Veľká Británia má však islamský finančný trh naďalej vyššej úrovni, ktorý je podporený významnou politickou vôľou urobiť z Londýna hlavné finančné centrum islamského finančnictva v Európe.

Použitá literatúra:

1. EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): *Islamic Finance in Europe*, Frankfurt am Main: European Central Bank, 2013. [online]. [cit. 14-10-2019]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2251204
2. HAJJAR, M. (2019): *Status of Islamic Finance in France*, Paris: Palgrave Studies in Islamic Banking, Finance, and Economics, 2019. ISBN 978-3-030-04093-2.

3. HUNT-AHMED, K. (2013): *Contemporary Islamic Finance: Innovations, Applications, and Best Practices*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013. ISBN 978-1-118-18090-7.
4. IFOP, (2011): *Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'Islam de France : ANALYSE : 1989-2011*, IFOP- Département Opinion et Stratégies d'Entreprise, July 2011.
5. MARGAN, F. (2009): Some aspects of the financial economic crisis in the world with a short tour of the past, In: *Medzinárodné vzťahy 2009: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2009, s. 439-450. [online]. [cit. 16-10-2019]. Dostupné na internete: ftp://193.87.31.84/0117135/Zbornik_Smolenice_2009.pdf
6. OGDEN, P. E., (1989): *International migration in the nineteenth and twentieth centuries, 1989*, London: Unwin Hyman, 1989, pp.34-59.
7. PEW RESEARCH CENTER (2017): *Europe's growing Muslim population*. [online]. [cit. 12-10-2019]. Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
8. PEW RESEARCH CENTER (2011): “*The future of the global Muslim population: projections for 2010-2030*”, *Forum on Religion and Public Life*. [online]. [cit. 12-10-2019]. Dostupné na: <https://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/>
9. SELBY, J. A., (2010): “Islam as postcolonial, post-second world war religion in Europe”, In: *The Oxford Handbook of European Islam*, 2010, Oxford: Oxford University Press Edition.

Kontakt:

Ing. Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: kristina.krupova@euba.sk

ISLAMSKÉ FINANČNÉ A EKONOMICKÉ MYSLENIE (BEZÚROČNÁ EKONOMIKA)¹

ISLAMIC FINANCIAL AND ECONOMIC THINKING (INTEREST-FREE ECONOMY)

Hussam Musa^a – Viacheslav Natorin^b

^a Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: hussam.musa@umb.sk

^b Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: vnatorin@gmail.com

Článok prezentuje analýzu hlavných črt a princípov islamského financovania. Zákaz úroku, nadmernej neistoty a špekulácií môžu zvýšiť sociálnu efektívnosť a spravodlivosť distribučných vzťahov regulovaných islamskými finančnými inštitúciami. Osobitné formy takýchto vzťahov sú uplatniteľné v krajinách s tradičným západným finančným systémom. Moderný finančný systém, ktorý spôsobuje globálne krízy, si vyžaduje zavedenie nových zásad a nástrojov na diverzifikáciu vnútroštátnych finančných trhov. V tomto prípade sú islamské finančné inštitúcie, ktoré dokázali nielen svoju životaschopnosť, ale aj najmenšiu zraniteľnosť voči kríze, účinnou alternatívou. V článku sme použili univerzálne metódy, ako je analýza, syntéza, dedukcia, indukcia a komparácia. Po preštudovaní podstaty a základných princípov islamského financovania sme analyzovali prítomnosť islamského financovania v európskych krajinách.

Kľúčové slová: Investície, sociálna zodpovednosť, etika, islam, bankovníctvo

The article presents an analysis of the main features and principles of Islamic finance. The prohibition of loan interest, excessive uncertainty and speculation can increase the social efficiency and fairness of the distribution relations regulated by Islamic financial institutions. Separate forms of such relations are applicable in countries with a traditional Western financial system. The modern financial system that causes global crises requires introduction of new principles and tools to diversify the national financial markets. In this case, Islamic financial institutions that have proved not only their viability but also the least vulnerability to crisis are the effective alternative. In the study, we used universal methods such as analysis, synthesis, deduction, induction and comparison. Having studied the essence and basic principles of Islamic finance, we analyzed the presence of Islamic finance in European countries.

Key words: Investment, social responsibility, ethics, Islam, bankings

JEL: G21, F65, P34

¹ Táto práca bola podporená Vedeckou grantovou agentúrou Slovenskej republiky v rámci projektu VEGA č. 1/0749/18 "Research on the application of corporate governance principles in companies in Slovakia."

Úvod

Islamský finančný systém má jasnú sociálnu orientáciu v súlade s morálnymi a etickými zásadami. Islamská ekonomika je pozorovaná vedcami a teológmi na moslimskom Východe od rozkvetu kalifátu (al-Ghazali, al-Farabi, Ibn Taymiyyah) a chápaná ako súčasť sociálneho systému, zákony ktorého boli určené Božím úmyslom a predstavené ľudstvu prostredníctvom skupiny prorokov: Abraháma, Mojžiša, Ježiša a Mohameda (Bajdaulet, 2014). Sociálna orientácia naznačuje, že hlavným cieľom ekonomického rozvoja je sociálna spravodlivosť pri rozdeľovaní výsledkov ekonomickej činnosti. Prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa je vývoj reálneho sektora ekonomiky a sociálno-ekonomický pokrok. Spolu s tým teológovia a ekonómovia zdôrazňujú osobitnú úlohu duchovnej etiky a morálky aj im vlastnú schopnosť chrániť obchodné operácie pred zneužívaním a bezprávím.

Islam nepopiera trhové sily a trhové ekonomiku. Dokonca aj stimul na zisk je v rozumných medziach prijateľný. Súkromné vlastníctvo nie je odopreté úplne. Avšak hlavný rozdiel medzi kapitalistickou a islamskou ekonomikou spočíva v tom, že v sekulárnom kapitalizme stimul na získanie výhody alebo súkromného majetku spôsobí neobmedzený potenciál pre ekonomické rozhodovania. Ich sloboda nie je kontrolovaná Božím riadením. Ak existujú určité obmedzenia, tak sú vymyslené človekom a môžu byť vždy vymenené demokratickým právom. Tento postoj povolil rad udalostí, ktoré spôsobili nerovnováhu v spoločnosti. Úroky, hazardné hry, špekulatívne transakcie majú tendenciu ku koncentrácii bohatstva v rukách malého množstva ľudí. Nezdravé ľudské inštinkty sú využívané na získanie peňazí prostredníctvom nemorálnych a škodlivých výrobkov. Bezuzdný zisk vytvára monopoly, ktoré paralyzujú trhové sily alebo porušujú ich prirodzené fungovanie. To znamená, že kapitalistická ekonomika, ktorá uvádza, že sa zakladá na trhových silách, prakticky zastavuje prirodzený proces ponuky a dopytu, pretože tieto sily sú schopné riadne fungovať iba v prostredí voľnej konkurencie a nie monopolu. Niekedy sa v svetskej kapitalistickej ekonomike stáva, že určitá ekonomická činnosť nie je vo verejnom záujme, ale trvá, pretože je to v záujme niektorých vplyvných kruhov dominujúcich v zákonodarnej moci. Ako uvádza Bajdaulet (2014, s.27), „viera v Boha“ (ktorá je deklarovaná na prednej strane každého amerického dolára) bola prakticky vylúčená zo sociálno-ekonomickej sféry, Božské vedenie, respektíve morálka a etika, nie sú v ekonomike uznané.

V ďalších podkapitolách tohto článku si popíšeme podstatu a základne princípy fungovania islamských financií. Cieľom článku bolo preskúmať bezúročnú ekonomiku a zvýrazniť jej špecifika. V článku boli použité univerzálne metódy ako analýza, syntéza, indukcia, dedukcia, komparácia.

1 Základné princípy fungovania a podstata islamských financií

Masood (2015) a Musa (2011) sa zhodujú na fakte, že stúpa počet nemoslimov, ktorí využívajú služby a produkty islamských bánk. Súčasne rastie množstvo zamestnancov banky (na všetkých pozíciách), ktorí nie sú moslimovia.

Keďže islamský bankový systém je jednou z častí islamského finančného systému, vzťahujú sa naň rovnaké princípy.

Podľa Di Maura (2013) islamský finančný systém predstavuje finančný systém, ktorý je v súlade s islamským náboženským zákonom – šáriou. Jeho charakteristickou črtou je snaha o zladenie svetského finančného systému so základnými princípmi islamskej viery. Zaujímavo

pojednáva o šarii Visser (2013), ktorý ju poníma aj ako určitý nástroj zachovania moslimskej identity, ktorá mohla byť v minulosti potenciálne narušená kapitalistickým Západom alebo socialistickým Východom. Podľa Jamaldeena (2012) je osoba, ktorá vyznáva islam, moslimom a každý moslim by mal žiť v súlade so základným islamským náboženským právom – šáriou.

Musa (2011) detailnejšie popisuje hlavné charakteristiky islamského bankového systému, ktoré sú spracované v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Hlavné charakteristiky islamského bankového systému

Charakteristika	Popis
Východiská	Vychádza z koránu, hadísu; je ovplyvnený moslimskou etikou a moslimskými zákonmi šarie.
Etika financovania	Financovanie je ručené aktívami s úmyslom produktívneho využitia a redukcie celkového dlhového zaťaženia.
Vzťahy s klientmi	Islamská banka vo vzťahu ku klientom vystupuje ako partner, investor, spoločník, obchodník.
Financovanie	Financovanie emisiou akcií je možné v prípade projektov, ktoré zahŕňajú znášanie rizika a podiel na zisku; banka zúčastňujúca sa na financovaní projektu participuje na zisku z neho, avšak znáša aj straty v prípade neúspechu.
Návratnosť kapitálu	Je závislá od produktivity; „nečinné“ peniaze nemôžu prinášať výnos.
Postoj k riziku a neistote	Nerealizujú sa obchody so znakmi neistoty (sú zakázané v zmluve – napríklad deriváty); čo sa označuje ako gharar.
Rozdelenie zisku a straty	Transakcie sú založené na variabilite výnosov, ktoré závisia od výkonu dlžníka. Väčší podiel na zisku tlačí na zefektívnenie riadenia rizika a na zabezpečenie lepších výsledkov ako v prípade tradičných účtov.
Pôžičky peňažného trhu	Pre islamské banky je komplikované získať úvery na peňažnom trhu.
Posudzovanie a hodnotenie projektov	Nakoľko existuje princíp rozdelenia ziskov a strát, islamské banky kladú väčší dôraz na skvalitnenie procesov posudzovania a hodnotenia projektov.
Poistenie vkladov	Nevyužíva sa.

Prameň: Musa, 2011, s. 77-78.

Preskúmanie zdrojov šaría a prísnych princípov islamu vedie k lepšiemu porozumeniu popísaných charakteristík.

1.1 Princípy islamských financií

Alrifai (2015) charakterizuje islam nie iba ako náboženstvo, ale aj ako spôsob života. Typickým znakom je silná sociálna orientácia a často sa zdôrazňuje aj podpora solidarity i podpora chudobných. Autor súčasne uvádza zdroje šarie:

Korán – posvätná kniha z výrokov proroka Mohameda;

Sunna – v preklade „zvyk“, súbor správ o správaní proroka vo verejnom i súkromnom živote a ľudí, ktorí ho poznali;

Hadís – v preklade „správa“ alebo „novina“;

Idžma – dohoda islamského spoločenstva o pravidlách správania sa v tých otázkach, na ktoré korán ani sunna nedávajú odpoveď;

Kijás – doslova racionálne uvažovanie právnikov nad základnými premisami islamského práva;

Idžtihad – teoretický a právny pohľad na šáriu a jej aplikácie v konkrétnej oblasti.

Korán a sunna pritom tvoria primárne zdroje šárie a hadís, idžma, kijás a idžtihad sú považované za sekundárne zdroje šárie (Di Mauro a kol., 2013).

Tabuľka 2 Princípy islamských financií

Princíp	Význam/Popis
Riba	Zákaz úroku
Gharar	Zákaz aktivít spojených s neistotou, rizikom
Maysir	Zákaz hazardných hier a gamblerstva
Haram	Zákaz obchodovania a používania zakázaných komodít
Rozdelenie ziskov a strát	Závisí od toho, či sa aktivity vykonávajú kapitálovým prepojením (mudaraba) alebo spoločným podnikaním (mušaraka)
Zakát	Príjem a distribúcia povinnej almužny
Takaful	Islamské poistenie, ktoré obchádza gharar

Prameň: Vlastné spracovanie.

Za všeobecne najdôležitejší princíp uplatňovaný v islamskom bankovníctve sa považuje zákaz úroku, tzv. riba. Podľa Bellalaha (2014) islamské banky majú vyvinutý svoj vlastný, špecifický bezúročný systém, ktorý vznikol aplikovaním pravidiel z koránu, svätej knihy moslimov.

Všetky islamské banky na svete, kde pôsobia, pracujú so základným princípom zákazu úroku, ktorý vyplýva z koránu. Riba v preklade znamená „nárast“, „zvýšenie“, alebo „násobne“ viac, ako je prípustné. Úrok je v islamskom práve zakázaný, pretože vytvára nespravodlivosť v spoločnosti, a islam a sociálna spravodlivosť sú neoddeliteľné (Jamaldeen, 2012).

Podrobne sa problematikou riba zaoberá Musa (2011). Autor uvádza, že názory akademikov ohľadom riba nie sú jednotné. Hlavným problémom je určiť, čo riba znamená:

- spojenie s úrokom, čo v podstate znamená nárast výšky dlhu, ktorý má byť veriteľovi splatený bez ohľadu na to, či je tento nárast malý alebo veľký;

- spojenie s úžerou, teda neprimerané zvýšenie splatnej istiny.

Na základe týchto interpretácií sa moslimskí ekonómovia a finančníci rozdeľujú na zástancov konzervatívneho prístupu (a) a na reformnú skupinu (b). V súčasnosti už však v tejto problematike existuje konsenzus, z ktorého vyplýva, že pod pojmom riba sa rozumie akákoľvek forma úroku (teda nie iba prehnaný, neprimerane vysoký úrok).

„Islamský finančný systém nie je limitovaný len bankovníctvom, ale pokrýva aj tvorbu kapitálu, kapitálové trhy a všetky druhy finančného sprostredkovateľstva (Musa, 2011, s. 74.) Súkromné investície môžu mať podobu:

- aktívnych investícií (do projektu vloží svoj vlastný kapitál buď jedna alebo viacero osôb, ktorí ho súčasne riadia a využívajú s tým všetky súvisiace výhody);

- pasívnych investícií (investor kapitál poskytuje a spätne ho získava, avšak na projekte sa osobne nezúčastňuje, takýto investor má tri možnosti:

- a) kapitál vloží do banky a dostáva úroky;
- b) dostáva úroky z nakúpených dlhopisov;
- c) poberá dividendy z nakúpených akcií.)

V súlade so základnými princípmi islamských financií je možné skonštatovať, že a. a b. sú zakázané a c. z dôvodu, že sa jedná o aktívne investície, je prípustné.

Podľa Vissera (2013) podobne ako riba, tak aj zákaz gharar (neistota, riziko) môže byť pre moslimov iba prínosný. Moslimskí veriaci tento zákaz vnímajú ako spôsob predchádzania takého konania, ktoré môže určitým osobám prinášať výhodu na úkor naivity či nevedomosti ich protistrany, vyjadrené ekonomickým jazykom, na základe asymetrických informácií.

Z vyššie uvedeného teda vyplýva moslimom zákaz zúčastňovať sa obchodov a transakcií, ktoré sú spojené s neistotou či rizikom, predovšetkým v otázke, či konkrétna udalosť nastane, alebo nie.

Ďalší princíp islamského bankovníctva, ktorého podstatou je zákaz hazardných hier a gamblerstva, sa označuje ako maysir (špekulácia). Di Mauro (2013) ako predmet zákazu maysir uvádza špekulatívne inštrumenty, ktoré využívajú neistotu k tomu, aby mohli v konečnom dôsledku dosiahnuť neoprávnenú výhodu. Tá vyplýva z faktu, že pri uskutočňovaní týchto aktivít môže jeden subjekt dosiahnuť veľký zisk, avšak súčasne môže iný subjekt utrieť veľkú stratu. Tento zákaz sa teda vzťahuje na hazardné hry ako napríklad hry prevádzkované kasínom, lotérie, stávkovanie a gamblerstvo napríklad vo forme hier na hracích automatoch a pod.

„Islamský finančný systém podporuje ľudí v investovaní, ale všeobecne sa očakáva, že investovanie sa bude vykonávať v medziach pravidiel zákona šaría. Podľa islamských doktrín sú komodity ako alkohol, drogy, tabak, pornografia, zbrane, bravčové mäso striktné zakázané (haram) a ľudia by s komoditami zakázanými koránom nemali obchodovať, a ani sa finančne zúčastňovať na podnikaní so zakázanými predmetmi“ (Musa, 2011, s. 23).

Podľa Di Maura (2013) islam rozlišuje úlohu, ktorú kapitál zohráva v rámci produkcie – výroby. Hoci korán zakazuje tvorbu peňazí peniazmi, na druhej strane povoľuje použitie peňazí za účelom obchodovania hmotného majetku alebo vykonávania činností, ktoré môžu generovať zisk. Podnikateľské riziko by sa malo deliť medzi účastníkov podnikania v pomere určenom ich kapitálovou účasťou na podnikaní.

Ďalší princíp islamských financií je založený na príjme a distribúcií povinnej almužny, ktorý sa označuje ako zakát (očistenie). Kettell (2011) ho definuje ako koncept „uťahovania“ a almužny, podľa ktorého vyplýva moslimom povinnosť platiť 2,5 % ich bohatstva špecifickým skupinám v spoločnosti, pokiaľ ich majetok za rok prekročí určitú minimálnu hranicu (tzv. nisab). Zakát teda môžeme chápať ako daň, ktorá je vyberaná od relatívne bohatších moslimov a distribuovaná chudobnejším moslimom. Ciele vyberania a distribúcie prostriedkov v rámci tohto princípu sú zväčša ekonomické a sociálne, napríklad zníženie chudoby, kriminality a pod.

Ďalší princíp islamských financií je spojený s poistením. Komerčné poisťovníctvo je už vo svojej podstate spojené s rizikom a neistotou, keďže jeho úlohou je eliminovať, resp. zmierňovať negatívne dopady neistých a náhodných udalostí. Kvôli neznámych výškam

poistného plnenia je poistenie považované za riziko a neistotu, teda gharar. Koncept poistenia, ktorý však je v súlade s princípmi islamských financií, sa označuje ako takaful. Podľa Askariho (2015) tento termín v preklade znamená „vzájomný“ alebo „spoločné ručenie“. El Gamal (2009) toto poistenie charakterizuje ako schému poistenia založeného na spolupráci, kde spoločenstvo ľudí vytvorí určitý fond, bez snahy dosiahnuť z neho zisk a s možnosťou investovať tieto prostriedky do aktivít povolených koránom. Ako odmenu za vloženie týchto prostriedkov poskytuje takaful týmto podielnikom finančnú pomoc v prípade nastania špecifických prípadov (smrť, choroba, trvalá invalidita a i.). Musa (2011) uvádza, že toto poistenie by malo pomáhať výhradne poisteným, nie však s cieľom dosahovania zisku.

1.2 Islamské finančné nástroje

Preskúmame, aké finančné nástroje sú podľa domácich a zahraničných vedcov považované za islamské. Islamské finančné a úverové inštitúcie ponúkajú celý rad obsahom a konštrukciou špecifických nástrojov, ktoré sú priamo spojené s obratom komodít a peňazí a zabezpečené skutočným majetkom. Špecifiká islamských finančných nástrojov sú založené na nasledujúcich vlastnostiach:

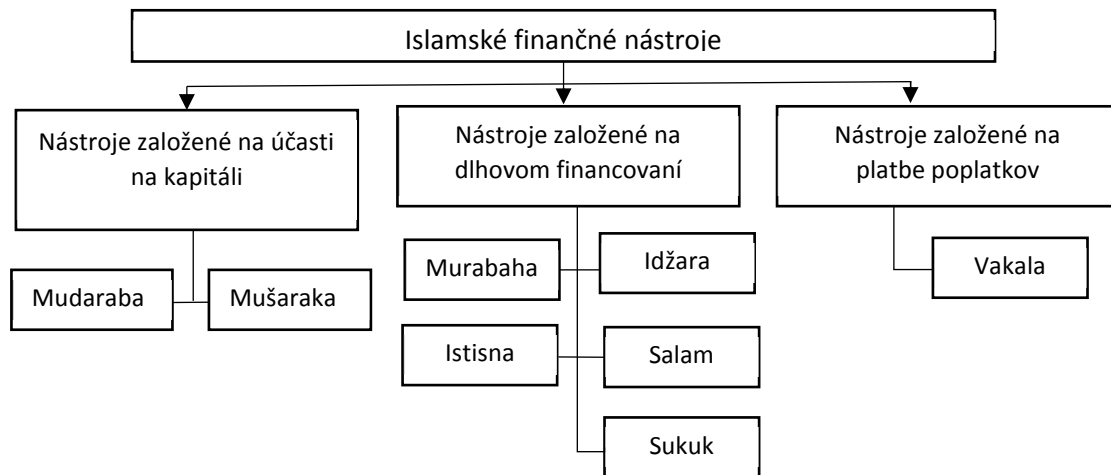
- a) neprítomnosť úžery;
- b) vytvorenie skutočnej pridanej hodnoty;
- c) zabezpečenie reálnymi aktívami;
- g) morálna a etická zložka;
- d) zdieľanie ziskov a strát;
- e) rovnaký prístup k informáciám pre partnerov.

Islamské finančné nástroje sú vytvárané na základe štyroch základných prvkov:

- 1) predaj (Bai), prevod vlastníctva majetku;
- 2) prenájom (Idžara), prevod práva užívať majetok za odplatu;
- 3) dar (Hiba), bezplatný prechod vlastníctva;
- 4) pôžička (Áriach), voľný prechod užívacieho práva.

Vachitov (2009) označuje dve skupiny finančných nástrojov: nástroje na základe účasti na imaní a nástroje založené na dlhovom financovaní. Klasifikácia islamských finančných nástrojov podľa princípu tvorby je znázornená na obrázku 1.

Obrázok 1: Klasifikácia islamských finančných nástrojov

Prameň: Vlastné spracovanie Vachitov, 2009.

Do nástrojov na základe účasti na kapitále Vahitov zaraďuje mudaraba a mušaraka, a do nástrojov založených na dlhovom financovaní zaraďuje murabaha, idžara, salam a sukuk.

Základné nástroje, ktoré používa väčšina islamských bánk a regulujú ich medzinárodné štandardy, sú:

- 1) partnerské zmluvy (podielové financovanie) – mudaraba, mušaraka;
- 2) obchodné zmluvy (dlhové financovanie). Rozdiely medzi týmito nástrojmi sú charakterizované termínmi realizácie aktív: murabaha, idžara, istisna, salam.
- 3) ďalšie nástroje sú: khard hassan (bezúročné pôžičky), provízie (vakala, džuala), sukuk (dlhopisy).

2 Špecifika bezúročnej ekonomiky

Normy šaría zakazujú prijatie úrokov z úverov, úhrada ktorých sa považuje za neoprávnenú a nespravodlivú voči dlžníkovi, teda hlavným princípom islamského bankovníctva sú bankové operácie na bezúročnom základe. Vedci zaoberajúci sa islamským právom vysvetľujú zákaz úrokov nasledujúcim spôsobom. Po prvé, úver s povinnou platbou úrokov znevýhodňuje postavenie dlžníka. To znamená, že veriteľ má výhodnejšie postavenie, pretože dostane odmenu bez akéhokoľvek úsilia, a táto situácia nie je z hľadiska islamských odborníkov etická. Avšak transakcia môže získať spravodlivý charakter aj v prípade získania odmeny zo strany veriteľa. Takáto situácia je možná, ak sa veriteľ zúčastní na podnikateľskej činnosti dlžníka na základe dohodnutého podielu na zisku a strate. Po druhé, s ohľadom na nutnosť splácať úrok klesá čistý príjem dlžníka, čo ho núti investovať do ziskového priemyslu alebo do nelegálneho biznisu, kde je čistý zisk vysoký v dôsledku daňových únikov. To znamená, že bremeno úrokových platieb do istej miery podporuje „tieňový“ sektor.

Druhým hlavným princípom islamského bankovníctva je Zakát. „Doslovne sa Zakát prekladá ako „očistenie“. Technicky predstavuje Zakát príspevok časti bohatstva pre potreby chudobných a tých, ktorí potrebujú pomoc, ako posvätenie zvyšku majetku.“ (Musa, 2011, s. 26). Podľa tohto princípu by mal každý jednotlivec, ktorý dodržiava normy šaría, dávať v prospech chudobných obyvateľov 2,5 % svojich úspor, pokiaľ sú tieto úspory uschovávané

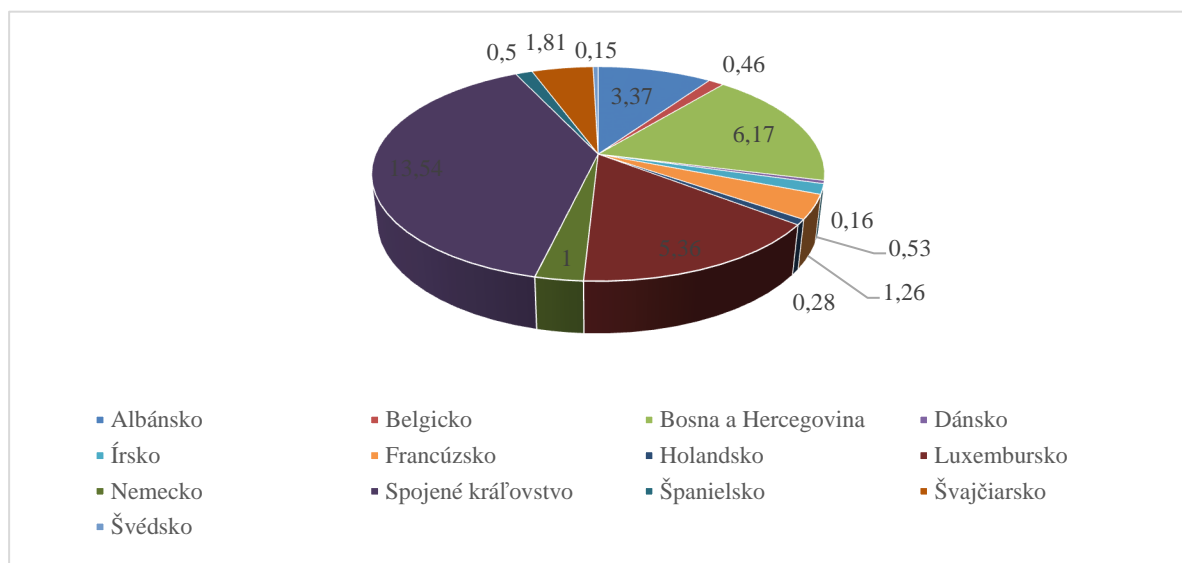
po dobu jedného roka. V tomto prípade sa pod úsporami rozumejú finančné prostriedky, ktoré do jedného roka neboli použité na nákup akéhokoľvek tovaru (služieb) a sú uschované buď v hotovosti, alebo v banke. Je potrebné poznamenať, že 2,5 % je minimálna miera povinných odvodov bohatých moslimov na charitatívne účely. Každá právnická alebo fyzická osoba môže odvieť do fondu „Zakát“ aj viac ako 2,5 % zo svojich úspor. Je potrebné poznamenať, že Zakát stimuluje investičné procesy, pretože nie je odvodený z toho množstva peňazí, ktoré sa používa na nákup tovaru alebo financovanie projektu. Zakát tak brojí proti hromadeniu takzvaných „mŕtvych“ peňazí a podporuje investičné procesy, ktoré stimulujú hospodársky rozvoj v krajine. Okrem toho islamské banky sú aktívnymi investormi sociálnych projektov, obyčajne nepodporovaných tradičným súkromným kapitálom.

Ďalším dobrým príkladom toho, ako etické princípy islamu ovplyvňujú ekonomiku, môže byť čin posvätný pre všetkých moslimov – púť do Mekky. Každý oddaný moslim musí vykonať vo svojom živote hádž. Až do nedávnej doby táto udalosť obsahovala nielen náboženskú, ale aj takmer rovnocennú ekonomickú funkciu. Počas troch dní hádže sa vytvárali čo najlepšie podmienky pre obchod a vyhľadávanie obchodných partnerov. Rok čo rok sa tak znásoboval majetok.

3 Islamské financie v Európe

Po tom, ako sme zistili aké sú princípy a islamské finančné nástroje, preskúmame európske krajiny podľa objemu prítomných islamských finančných aktív. Na tento účel použijeme ukazovateľ IFDI (indikátor vývoja islamského financovania), ktorý úspešne používali islamské finančné inštitúcie posledných 5 rokov. Indikátor rozvoja islamských financií sa musí stať skutočným barometrom stavu islamských hospodárskych odvetví podľa ich základných princíпов. Indikátor rozvoja islamských financií je zložený na vážených indexoch meria celkový vývoj islamského finančného odvetvia hodnotením výkonnosti všetkých jeho častí v súlade s jeho vlastnými cieľmi založenými na viere. Ide o zložený ukazovateľ na globálnej úrovni s vybranými ukazovateľmi na úrovne národných zložiek.

Graf 1: Rebríček európskych krajín podľa IFDI.

Prameň: Vlastné spracovanie na základe www.zawya.com

Cieľom indikátora je zaviesť nový spôsob merania vývoja kombináciou údajov z rôznych sektorových prvkov do jedného kompozitného ukazovateľa. Tieto kvantitatívne informácie pomôžu uľahčiť pochopenie toho, ako sa z časového hľadiska vyvíjajú rôzne časti trhu. Vyššie v grafe 1 charakterizujeme hodnotenie európskych krajín na úrovni IFDI.

Lídrom v oblasti islamských financií medzi európskymi krajinami je Spojené kráľovstvo s ukazovateľom 13,54. V Spojenom kráľovstve je doteraz 25 finančných inštitúcií, 71 islamských fondov, ktoré zamestnávajú 7 expertov na islamské financie a 2 poisťné fondy takaful. Celkový objem aktív islamských bánk je 4371,37 mil. \$, aktíva islamských fondov sú 623,04 mil. \$, sukuk dlhopisy boli vydané na sumu 1903,73 mil. dolárov. Islamské financie sa čoraz viac využívajú v najdôležitejších projektoch infraštruktúry v Spojenom kráľovstve, ako napríklad mrakodrap v Londýne (The Shard of Glass), olympijská dedina, (The Olympics village), rekonštrukcia objektu Chelsea Barracks a elektrárne Battersea Power Station. Potenciál ďalšieho financovania britských infraštruktúrnych projektov predstavuje pozitívny a dlhodobý pohľad na islamské financie.

Na druhom mieste je Bosna a Hercegovina s ukazovateľom 6,17. Krajina zaregistrovala 1 islamskú banku Bosna Bank International Sarajevo, ktorá má 13 pobočiek, kde pracuje 207 zamestnancov. Objem aktív je 479,77 mil. \$.

Na treťom mieste je Luxembursko, kde je zaregistrovaných 174 islamských fondov s celkovým majetkom 1993,77 mil. \$. Prácu fondov zabezpečuje 15 odborníkov na islamské financie. Objem vydaných sukuk je 283,71 mil. \$. Luxembursko má ukazovateľ IFDI 5,36.

Na štvrtom mieste je Albánsko s ukazovateľom 3,37, tam pôsobí United bank of Albania, ktorá poskytuje produkty islamského bankovníctva v 4 mestách a ICB banking Group Albania. Celkové množstvo aktív týchto bánk je 58,95 mil. \$.

Na piatom mieste je Švajčiarsko s ukazovateľom 1,81, v krajine je registrované 1 islamské „okno“ a 2 finančné inštitúcie s aktívami 6879,08 mil. \$.

Zvlášť zdôrazňujeme Francúzsko s ukazovateľom 1,26, kde sú islamské aktíva v menšom rozsahu, ale z kvantitatívneho hľadiska má Francúzsko 3 islamské okná, jednu islamskú banku, a 2 iné finančné inštitúcie a sukuk vydané v hodnote 0,593 miliónov dolárov. Okrem toho, ako bolo spomenuté, je Francúzsko na 1. mieste v počte rezidentských moslimov, má veľký potenciál pre rozvoj sektora a vláda robí vhodné opatrenia pre splnenie tohto cieľa. V dôsledku daňových reforiem boli nerezidentskí držiteľia sukuk oslobodení od dane, bola zrušená dvojitá kolková daň, zefektívnili sa pravidlá upravujúce realitné kancelárie (Di Mauro, 2013).

Zvyšok krajín má ukazovateľ ≤ 1 , kvantitatívne ukazovatele sú uvedené v prílohe 3.

Podľa údajov ICD Thomson Reuters (Islamic Corporation for the Development and Thomson Reuters) pre rok 2017 v Európe pôsobí 13 islamských bánk, 15 bánk poskytuje služby v súlade so šariou prostredníctvom islamských „okien“, celkové aktíva islamských bánk presahujú 4,9 mld. \$. Hovoríme o bankách, ktoré sú registrované na území európskych krajín ako samostatné jednotky, a nie ako dcérske banky. Existuje aj ďalších 20 finančných inštitúcií, zvyčajne vo forme investičných spoločností. Napríklad dve finančné inštitúcie vo Švajčiarsku majú aktíva v celkovej hodnote viac než 6,8 mld. \$.

Objem islamských dlhopisov sukuk tvorí 2,18 miliardy dolárov. Poisťovníctvo zastupuje 8 fondov takaful. Vo všeobecnosti v Európe funguje viac než 248 islamských fondov

s celkovým množstvom aktív 2,66 miliardy dolárov. Z toho 174 nadácií sa nachádza v Luxembursku. Fondy spravuje 24 špecialistov v oblasti islamských financií.

Záver

Islamské financie a bankovníctvo sa stali dynamickým a rýchlo rastúcim globálnym fenoménom aj napriek problémom, ktoré sa aktuálne v súvislosti s nimi objavujú. Od svojich začiatkov pred viac ako tromi dekadami sa tento sektor „pretlačil“ na výslnie a vyvinul na dnes reálnu a konkurencieschopnú časť finančného sektora. Dynamickosť islamských finančných služieb je citeľná v krajinách s prevažujúcou moslimskou populáciou, prioritne v tradičných islamských finančných centrách. Postupne však islamské finančné služby prenikajú aj na nové trhy vrátane európskych trhov. Celkové aktíva islamských bánk vo svete rastú výrazným tempom, zvyšuje sa aj počet finančných inštitúcií, ktoré pracujú na islamských princípoch.

Globalizácia a prudké zmeny vo finančnom sektore prinášajú so sebou stále ostrejší boj o klienta a podiel na trhu. Bankové inštitúcie si stále viac uvedomujú, že ak chcú uspieť v tomto boji, musia neustále zlepšovať svoju činnosť a vytvárať nielen ekonomické, ale aj sociálne hodnoty pre všetkých, ktorí s nimi prichádzajú do kontaktu. Rastúci počet komerčných bánk po celom svete zvažuje možnosť poskytovania islamských finančných produktov, aby tak reagovali na rastúci dopyt moslimskej populácie, alebo využili rozširujúcu sa ponuku zdrojov medzinárodných investorov so záujmom o produkty v súlade s princípmi šaría.

Náš článok bol zameraný na skúmanie podstaty a princípov islamských financií, a tiež na islamské finančné nástroje. Spolu s tým sme zistili, že prítomnosť islamských financií v Európe sa stále zvyšuje. Predmetom nášho ďalšieho výskumu budú legislatívne podmienky v európskych krajinách a prekážky pre rozvoj islamských financií v Európe.

Použitá literatúra:

1. ALRIFAI, T. (2015): *Islamic Finance and the New Financial System*. Singapur : John Wiley & Sons, 2015. 223 s. ISBN 978-11189-9069-8.
2. ASKARI, H. – IQBAL, Z. – MIRAKHOR, A. (2015): *Introduction to Islamic Economics: Theory and Application*. Singapur : John Wiley & Sons, 2015. 163 s. ISBN 978-1-118-13297-7.
3. BAJDAULET, E.A. (2014): *Osnovy etičeských (islamských) finansov*. Pavlodar. 2014. 325 s. ISBN 978-601-7205-96-6.
4. BELLALAH, M. (2014) *On Islamic Banking, Performance and Financial Innovations*. Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2014. 237 s. ISBN 978-1-4438-5990-5.
5. DI MAURO, F. et al. (2013): *Islamic finance in Europe* [online]. Frankfurt : European Central Bank, 2013. 74 p [cit. 2016-02-05.]. Dostupné na internete:<<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp146.pdf>>
6. EL GAMAL, M. (2009): *Islamic Finance, Law, Economic and Practice*. Cambridge : University Press, 2009. 221 s. ISBN 987-0-521-74126-2.
7. JAMALDEEN, F., FRIEDMAN, J. (2012): *Islamic finance for Dummies*. Hoboken : John Wiley & Sons, 2012. 351 s. ISBN 978-1-118-28918-1.

8. KETTELL, B. (2011): *Introduction to Islamic Banking and Finance*. Cornwall : John Wiley & Sons, 2011. 165 s. ISBN 978-4-119-99060-4.
9. MASOOD, O., GHOURI, S. (2015): *The Rightful Way of Banking*. Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2015. 237 s. ISBN 978-1-4438-7053-5.
10. MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Bratislava : Iura Edition, 2011. 118 s. ISBN 978-80-8078-412-6.
11. VACHITOV, R. *Islamskie finansovye instrumenty: tendencii v praktike nalogooblozenia*. Nalogoved. 2009. № 9. Dostupné na internete: <<http://nalogoved.ru/art/1784.html>>
12. VISSER, H. (2013): *Islamic Finance: Principles and Practice*. 2. vyd. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2013. 225 s. ISBN 978-1-78100-173-8.

Kontakty:

prof. Ing. Hussam Musa, PhD.

Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Tajovského 10,
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: hussam.musa@umb.sk

Mgr. Viacheslav Natorin, PhD.

Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Tajovského 10
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: vnatorin@gmail.com

ISLAMSKÉ FINANČNÍCTVO V ČĽR¹

ISLAMIC FINANCING IN THE PRC

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Cieľom článku je priblížiť postavenie islamského finančnictva a bankovníctva (IF&B) v ČĽR. Text sa zameria na dve hlavné centrá IF&B v krajine. Najprv rozoberie stav v autonómnom regióne Chuejov Ning-sia, ktoré sa profiluje ako centrum IF&B v pevninskej Číne. Následne je pozornosť venovaná situácii IF&B v Hong Kongu. Budú rozobraté aj hlavné prekážky, ktoré bránia rozvoju IF&B v krajine. Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných médií a portálov islamských finančných inštitúcií. Medzi hlavné závery patrí, že islamské finančnictvo sa v Číne rozvíja len pomaly, kvôli nezáujmu väčšinového nemoslimského obyvateľstva, či reguláciám, ktoré nie sú priaznivé pre islamský finančný model, ale aj kvôli ekonomickej zaostalosti moslimských regiónov. Úlohu môže hrať aj dominancia Chuejov v islamskom finančnictve.

KLúčové slová: islamské finančnictvo, islamské bankovníctvo, Čína, Chuejovia, Ning-sia, Hong Kong

The goal of the article is to present the status of Islamic finance and banking (IF&B) in the PRC. The text will focus on the two main centers of IF&B in the country. First, it will look at the situation in the Ningxia Hui Autonomous Region, which is setting itself up as a center of IF&B in mainland China. Attention will then shift to the situation of IF&B in Hong Kong. The main obstacles for the development of IF&B in the country will also be addressed. The main methods used were the study and analysis of online sources, mainly internet pages of relevant media and portals of Islamic financial institutions. Among the main conclusions are that Islamic Finance is only slowly developing in China, because of disinterest of the majority non-Muslim population, or regulations which are unfavorable for the Islamic financial model, but also because of the economic backwardness of Muslim regions. Hui dominance of Islamic finance may also play a role.

Key words: Islamic finance, Islamic banking, China, Hui people, Ningxia, Hong Kong

JEL: B59, P45, P49,

Úvod

Jedným z najvýznamnejších trendov vo vývoji svetového hospodárstva za posledných 40 rokov je vzostup Číny ako ekonomickej veľmoci. Tento vzostup výrazne ovplyvnil globálnu ekonomiku. Avšak rovnako platí, že samotná Čína, v procese svojho rastu a otvárania sa svetu, bola ovplyvnená ostatnými trendmi svetovej ekonomiky. Jedným takýmto trendom bol aj rozvoj islamského finančnictva a bankovníctva (ďalej v texte len IF&B). Spolu s rastom čínskej

¹ Článok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

ekonomiky rástla aj životná úroveň jej obyvateľov, vrátane obyvateľov moslimského vierovyznania, u ktorých bol prirodzený záujem o produkty a služby islamských finančných inštitúcií (ďalej len IFI) a ktorí teda logický predstavovali jeden zo smerov rozvoja IF&B. Čínsky rast znamenal aj zvýšený dopyt po zahraničných investíciách. Tento záujem o investície si vyžadoval, aby sa Čína otvárala aj investorom z islamských štátov, ktorí mali špecifické požiadavky, t. j. aby ponúkané produkty služby boli v súlade s islamským právom *šaría*.

Na prvý pohľad sa teda zdalo, že Čína má vysoký potenciál pre IF&B. Počet občanov moslimského vierovyznania sa v súčasnej Číne odhaduje na 23 až 26 miliónov, čo predstavuje medzi 1,7 – 2,3 % obyvateľstva Číny. Spomedzi 56 národnostných menšín v krajine je 10 klasifikovaných ako moslimských. V rámci týchto etnicko-náboženských skupín, teoretické koncepty islamskej ekonomiky ako aj praktické produkty islamského bankovníctva mali najväčší ohlas u skupiny Chuejov. Chuejovia sú síce poväčšine čínsky hovoriaci etnickí chánovia (dominantné etnikum v Číne) moslimského vyznania (resp. ktorí sú potomkami moslimov rôznych národností, bez ohľadu na to, či sú sami praktizujúci moslimovia), no pre účely demografických štatistík sú považovaní za národnostnú menšinu. Pôvodne boli týmto pojmom označovaní príslušníci turkických národov na západnej periférii Číny, no v priebehu 20. storočia sa význam ustálil na moslimov hovoriacich mandarínskou čínštinou bez ohľadu na to, či majú turkické korene alebo nie. Podľa posledného sčítania obyvateľstva z r. 2010 je ich 10 586 087, čo predstavuje 0,79 % obyvateľov Číny a 45,74 % všetkých moslimov v Číne. Tým tesne predbehli Ujgurov, ktorých je podľa toho istého sčítania 10 069 346, čiže 0,76 % všetkých obyvateľov Číny a 43,51 % všetkých čínskych moslimov. Zvyšných 11 % moslimov Číny je rozdelených medzi ostatných 8 menšín.²

No hoci Čína predstavuje po Indii a Etiópii krajinu s tretou najpočetnejšou moslimskou menšinou na svete, rozvoj IF&B na jej území zatiaľ nezodpovedá potenciálu, ktorý mu je prisudzovaný. Zároveň je tento rozvoj spätý takmer výhradne s Chuejmi na úkor ostatných moslimských menšín. S tým súvisí aj rozmiestnenie centier IF&B v krajine – okrem tradičného finančného centra Hong Kongu je to práve Autonómna oblasť Chuejov Ning-sia, ktorá sa nachádza na severozápade krajiny.

Cieľom práce je priblížiť rolu, ktorú obe spomínané centrá zohrávajú v rozvoji IF&B v Číne. Takisto stručne rozoberie najvýznamnejšie prekážky, ktorým musí IF&B v krajine čeliť. Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných médií a portálov islamských finančných inštitúcií. V texte je spravidla použitý česko-slovenský prepis z čínskeho jazyka. V niektorých prípadoch je uvedený aj prepis pchin-jin, keďže pod týmto prepisom sú tieto pojmy známejšie v svetovej odbornej a vedeckej literatúre. V prípade pojmov arabského pôvodu z prostredia IF&B bol v texte použitý prepis zaužívaný v slovenskom verejnom diskurze, ktorý je prispôbený slovenskej abecede.

1 Ning-sia ako centrum islamského finančníctva

Príslušníci spomínanej menšiny Chuejov sú koncentrovaní na severe a severozápade Číny, kde majú od r. 1958 ustanovený autonómny región Ning-sia (v pchin-jine Ningxia). Región Ning-sia má šesť a pol milióna obyvateľov a je to tretia najchudobnejšia administratívna jednotka v Číne. V tomto regióne žije zhruba pätina všetkých čínskych Chuejov. Spolu s inými

² LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China, s. 2229.

menšinami moslimského vyznania predstavujú moslimovia zhruba 35 % obyvateľstva tohto autonómneho regiónu. To predstavuje druhé najpočetnejšie zastúpenie moslimského obyvateľstva po ujugurskom autonómnom regióne Sin-t'iang, v ktorom moslimovia predstavujú 58 % obyvateľstva. Vďaka tomuto silnému moslimskému zastúpeniu, aj vďaka určitej miere samosprávy, ktorá je zakotvená v statuse autonómneho regiónu, sa región Ning-sia stal jedným z dvoch centier islamského bankovníctva v krajine.

Obrázok 1: Pozícia Autonómneho regiónu Chuejov Ning-sia v ČLR

Zdroj: CHINA TODAY (s.a.): Ningxia Hui Autonomous Region

Počiatky islamského bankovníctva v pevninskej Číne sa viažu práve k tomuto autonómnemu regiónu. Siahajú do 80. rokov, teda v dekáde po zahájení trhových liberalizačných reforiem z popudu vtedajšieho čínskeho vodcu Teng Siao-pchinga v r. 1978. Dôsledkom týchto reforiem začali mnohí Číňania, teda aj moslimského vierovyznania, vytvárať vlastné podniky a živnosti. To viedlo k zvýšeniu dopytu po finančných službách, predovšetkým po úveroch a služobných účtoch. Avšak konvenčné banky nedokázali uspokojivo naplniť špecifické požiadavky moslimských podnikateľov. Hoci mnohí z nich využívali služby konvenčných finančných inštitúcií, penetrácia týchto služieb a inštitúcií bola medzi moslimami nízka v pomere k bežnému, t. j. nemoslimskému, obyvateľstvu. Napríklad podľa prieskumu, ktorý si nechala vypracovať Industrial and Commercial Bank of China v r. 1986 práve v regióne Ning-sia, iba 13 % z 200 oficiálne registrovaných moslimských živnostníkov v danom regióne malo vytvorený formálny účet vo formálnej finančnej inštitúcii.

Ako reakcia na tento dopyt po finančnej inštitúcii, ktorá by zohľadňovala princípy islamského práva a bankovníctva, v r. 1987 vznikla prvá finančná inštitúcia v Číne fungujúca na týchto princípoch pod názvom Hezhou Islamic Financing Company (HIFC) v meste Hezhou

(Che-čou, dnešné mesto Lin-sia) v provincii Kan-su na severozápade krajiny, ktorá susedí s regiónom Ning-sia. Toto mesto je centrom Autonómnej prefektúry Chuejov Lin-sia, a je známe ako „malá mekka Číny“, vďaka svojmu významu ako kultúrne, náboženské, ale aj komerčné centrum čínskych moslimov. Išlo o súkromnú spoločnosť, no vznikla s podporou miestnej samosprávy a Čínskej ľudovej banky, t. j. centrálnej banky Číny. Banka HIFC mala spočiatku úspech, no zanikla v r. 2007. Medzi príčiny jej konečného neúspechu sa spomína konkurencia zo strany tradičných bánk (čo naznačuje, že miestni moslimovia boli ochotní sa obrátiť aj na tieto tradičné banky) či malý sortiment služieb, ktoré spadali do dvoch kategórií – pôžičky a uchovávanie vkladov. Keďže vklady nemohli byť úročené, banka namiesto toho poskytovala svojim klientom odmeny, ktoré sa odvíjali od politiky Čínskej ľudovej banky, od indexu spotrebiteľských cien, či od ziskov, resp. strát spoločnosti.³ Ďalšie problémy, ktorým čelila táto banka, sú rozobrané v tretej kapitole nižšie.

Aj napriek neúspechu tejto banky sa vláda autonómneho regiónu Ning-sia rozhodla riešiť ekonomickú a sociálnu zaostalosť tohto regiónu sústredením sa práve na unikátne skúsenosti, zručnosti a perspektívy, ktoré ponúkala silná moslimská menšina v Ning-sia. Obmedzená regionálna pôsobnosť banky HIFC bola vnímaná ako jedna z príčin jej neúspechu, čo viedlo vládu Ning-sia k ambícií vytvoriť z tohto regiónu centrum islamských finančných služieb pre celú pevninskú Čínu, a potenciálne aj jedným z centier IF&B v širšom ázijskom regióne či vo svete. V tomto zámere mala regionálna vláda podporu miestnych podnikateľov aj moslimských klerikov z Islamskej asociácie Ning-sia.⁴ Pilotný projekt v tomto zmysle bol predstavený v r. 2008 a schválený a spustený bol o rok neskôr. Regionálnej vláde prisľúbila pomoc aj Výbor pre bankovú reguláciu Číny (China Banking Regulatory Commission CBRC). Jednou zo sporných otázok bol rozsah projektu, pričom nakoniec prevážili prívrženci opatrného minimalistického prístupu, aj s poukázaním na zlyhanie HIFC. Podľa tohto prístupu mala byť nositeľom projektu spočiatku jediná banka, Bank of Ningxia (BON). Tá mala byť zriadiť špeciálne oddelenie pre IB, alebo iba špeciálne prepážky vo vybraných pobočkách pre potreby záujemcov o produkty IF&B, predovšetkým v oblastiach s početným zastúpením moslimov. Táto banka bola zvolená aj vďaka priaznivému personálnemu zázemiu – 13 % (t. j. 200) jej celkových zamestnancov sa radilo k Chuejom, pričom na manažérskych pozíciách bolo Chuejov 12 %. Aj napriek tomu ale bol jeden z najsilnejších bodov kritiky to, že banke, ako aj celému bankovému sektoru v pevninskej Číne, chýbajú zamestnanci s potrebnými skúsenosťami a teoretickými znalosťami z oblasti IF&B. Aj kvôli tomu zbierali realizátori projektu relevantné skúsenosti a rady v zahraničí, hlavne v Malajzii a v Spojených arabských emirátoch (SAE).⁵ Predovšetkým malajský model islamského finančnictva bol považovaný za vhodný pre čínske prostredie, keďže je vnímaný ako dostatočne flexibilný.⁶ To malo zvýšiť jeho šance na úspešné pôsobenie v čínskom bankovom sektore. Takisto hľadali inšpiráciu aj v Hong Kongu, ktorého skúsenosti s IF&B sú rozobrané v druhej kapitole nižšie. Po ukončení tohto trojročného pilotného projektu, ktorý bol ešte obmedzený len na čínsky domáci trh, vydala Národná komisia pre rozvoj a reformy (National Development and Reform Commission, NDRC) v r. 2012 odporúčanie, aby región Ning-sia vytvoril podmienky na to, aby sa

³ LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China, s. 2230-2231.

⁴ ERIE, M. S. (2016): China and Islam, s. 292.

⁵ CHENG, Z.-Y. (2009): Ningxia to Spearhead Islamic Finance in China.

⁶ ERIE, M. S. (2016): China and Islam, s. 291.

v horizonte piatich až desiatich rokov stal centrom IF&B s presahom za hranice Číny, s dôrazom na arabské krajiny.⁷ Tento cieľ mal byť dosiahnutý prostredníctvom vytvorenia islamského finančného centra v hlavnom meste regiónu Jin-čchuan. V rámci tohto cieľa sa predpokladalo založenie viacerých islamských bánk v Číne, rozvoj islamského kapitálového trhu v krajine spojené s vydávaním islamských dlhopisov a akcií, a ďalšie posilnenie finančnej spolupráce medzi Čínou a arabským svetom. Za tým účelom navštívila v apríli 2015 vysokopostavená delegácia z Ning-sia Saudskú Arábiu, SAE a Katar.⁸ Takisto sa predpokladal vznik prvej rýdzo islamskej banky v Číne, ktorá mala vzniknúť zo spolupráce čínskej Bank of Shizuishan, s centrárou v Ning-sia, a malajzijskej Bank Muamalat Malaysia.⁹ Dôsledkom týchto opatrení mal byť prílev investícií z arabských krajín, ktoré mali podporiť ekonomický rast nielen v regióne Ning-sia, ale aj v celej severozápadnej Číne. Následne sa však pokrok spomalil. V r. 2015 sa očakávalo prvé vydanie islamských dlhopisov *sukuk* v hodnote 1,5 miliardy USD. Tento zámer mal byť spravovaný firmou AVIC Securities z mesta Nan-čchang, v provincii Ťiang-si v juhovýchodnej Číne. Išlo by o prvé vydanie islamských dlhopisov provinciou pevninskej Číny – región Ning-sia bol predbehnutý Špeciálnym administratívnym regiónom Hong Kong, ktorý vydal tieto dlhopisy *sukuk* o rok skôr. No hodnota hongkongských dlhopisov bola „len“ jedna miliarda USD, čo chcel región Ning-sia prekonať.¹⁰ Nakoniec však k vydaniu *sukuk* nedošlo, a pozornosť regionálnej vlády sa v posledných rokoch presunula na rozvoj iných aspektov islamskej ekonomiky, predovšetkým na export *halal* potravín a na turizmus z moslimských krajín.

2 Hong Kong ako centrum islamského finančnictva

Región Ning-sia však nie je jediným potenciálnym centrom islamského finančnictva v Číne. Druhým takýmto centrom sa v posledných piatich rokoch stáva aj Špeciálny administratívny región Hong Kong. To je do istej miery logické, keďže Hong Kong je nielen globálnym finančným centrom sám o sebe, ale častokrát slúži ako vstupná brána pre investorov a finančné či obchodné spoločnosti, ktoré majú záujem podnikáť v pevninskej Číne. Medzi citovanými výhodami Hong Kongu patria aj jeho liberálna a otvorená ekonomika, silné zastúpenie zahraničných bánk, vysoká likvidita, jednoduchý daňový systém, ako aj existujúca sústava dohôd o spolupráci s ostatnými svetovými centrami islamskej ekonomiky, napr. s Dubajom či Malajziou.¹¹ Predovšetkým malajzijské banky majú silnú prítomnosť v Hong Kongu. V týchto ohľadoch má špeciálny administratívny región podľa jeho zástancov ideálnu pozíciu stať sa islamským finančným centrom svetového významu. Takisto hrá údajne rolu aj snaha vedenia Hong Kongu dohnať v tejto oblasti svojho hlavného regionálneho rivala, Singapur, ktorý je jedným z centier islamského finančnictva v regióne juhovýchodnej Ázie.¹²

Islamské bankovníctvo má prítomnosť v Hong Kongu aspoň od r. 1991. V tom roku v ňom otvorila svoju kanceláriu malajzijská spoločnosť CIMB Islamic. Tá je odnožou CIMB Group a venuje sa islamskému bankovníctvu a finančnictvu v oblasti správy aktív,

⁷ MI, X.-G. (2012): Ningxia Islamic Financial Center.

⁸ MAIERBRUGGER, A. (2015): Hong Kong, Ningxia to emerge as China's Islamic finance centres.

⁹ LINDQVIST, G. (2015): How Islamic finance could be about to take off in China.

¹⁰ MAIERBRUGGER, A. (2015): Hong Kong, Ningxia to emerge as China's Islamic finance centres.

¹¹ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

¹² MAIERBRUGGER, A. (2015): Hong Kong, Ningxia to emerge as China's Islamic finance centres.

maklérstva či investičného a iného bankovníctva v súlade s princípmi islamského práva.¹³ Avšak tento krok rozšírenia operácií spoločnosti CIMB na Hong Kong bol iba dôsledkom významu Hong Kongu ako finančného centra všeobecne, nie špecificky islamského finančníctva. Až v r. 2007, v roku po otvorení bankového sektora v pevninskej Číne, deklaroval vrcholný predstaviteľ Hong Kongu, správca Donald Tsang, ambíciu vytvoriť z tohto špeciálneho administratívneho regiónu centrum islamského finančníctva a bankovníctva. Jedným z okamžitých krokov na podporu týchto hongkongských ambícií bolo zriadenie Islamského indexu Hong Kongu (HK Islamic Index, HKII) v r. 2007.¹⁴ HKII bol vytvorený miestnou Arabskou obchodnou a priemyselnou komorou, ktorá bola na tento účel zriadená v predchádzajúcom roku. S touto ambíciou bola spojená aj snaha Letiskovej autority Hong Kongu (Airport Authority Hong Kong) predať dlh v hodnote jednej miliardy USD v súlade s islamskými predpismi, čo sa jej ale nepodarilo.¹⁵ Ďalší krok v tomto smere spravila Hang Seng Bank, ktorá vytvorila islamský investičný fond pre bežných investorov, teda nielen pre inštitucionálnych investorov z radov bánk a zahraničných finančných inštitúcií.¹⁶ V r. 2009 zase Menová autorita Hong Kongu (Hong Kong Monetary Authority, HKMA) podpísala s malajzijskou centrálnou bankou Bank Negara Malaysia memorandum o porozumení so zámerom spoločnej podpory rozvoja islamského finančníctva v Hong Kongu.¹⁷ Plány zapojiť sa do budovania islamskej finančnej architektúry v Hong Kongu má aj významná britská banka HSBC, ktorá má korene v toto špeciálnom administratívnom regióne. No prvý praktický výstup úradov Hong Kongu v snahe stať sa islamským finančným centrom bolo nariadenie z júla 2013, za pôsobenia správcu Leung Chun-yinga, ktoré zrovnoprávňovalo podmienky na vydávanie dlhopisov *sukuk* s bežnými dlhopismi.¹⁸ O rok neskôr, v júni 2014, bol spustený prvý islamský investičný fond v Hong Kongu. Tento fond bol spravovaný malajzijskou spoločnosťou RHB Asset Management. Na založení fondu sa dohodla HKMA s Bank Negara Malaysia.¹⁹ O tri mesiace na to, v septembri 2014, nasledovalo prvé vydanie dlhopisov *sukuk* Menovou autoritou HKMA v hodnote jednej miliardy USD a s dobou splatnosti piatich rokov.²⁰ Tento krok sa stretol s veľkým záujmom – dopyt po dlhopisoch dosiahol hodnotu 4,7 miliardy USD, teda takmer päťnásobok ponúkanej hodnoty. Dlhopisy si kúpilo 120 investorov reprezentujúcich inštitúcie z celého sveta – 47 % z nich bolo z Ázie, ďalších 36 % z regiónu blízkeho východu, 11 % zo Spojených štátov a zvyšných 6 % z Európy. Tým sa Hong Kong sta štvrtým ekonomickým celkom v Ázii, ktorý vydal islamské dlhopisy, po Malajzii, Indonézii a Pakistane. Hongkongský *sukuk* je však prvým takýmto dlhopisom, ktorý je denominovaný v amerických dolároch a vydaný ekonomikou s ratingom na úrovni AAA.²¹ Druhé vydanie týchto dlhopisov nasledovalo o pol roka nato, v apríli 2015, takisto na päť rokov.²² je HKMA sa netají cieľom vytvoriť z Hong Kongu centrum islamského finančníctva, najmä v ó sfére kapitálových trhov. Vysoký dopyt po hongkongských islamských dlhopisoch

¹³ HONG KONG & CHINA (s. a.): CIMB Islamic Bank Berhad.

¹⁴ HK ISLAMIC INDEX (2009): Constituents.

¹⁵ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

¹⁶ YIU, E. (2013): Why Hong Kong still a long way from being an Islamic finance hub.

¹⁷ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

¹⁸ (2013): Double digit growth expected in Gulf *sukuk* issuance.

¹⁹ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

²⁰ ALAM, N. (2018): Islamic Finance Potential In China.

²¹ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

²² MAIERBRUGGER, A. (2015): Hong Kong, Ningxia to emerge as China's Islamic finance centres.

bol interpretovaný úradmi tohto špeciálneho administratívneho regiónu ako dôkaz dôvery investorov v potenciál Hong Kongu ako takéhoto centra Vydaním dlhopisov *sukuk* si Hong Kong upevnil pozíciu jedného z najvýznamnejších novovznikajúcich centier islamského finančnictva. Takisto stúpa počet islamských finančných inštitúcií, najmä v oblasti bankovníctva či správy aktív, ktoré si založili sídlo alebo pobočku v Hong Kongu s výhľadom na rozšírenie na finančný trh pevninskej Číny.²³ Napríklad spomínaná inštitúcia CIMB Islamic tiež vlastní 19,99 percentný podiel v Yingkou Bank so sídlom v Yingkou, v provincii Liaoning, na severovýchode Číny.²⁴ K priekopníkom patrí nielen CIMB, ale aj Hong Leong Bank, so sídlom v malajzijskom hlavnom meste Kuala Lumpur, ktorá ako prvá zamerala na bankovníctvo v Hong Kongu v r. 2008. Ďalšia malajzijská banka, Malayan Banking Berhad, či Maybank, sa spojila s hongkongskou Bosera International, ktorá je pobočkou Bosera Asset Management, spoločnosti sídliacej v Šen-žene v juhovýchodnej Číne neďaleko Hong Kongu. K tomuto spojeniu došlo za účelom založenia islamského fondu, ktorý je zameraný na obyvateľov pevninskej Číny. V súčasnosti je ponuka islamských finančných produktov a služieb na území pevninskej Číny z väčšej časti vo forme kapitálových trhových nástrojov, ktoré sú obchodované práve na finančných trhoch Hong Kongu.²⁵

3 Prekážky rozvoja islamského finančnictva v Číne

Bolo identifikovaných niekoľko dôvodov, prečo islamské finančnictvo a bankovníctvo malo doteraz problémy uplatniť sa v čínskom bankovom sektore.²⁶ Po prvé, ekonomický rozvoj, a s ním súvisiaci rozvoj finančných inštitúcií, bol donedávna koncentrovaný vo východných provinciách, na tzv. zlatom pobreží. To viedlo k rastúcej nerovnosti v hospodárskom výkone a prosperite medzi východnými a západnými provinciami. Pritom väčšina čínskych moslimov žije práve na západe krajiny, a teda nemali natoľko priamy ošoh z prudkého ekonomického vzostupu Číny, či už v oblasti tvorby nových pracovných miest, či miest s vyššou pridanou hodnotou, alebo v oblasti investícií do infraštruktúry, vzdelávania atď. Len v poslednom desaťročí sa pozornosť centrálnej vlády upriamuje na západné časti Číny s cieľom vyrovnať túto nerovnováhu medzi oboma časťami krajiny. Po druhé, súčasné regulácie finančného sektora v Číne znevýhodňujú islamské finančné inštitúcie. Napríklad zákon, ktorý reguluje činnosť komerčných bánk v krajine, ukladá týmto bankám povinnosť zverejňovať úrokovú mieru, ktorá je uplatňovaná na vklady ich zákazníkov. Zároveň im ukladá výslovnú povinnosť tieto úroky vyplácať. Pokiaľ chce istá komerčná banka poskytovať služby kompatibilné s islamským právom *šaría*, medzi ktoré patria aj zákaz úroku, potrebuje získať zvláštne povolenie od regulačných inštitúcií. Táto byrokracia vedie k zníženej ochote komerčných bánk poskytovať takéto služby. S tým súvisí aj nedostatočné ošetrenie zdaňovania. To sa týka napr. finančného produktu či služby *murabaha*. *Murabaha* je islamskou alternatívou štandardného „západného“ bankového úveru pre podnik, aby ten mohol nakúpiť aktíva, teda investovať do svojho majetku. Funguje tak, že zákazník požiada finančnú inštitúciu, aby sama kúpila aktívum, ktoré tento zákazník požaduje, a ten spláca banke cenu tohto aktíva (ktorá je rovnaká ako cena, ktorú za toto aktívum zaplatila daná inštitúcia), spolu s vopred

²³ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

²⁴ HONG KONG & CHINA (s. a.): CIMB Islamic Bank Berhad.

²⁵ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

²⁶ LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China, s. 2232-2233.

dohodnutým sprostredkovateľským poplatkom, ktorý predstavuje zisk danej IFI. Keď zákazník splatí celú túto sumu, dané aktívum je prevedené naňho a stáva sa jeho majetkom. Lenže problém je v tom, že podľa súčasných právnych predpisov, sú aktíva, ktoré boli zaobstarané prostredníctvom princípov islamského bankovníctva, zdaňované dva razy – prvýkrát, keď IFI v záujme zákazníka kúpi dané aktívum, a druhýkrát, keď toto aktívum získa zákazník po splatení určenej sumy tejto inštitúcií.

V neposlednom rade, rozvoj islamského bankovníctva je brzdený aj neexistenciou efektívneho monitorovacieho mechanizmu usporobného na dohľad nad finančnými a bankovými službami, ktoré sú v súlade s predpismi islamského práva. Podľa týchto predpisov IFI zdieľajú zisky ale aj straty svojich zákazníkov. V súčasnosti však neexistuje efektívny spôsob, ako monitorovať a verifikovať zisky či straty, ktoré zákazníci nahlasujú svojej banke či inej inštitúcií. Riziko, ktoré je s týmto faktom spojené, odrádza komerčné banky od podnikania podľa islamských pravidiel. Tento nedostatok sa nakoniec stal jedným z dôvodov zániku vyššie zmienenej Hezhou Islamic Financing Company.

Záver

Hoci islamské finančné inštitúcie aj regionálne vlády Ning-sia či Hong Kongu vyzdvihujú údajný veľký potenciál islamského finančnictva a bankovníctva v Číne, do dnešnej doby sa tento alternatívny model F&B rozvíjal v krajine len pomaly. Problémom ostáva vnímanie väčšinového nemoslimského obyvateľstva, že IF&B im nemá čo ponúknuť. Riešením v tomto prípade je jedine širšia osveta. Je takisto možné klásť menší dôraz na náboženský aspekt IF&B a naopak vyzdvihovať, že ide predovšetkým o etické finančnictvo a bankovníctvo, ktoré môže byť prízračlivé aj pre nemoslimských obyvateľov. V prípade moslimského obyvateľstva, dopyt po produktoch a službách IF&B existuje, no jeho uspokojenie je obmedzené tým, že väčšina čínskych moslimov žije na relatívne chudobnejšom a zaostalejšom západe krajiny. To znamená, že čínski moslimovia ako segment populácie majú menšiu ekonomickú silu ako väčšinové obyvateľstvo, čo z nich robí menej atraktívnu klientelu pre domáce a zahraničné banky. V prípade zahraničných bank je možné identifikovať istú opatrnosť centrálnej vlády v otázke pokračujúcej liberalizácie bankového sektora v Číne, a teda posilniť pozíciou súkromných a zahraničných bank na úkor štátnych regulácií. Je možné, že vďaka väčšiemu dôrazu na hospodársky rozvoj západných regiónov zo strany centrálnej vlády porastie ekonomická sila tamajších obyvateľov natoľko, aby vytvorili udržateľnú klientskú základňu pre domáce aj zahraničné IFI.

Väčší úspech má Čína ako destinácia pre investície IFI zo zahraničia, napr. z Malajzie či z arabského sveta, najmä v prípade investícií do infraštruktúrnych projektov. Čína takisto prejavuje zvýšený záujem o využitie IFI v rámci svojich vlastných investičných aktivít v zahraničí, predovšetkým ako súčasť spolupráce s moslimskými krajinami na budovaní Iniciatívy pásma a cesty. Tieto aspekty prepojenia islamskej ekonomiky s čínskym modelom rozvoja budú rozobrané v budúcich príspevkoch.

IF&B v pevninskej Číne je charakterizované dominanciou chuejského etnika, ktorí majú takmer monopol na islamské finančné služby v krajine na úkor ostatných moslimských skupín v krajine. Najvýraznejšie sa táto nerovnováha ukazuje v porovnaní s etnikom Ujgurov, ktorých je v krajine takmer taký istý počet ako Chuejov, no ktorí takmer vôbec nefigurujú v debatách o rozvoji IF&B v Číne. Dôvody, prečo tomu tak je, nie sú rozobrané v dostupnej

literatúre. Dá sa argumentovať tým, že Ujguri žijú prevažne v autonómnom regióne Sin-t'iang v ekonomicky zaostalej západnej časti krajiny, čo ich vzd'ahuje od bohatého jadra krajiny ekonomicky aj geograficky, nehovoriac o rozdieloch etnických a náboženských. Avšak Sin-t'iang je predsa len bohatší ako chuejský autonómny región Ning-sia. Natíska sa vysvetlenie, že tento stav má skôr politické príčiny než ekonomické. Jasné je však to, že odrezanie Ujgurov a prípadne aj ostatných moslimských skupín a etník od tohto alternatívneho zdroja finančných a bankových služieb len prehĺbuje ich ekonomickú zaostalosť za väčšinou čínskej populácie. Rozvoj islamského finančnictva a bankovníctva by pritom mohlo ponúknuť rozvojovú alternatívu pre všetky moslimské skupiny v Číne (nehovoriac o tom, že je vhodný aj pre nemoslimov), čo by mohlo napomôcť k hospodárskemu rastu a sociálnemu zmieru v týchto problémových regiónoch Číny.

Použitá literatúra:

1. (2013): Double digit growth expected in Gulf sukuk issuance. [online]. In: *Arab News Service*, 1. 12. 2013. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.arabnewsservice.com/double-digit-growth-expected-in-gulf-sukuk-issuance/>
2. ALAM, N. (2018): Islamic Finance Potential In China. [online]. In: *IslamicMarkets*, 19. 2. 2018. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://islamicmarkets.com/articles/islamic-finance-potential-china>
3. CHENG, Z.-Y. (2009): Ningxia to Spearhead Islamic Finance in China. [online]. In: *Economic Observer*, 2. 7. 2009, č. 424. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: http://www.eeo.com.cn/ens/finance_investment/2009/07/02/142459.shtml
4. CHINA TODAY (s.a.): *Ningxia Hui Autonomous Region*. [online]. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <http://www.chinatoday.com/city/ningxia.htm>
5. ERIE, M. S. (2016): *China and Islam*. New York: Cambridge University Press, 2016. ISBN 978-1107053373.
6. HK ISLAMIC INDEX (2009): Constituents. [online]. In: *web.archive.org*, 26. 1. 2009. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20161023221611/http://hkislamicindex.com/constituents.htm>
7. HONG KONG & CHINA (s. a.): *CIMB Islamic Bank Berhad*. [online]. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.cimbislamic.com/en/who-we-are/overview/our-presence/hong-kong-and-china.html>
8. KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance. [online]. In: *China Daily Asia*, 27. 2. 2015. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: https://www.chinadailyasia.com/asiaweekly/2015-02/27/content_15232242.html
9. LINDQVIST, G. (2015): How Islamic finance could be about to take off in China. [online]. In: *The Conversation*, 5. 5. 2015. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://theconversation.com/how-islamic-finance-could-be-about-to-take-off-in-china-40785>
10. LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China. [online]. In: *Journal of Business and Economics*, dec 2014, roč. 5, č. 12, s. 2227-2234. DOI:

- 10.15341/jbe(2155-7950)/12.05.2014/003. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <http://www.academicstar.us/UploadFile/Picture/2015-7/2015734819194.pdf>
11. MAIERBRUGGER, A. (2015): Hong Kong, Ningxia to emerge as China's Islamic finance centres. [online]. In: *Gulf Times*, 12. 5. 2015. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/438928/Hong-Kong-Ningxia-to-emerge-as-China-s-Islamic-fin>
12. MI, X.-G. (2012): Ningxia Islamic Financial Center. [online]. In: *China.org.cn*, 19. 12. 2012. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: http://www.china.org.cn/travel/Ningxia/2012-12/19/content_27461800.htm
13. YIU, E. (2013): Why Hong Kong still a long way from being an Islamic finance hub. [online]. In: *South China Morning Post*, 3. 12. 2013. [citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.scmp.com/business/banking-finance/article/1371432/why-hong-kong-still-long-way-being-islamic-finance-hub>

Kontakt:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

AKO SA ANTICKÉ SPISY O EKONÓMII STALI ZÁKLADOM ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MYSLENIA

HOW ANTIC ECONOMIC DOCTIONS HAVE BECOME THE BASIS OF ISLAMIC ECONOMIC THINKING

František Škvrnda, ml.

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

Predkladaná štúdia predstavuje pokus ozrejmiť formovanie islamskej tradície ekonomického myslenia. Argumentuje v prospech tézy o podmienenosti islamského ekonomického myslenia gréckym filozofickým myslením, ktoré chápalo ekonómiu ako jednu z náuk z oblasti praktickej filozofie. Prvá časť štúdie explikuje všeobecné charakteristiky antickej gréckej ekonómie. V ďalšej časti sa štúdia zaoberá procesom *translatio studiorum*, ktoré prebiehalo smerom z Byzancie a Perzie do raného abbásidovského kalifátu, a ktoré sa uskutočňovalo prostredníctvom špecifických inštitúcií (Dom múdrosti). Záver štúdie popisuje spoločné teoretické črty spájajúce islamské a antické grécke ekonomické myslenie.

Príučové slová: *Oikonomia*, Aristotelés, Xenofón, Brysón, *Translatio studiorum*, Dom múdrosti, abbásidovci

The following study attempts to shed light on the beginnings of Islamic economic thought. It argues that Islamic economic thought originated on the background of ancient Greek philosophy with economy as one of its practical constituents. Firstly, a general features of ancient Greek economy are given. Study then proceeds to a more historical discourse and describes the process of *translatio studiorum* from ancient empires of Byzantium and Persia to Abbasid caliphate, where certain institutions played crucial role during this transition period (House of Wisdom). In the conclusion, a common theoretical features between Islamic and ancient Greek economy are stated.

Key words: *Oeconomia*, Aristotle, Xenophon, Bryson, *Translatio Studiorum*, House of Wisdom, Abbasids

JEL: B11

Úvod

Cieľom predkladanej štúdie je poukázať na špecifickú úlohu starogréckych spisov o ekonómii, ktorú zohrávali v procese formovania islamského ekonomického myslenia. Islamské ekonomické myslenie má mimoriadne dlhú históriu a tradíciu, ktorá siaha až do obdobia antickej staroveku.¹ História a tradícia islamského ekonomického myslenia je vo všeobecnosti poznačená dvoma charakteristickými črtami islamskej kultúry ako takej. Prvou je

¹ Podľa vplyvnej Pirenneho hypotézy to bol práve vzostup Islamu v 7. storočí n. l., ktorý definitívne ukončuje epochu „staroveku“ a otvára „stredovek“. Por. DONNER, F. (2016): Introduction, s. xiii.

všadeprítomnosť náboženstva, ktoré determinovalo prakticky každú oblasť života a kultúry, od politiky cez vedu až po remeslá, obchodovanie a každodenný život. Druhou je istá snaha o kultúrnu inklúziu, toleranciu a otvorenosť, ktorá umožňovala nenásilné šírenie islamu aj do odlišných a geograficky vzdialených krajín.²

Je to práve táto druhá črta islamskej kultúry, ktorá zohrávala dôležitú úlohu pri formovaní islamského ekonomického myslenia. Islamská civilizácia bola už od svojho zrodu v neustálom kontakte s dvoma starobylými ríšami, ktoré boli kultúrne vyspelejšie než arabské nomádske kmeňové spoločenstvá. Boli nimi Byzancia a Perzia. Tieto kultúry vplývali na ranú islamskú civilizáciu najmä v oblasti vied a spoločenských teórií. Prví umajjovskí, ale najmä abbásidovskí kalifovia boli pri spravovaní novo nadobudnutých území nútení prispôbovať sa starším a efektívnejším formám vlády a spoločenským inštitúciám. V systéme riadenia a organizovania perzskej a byzantskej spoločnosti objavovali množstvo užitočných prvkov, ktoré sa snažili integrovať do ich vlastnej, islamskej kultúry.

Tento proces prenikania alebo miešania islamských a predislamských teoretických a praktických poznatkov sa súhrnne označuje ako *translatio studiorum* (prenos štúdií).³ V predloženej štúdiu sa preto zameriame na to, ako prebiehalo *translatio* ekonomického myslenia z klasického grécko-rímskeho staroveku do stredovekého sveta Islamu.

1 Antický starovek

V období siedmeho storočia n. l. sa na území budúcich islamských kalifátov rozprestierali predovšetkým dve ríše – Byzantská a Perzská (sásánovci). Byzancia bola priamym nástupcom rímskej ríše a jej oficiálnym jazykom bola gréčtina. Napriek tomu, že oficiálnym náboženstvom Byzantskej ríše bolo kresťanstvo, na jej území fungovali viac či menej kontinuálne viaceré vzdelávacie a vedecké inštitúcie a centrá, ktoré nadväzovali na tradíciu klasickej vzdelanosti a vedy (Platónska akadémia, alexandrijská knižnica, Pergamon, Antiochia). Byzancia tak predstavovala centrum klasickej starovekej vzdelanosti a v rámci toho uchovávala aj spisy a poznatky klasických gréckych filozofov, ktoré predstavovali prvé systematické expozície viacerých kľúčových vedných odborov a disciplín, medzi inými aj ekonómie.

1.1 Antické spisy o ekonómii

V písomných pozostalostiach antických autorov nachádzame viacero mien a postáv, ktoré rozpracovali základy ekonomického myslenia. Patria sem spisy *Hospodár* (Οἰκονομικός) od Xenofóna, *Hospodárenie* (Οἰκονόμικα) od Aristotela alebo Theofrasta,⁴ *O hospodárstve*

² Tento rozmer Islamu je viditeľný napríklad v spôsobe šírenia islamskej kultúry v geografickom priestore Afriky. Por. HORTON, M. C. (1986): *Asiatic colonisation of the East African coastline: The Manda evidence*, s. 211. Samozrejme, otázka tolerancie a otvorenosti je silno limitovaná islamským monoteizmom a agresívnou náboženskou expanziou, ktorá takisto tvorí neoddeliteľnú, mohli by sme povedať, že esenciálnu súčasť kultúrnych dejín Islamu.

³ Komplexný výklad fenoménu *translatio* ponúka práca GUTAS, D. (1998): *Greek Thought, Arabic Culture*.

⁴ Autorstvo spisu sa nedá jednoznačne určiť. Por. SUSEMIHL, F. (1887): *Aristoteles. Oeconomica*, s. v-xxx, ktorý upozorňuje na nasledujúce skutočnosti: a) prvá časť spisu pochádza pravdepodobne od Aristotelovho žiaka Theofrasta a obsahuje mnoho výpožičiek z Aristotelovho diela *Politika*; b) druhá časť pochádza od neznámeho autora žijúceho v prvej polovici tretieho storočia pred Kr.; c) tretia časť, zachovaná len v latinskom opise, môže predstavovať výťah z Aristotelovho strateného spisu *Pravidlá pre muža a jeho zákonitú manželku* (ὄμοι ἄνδρῶς

(Περὶ Οἰκονομίας) od Filodéma a *Hospodár* (Οἰκονομικός) od Brysóna.⁵ Výraz „hospodárstvo“, ako aj jeho odvodené tvary (hospodár, hospodáriť), sa ojedinele vyskytujú už u autorov piateho storočia pred Kr. (Sofoklés). Vo všeobecnosti sa ním označuje správcovstvo domu, alebo širšie poňatej domácnosti (οἶκος), ktorá mohla zastrešovať niekoľko usadlostí aj so všetkým obyvateľstvom, od slobodných mužov, cez ich ženy a deti až po otrokov a správcov.

Výraz οἰκονομία sa začína odborne a systematicky používať až v dielach filozofických autorov klasického obdobia (4. stor. pred Kr.), predovšetkým v dielach Xenofóna, Platóna a Aristotela. Xenofónov vyššie uvedený spis je vôbec najstaršou expozíciou hospodárstva (alebo ekonómie) ako náuky. Hospodárstvo (οἰκονομία) sa v ňom definuje ako „poznatie (ἐπιστήμη), ktoré ľuďom umožňuje zveľaďovať ich vlastníctvo v zmysle toho, čo je pre nich skutočne užitočné“ (Xenofón, *Oec.* VI. 4).⁶ Pri detailnejšom čítaní zistujeme, že hospodárstvo je Xenofónom poňaté ako istý typ prípravy na riadenie domácnosti. Spis pertraktuje otázky deľby práce medzi manželmi a určuje povinnosti, ktoré musia mať manželia – predovšetkým muž, ktorý je hlavou rodiny – na zreteli pri riadení domácnosti. Podstatná časť spisu je venovaná otázkam správnej výchovy manželky (manžel bol často zodpovedný za vzdelanie svojej ženy, ktorá sa dostávala do jeho domu už v pubertálnom veku), otázkam výberu spolaľhivých a pracovitých otrokov, resp. praktizovaniu vybraných telesných cvičení, ktorými sa hospodár udržiava v kondícii. Celý spis uzatvára pomerne obšírny diskurz o zásadách správneho roľníctva a jeho vplyvu na duševné zdravie.

Na Xenofónov spis nadväzuje – a v istom zmysle ho aj systematizuje – Aristotelés. Ekonomika sa vymedzuje ako umenie (τέχνη) odlišné od politiky: zaoberá riadením domácnosti, ktorá má len jedného pána, zatiaľ čo politika sa zaoberá riadením mesta (πόλις), na čele ktorého sa strieda mnoho vládcov (*Oec.* 1343a). Časťami domácnosti sú predovšetkým dve veci: 1) človek a 2) majetok. Za najpocitivejší spôsob získavania majetku sa považuje, podobne ako u Xenofóna, roľníctvo, pretože ide o činnosť, ktorá získava bohatstvo zo zeme a nie od iných ľudí (ako je tomu napr. pri obchodovaní alebo vojne). Človek ako časť domácnosti je pre Aristotela zaujímavý najmä kvôli vzťahom, ktoré buduje s ďalšími členmi – na prvom mieste sa opisuje vzťah muža k žene, potom vzťah slobodného človeka k otrokovi.⁷ Cieľom vzťahu muža a ženy – a tým pádom aj ekonomiky ako umenia viesť domácnosť – je dosahovať stav „dobrého bytia“ (εὖ εἶναι) prostredníctvom vzájomnej pomoci, dobrosrdečnosti a kooperácie (*Oec.* 1343b17-20). Tejto charakteristike je potrebné venovať špecifickú

καὶ γαμετή). Napriek týmto problémom budeme na nasledujúcom priestore označovať ako autora spisu Aristotela, pretože spis koluje, minimálne od čias Byzantskej ríše v zbierke jeho písomnej pozostalosti (*corpus aristotelicum*).

⁵ Do slovenského jazyka je preložený len spis Xenofóna, pozri bližšie XENOFÓN (2007): O prosperujúcej domácnosti, s. 33-261. Preklady ďalších spisov pozri v ARISTOTLE (1935): *Metaphysics* (Books 10-14). *Oeconomica*. *Magna Moralia*, s. 326-419; TSOUNA, V. (2012): *Philodemus. On Property Management*, s. 1-77; SWAIN, S. (2013): *Economy, Family, and Society from Rome to Islam. A Critical Edition, English Translation and Study of Bryson's Management of the Estate*, s. 1-24.

⁶ Ironický podtón celého spisu, v ktorom sa nemajetný Sókratés označuje za najlepšieho hospodára, je neprehliadnuteľný. Za iróniou sa však skrýva hlbšia filozofická myšlienka: najlepším hospodárom je ten človek, ktorý má najmenej výdavkov a ktorý potrebuje ku šťastiu najmenej vecí.

⁷ Aristotelés ponúka množstvo psychologicky zaujímavých postrehov a rád, ako treba zaobchádzať s otrokmi: ťažko fyzicky pracujúcim otrokom sa má poskytovať bohatá strava, zatiaľ čo otrokom venujúcim sa viac slobodným činnostiam má byť preukazovaná úcta a rešpekt (*Oec.* 1344a30-32); každému otrokovi treba vytýčiť ako cieľ jeho činnosti znovuzískanie slobody, čím ho podnietime k vyšším pracovným výkonom; otroci by napokon mali plodiť deti, pretože tým sa stávajú ešte viac závislými na pánovi (*Oec.* 1344b15-18).

pozornosť, pretože pojem „dobrého života“ je jednou z ústredných kategórií antickej praktickej filozofie. Antické „hospodárstvo“ je tak súčasťou širšie koncipovaného umenia filozofie.

1.2 Antická ekonomika ako súčasť praktickej filozofie

„Dobré bytie“, alebo „dobrý život“, označuje v antickej filozofii klasického obdobia istý vnútorný stav človeka, ktorý je definovaný ako umiernenosť či rozumnosť (σωφροσύνη). S umiernenosťou a rozumnosťou sa spájajú pojmy a stavy ako všestranná dokonalosť (καλοκάγαθία), spravodlivosť (δικαιοσύνη) a skutočné šťastie či prosperita (εὐδαιμονία). Ekonomika ako umenie alebo veda tak tvorí – popri etike a politike – súčasť praktickej filozofie, ktorej cieľom je transformácia individua na samostatnú a sebačnú bytosť, schopnú slobodne riadiť seba samú aj svoje okolie, ktoré je na nej závislé. Etika učí človeka ovládať svoje emócie a nálady, ekonomika učí človeka správne sa vzťahovať k svojim najbližším a organizovať prácu domácnosti, politika ho učí ako hájiť záujmy širšieho spoločenstva, t. j. viacerých domácností. Filozofická činnosť tak postupuje v triáde jednotlivec – rodina/domácnosť – mesto/štát.

Filozofický charakter antickej ekonomiky odzrkadľujú aj ďalšie antické ekonomické spisy, predovšetkým Filodemova práca *O hospodárstve*. Ide o súčasť širšie koncipovanej rozpravy s názvom *O nerestiach a opačných cnostiach* (Περὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων ἀρετῶν). Ekonómia je Filodemom vnímaná ako istý životný priestor, v ktorom človek dokáže uplatňovať svoje charakterové vlastnosti a dokazovať nimi, či je cnostný, alebo naopak, či je nerestný. Ekonómia tak predstavuje „dispozíciu mať správne názory, postoje a pocity ohľadom vlastníctva a administrácie bohatstva“ a ako vlastnosť stojí v opozícii k ziskuchtivosti (φιλοχρηματία).⁸ Ekonóm alebo hospodár teda predstavuje človeka, ktorý je schopný získať majetok a využívať ho v prospech vlastného, ako aj všeobecného blaha. Hromadenie majetku sa nepovažovalo v antike za cieľ *per se*, ale len za prostriedok k vyšším, vznešenejším cieľom. Hospodár tak v antike nepredstavoval človeka, ktorý dokázal naakumulovať najviac materiálneho bohatstva. Predstavoval skôr človeka, ktorý dokázal využiť svoje bohatstvo alebo hospodárenie jednak na zdokonalenie svojej vnútornej integrity a jednak na zlepšenie celkových morálnych pomerov spoločnosti, resp. na jej duchovný rast a rozvoj.

Tento všeobecný, mohli by sme povedať humánny charakter antickej ekonomiky je prítomný aj v poslednom spise, ktorému venujeme pozornosť – v Brysónovom *Hospodárovi*. Nadobúdanie zisku a bohatstva sa musí vyvarovať troch základných nerestí, nespravodlivosti (ἀδικία), spupnosti (ὕβρις) a hanebnosti (αἰσχύνη). Nespravodlivosť spočíva napríklad v tom, že predávajúci klame zákazníka o váhe tovaru alebo jeho akosti. Spupnosť odkazuje k takému typu činnosti – či už zo strany zákazníka alebo predávajúceho – kedy sa individuum uchýli k agresívnemu chovaniu, akým je fackovanie, ponižovanie, atď. Hanebnosť označuje predovšetkým to, keď človek opustí remeslo svojich predkov a venuje sa inej činnosti len kvôli tomu, že prinesie vyšší zárobok (*Oec.* 24-28). Podobný zoznam nerestí nachádzame aj v sekcii venovanej tomu, ako zaobchádzať s nadobudnutým bohatstvom a do čoho ho „investovať“: človek sa musí vyvarovať skúposti (εὐτέλεια) a nešetriť tam, kde môže podporiť – podľa svojich možností – všeobecné dobro, t. j. vzťahy s priateľmi a klientmi, chudobných a ľudí v núdzi, atď. Dobrý hospodár sa ďalej musí vyvarovať takisto inej forme skupánstva

⁸ Pozri TSOUNA, V. (2012): *Philodemus. On Property Management*, s. xii.

(γλισχροίτης), ktoré spočíva v odopieraní základných potrieb pre jeho rodinu, akými sú ošatenie, jedlo a pod. Nerest'ou je tiež márnosť (ἄσωτία), ktorá sa prejavuje neovládateľnou žiadostivosťou po rôznych typoch slasť a pôžitkov. Ďalšou formou márnosť je extravagancia (πολύτελεια), ktorá sa prejavuje v tom, že človek sa snaží kvôli túžbe po obdivu zaradiť svojim spôsobom obliekania a celkovými výdajmi do vyššej spoločenskej triedy, do ktorej v skutočnosti nepatrí. Poslednou nerest'ou je zlé hospodárenie (κακῶς οἰκονομεῖν), kedy si človek nedokáže správne rozvrhnúť potrebné výdaje pre svoje hospodárske činnosti, prípadne kedy si nie je schopný zadovážiť veci, ktoré potrebuje (*Oec.* 40 – 45).

Po tejto stručnej expozícii obsahu antických ekonomických spisov tak môžeme konštatovať, že ich primárnym účelom bola snaha vnieť do riadenia domácnosti a štátu silný morálny rozmer. Antické ekonomické myslenie bolo na rozdiel od toho moderného bytostne späté s praktickou filozofiou a vyjadrovalo taký typ činnosti, v ktorej musí byť hromadenie materiálneho bohatstva a majetku podmienené cnostným, niekedy až asketickým spôsobom života.⁹

2 Translatio studiorum – z Atén do Bagdadu

Ak sa teraz vrátime k historickému vývoju, ktorý sprevádzal zrod islamskej kultúry, tak zistíme, že tento filozofický rozmer ekonómie sa dokázal veľmi dobre etablovať práve v rodiaciach sa základoch vyššej islamskej kultúry.¹⁰ Ide o dlhý a zložitý proces, ktorý však dokázali moderní historici dobre zrekonštruovať.

V roku 529 n. l. nastáva z hľadiska dejín filozofie mimoriadne dôležitá udalosť – cisár Justinián vydáva edikt, ktorým zakazuje činnosť pohanským filozofickým školám na území Byzantskej ríše. Pohanské filozofické školy, predovšetkým platónska Akadémia v Athénach, sa tešili v danej dobe už niekoľko storočí mimoriadnemu spoločenskému vplyvu. Vzdelávali sa v nich nielen všetci poprední politici – od čias Alexandra Macedónskeho cez rímskych senátorov až po byzantských cisárov – ale aj poprední vedci, básnici a vzdelanci. Po Justiniánovom edikte nastáva masívny odliv intelektuálov z Byzantskej ríše smerom na Východ. Časť vzdelancov sa rozprchne do periférnych oblastí impéria, akými sú Sýria a dolný Egypt, významná časť sa však dostáva na pozvanie sásánskeho kráľa Husrava I. do mesta Gondišapúr (v dnešnej iránskej provincii Chúzistán).¹¹ Gondišapúrska akadémia bola v danej dobe jedným z troch hlavných perzských centier vyššieho vzdelávania. Príchod pohanských gréckych filozofov, ktorí sa považovali za nasledovateľov platónsko-aristotelovskej línie, pôsobil ako ďalší stimul pre rozvoj filozofických vied. Nedá sa povedať, že grécka filozofia sa dostáva v 6. stor. n. l. do Perzie prvýkrát, pretože úzke styky gréckych filozofických škôl s Orientom sú doložené už v 4. stor. pred Kr.¹² V 6. storočí však v dôsledku Justiniánových reforiem nastáva proces prechodu celých filozofických inštitúcií do Perzie – migračný pohyb filozofov bol taký intenzívny, že raní islamskí panovníci ich označovali za etnikum alebo národ

⁹ V tomto zmysle poskytuje veľmi názorný príklad dobrého hospodára takisto postava Kefala z I. knihy Platónovej *Ústavy*.

¹⁰ Por. ROSENTHAL, F. (1975): *The Classical Heritage in Islam*, s. 82-83.

¹¹ Akadémia v Gondišapúre fungovala predovšetkým ako nemocnica (*bimaristan*), v ktorej sa popri medicíne rozvíjali matematické vedy a astronómia. Detailnú analýzu akadémie v Gondišapúre a jej gréckeho filozofického pozadia ponúka práca SCHÖFFLER, H. H. (1979): *Die Akademie von Gondischapur*, najmä s. 42-70.

¹² Por. KALAŠ, A., ŠKVRNDA, F. (2018): *Od Zoroastra k Sokratovi: vzťah antickej filozofie a mágie v 5. a 4. storočí pred Kristom*, s. 220.

so špeciálnymi privilégiami a istou mierou autonómie.¹³ Od tohto obdobia sa začínajú práce antických gréckych filozofov prekladať do ázijských jazykov (perzština, aramejčina).

S nástupom Islamu sa odkaz gréckych filozofov začína šíriť aj do mohamedánskej kultúry. Osvojenie si antickej filozofie a vedy býva niekedy označované ako príčina úspechu a kultúrnej dominancie Islamu, ktoré začali s nástupom raných abbásidovských kalifov.¹⁴ Boli to predovšetkým kalifovia Al-Mansúr (714 – 775 n. l.), Al-Rašíd (766 – 809 n. l.) a Al-Mamún (786 – 833 n. l.), ktorí začínajú budovať nové vzdelanostné centrum v Bagdade, tzv. Dom múdrosti (*Bajt al-Hikmah*). V tomto období sa do arabčiny začínajú intenzívne prekladať antické filozofické spisy, pričom sa preberajú aj celé osnovy výučby, ktoré boli typické pre antické filozofické školy.¹⁵ Tak sa do arabčiny dostávajú aj ekonomické spisy ako súčasť praktickej filozofie. Aristotelove *Hospodárenie* získa významné postavenie vďaka tomu, že sa stáva súčasťou vysoko ceneného spisu *Sirr al-asrar* (Tajomstvo tajomstiev), ktoré preloží zo sýrštiny Ibn Yahya al-Baṭrik.¹⁶ Hoci aristotelovská ekonomika bola prístupná v kompletom arabskom preklade už od 8. storočia, islamskému ekonomickému mysleniu neostali cudzie ani iné spisy – je to predovšetkým Brysónov spis *Hospodár*, ktorý bude formovať rané islamské ekonomické myslenie.¹⁷ Využíva ho celá plejáda autorov: Ibn Džafár v spise *Kitab al-Charadž* (*Kniha pozemkových daní a umenie ministrovania*), Alí al-Dimaškí v práci *Kitab al-Išaráh* (*Kniha o radách výhodného obchodovania, znalosť dobrého a zlého tovaru a úskokov podvodných obchodníkov*), Miskawaj a pseudo-Farábí vo svojich pojednaniach o vláde, ďalej Bratstvo čistoty vo svojich listoch a napokon Ibn Chaldún vo svojej *Mukaddima* (*Prolegomena*).¹⁸ Okrem týchto autorov môžeme prítomnosť antického ekonomického myslenia sledovať tiež v prácach islamských teoretikov sociálneho a politického myslenia, predovšetkým v prácach Algazela, Al-Farábího a Averroa, kde sú ekonomické úvahy súčasťou širšieho sociálno-politického diskurzu o ideálnom štátnom usporiadaní a vláde.¹⁹

Záver

Kontext, do ktorého sú grécke ekonomické spisy a myšlienky u týchto arabských autorov vsadené, by si vyžadoval samostatný priestor na spracovanie. Vo všeobecnosti však môžeme konštatovať, že je to práve charakteristika ekonómie ako súčasť praktickej filozofie, ktorá zostáva v prácach arabských autorov zachovaná, a ktorá je nimi prebratá do základov islamského ekonomického myslenia. To je zjavné aj z ďalšieho faktu: úvahy a myšlienky z antických ekonomických spisov sú – ako je tomu v prípade zbierky *Sirr al-asrar* súčasťou špecifického literárneho žánru známeho v latinčine ako *specula principum* (zrkadlo vládcov). Ide o praktický typ príručky pre mladého vladára, ktorý si má osvojiť všetky stupne

¹³ Pozri bližšie GUTAS, D. (2000): *Greek Philosophers in the Arabic Tradition*, s. 4939-4973.

¹⁴ Por. JAMIL RAGEP, F. (2013): *Islamic Culture and the Natural Sciences*, s. 34.

¹⁵ Por. GUTAS, D. (2000): *Greek Philosophers in the Arabic Tradition*, s. 261-267.

¹⁶ Por. STEELE, R. (1920): *Introduction*, s. xi. Dielo *Secretum Secretorum*, ktoré arabská tradícia pripisuje samotnému Aristotelovi, obsahuje viaceré excerpty z Aristotelovho *Hospodárenia*, ktoré sú organicky spojené s celkovým výkladom jeho praktickej filozofie.

¹⁷ GUTAS, D. (2000): *Greek Philosophers in the Arabic Tradition*, s. 4964. Brysónov spis sa nám v kompletnej forme zachoval len v arabskom preklade.

¹⁸ Pozri bližšie komparatívnu štúdiu SWAIN, S. (2013): *Economy, Family, and Society from Rome to Islam...*, s. 246-256.

¹⁹ Por. bližšie napr. O'MEARA, D. J. (2005): *Platonopolis. Platonic Political Philosophy in Late Antiquity*, s. 185-197.

filozofických poznatkov, či už z praktickej oblasti, teda z etiky, politiky, ekonomiky a fyziognomoniky, alebo teoretickej oblasti (metafyzika, okultné vedy). Antické ekonomické myslenie sa tak stáva už v ranom období súčasťou vyššieho vzdelania islamskej aristokracie a politických elít. Stane sa doslovne základom, na ktorý budú nadväzovať neskorší arabskí filozofi ako teoretici islamského ekonomického myslenia. Prekladateľská činnosť, ktorú zahájili vyššie uvedení abbásidovskí kalifovia, tak vyústi do komplexného osvojenia si inštitucionálnych rámcov stojacich na antickej filozofii. Previazanosť etiky a obchodovania tak bude nachádzať výraznú oporu nielen v zásadách proroka Mohameda, ktoré sú zaznamenané v Koráne,²⁰ ale takisto v antickej filozofii, ktorá poskytne islamským ekonomickým mysliteľom základný terminologický, argumentačný a konceptuálny rámec ich úvah a teórií.

Použitá literatúra:

1. ARISTOTLE (1935): *Metaphysics (Books 10-14). Oeconomica. Magna Moralia*. Prel. Tredennick, H., Armstrong, G. C. H. Cambridge, London: Harvard University Press, 1935. ISBN 9780674993174.
2. DONNER, F. (2016): Introduction. In: DONNER, F. (ed.), *The Expansion of the Early Islamic State*. London: Routledge, 2016, s. xiii-xlii. ISBN 9780860787228.
3. GUTAS, D. (2000): *Greek Philosophers in the Arabic Tradition*. London: Routledge, 2000. ISBN 0860788377.
4. GUTAS, D. (1998): *Greek Thought, Arabic Culture*. London: Routledge, 1998. ISBN 0415061326.
5. HORTON, M. C. (1986): Asiatic colonisation of the East African coastline: The Manda evidence. In: *Journal of the Royal Asiatic Society*, roč. 118, č. 2, 1986, s. 201-213.
6. JAMIL RAGEP, F. (2013): Islamic Culture and the Natural Sciences. In: LINDBERG, D. C., SHANK, M. C. (eds.), *The Cambridge History of Science*, vol. II. New York: Cambridge University Press, 2013, s. 27-61. ISBN 978-0-521-59448-6.
7. KALAŠ, A., ŠKVRNDA, F. (2018): Od Zoroastra k Sokratovi: vzťah antickej filozofie a mágie v 5. a 4. storočí pred Kristom. In: *Filozofia*, roč. 73, č. 3, 2018, s. 212-223.
8. KAZEM SADR, S. (2016): *The Economic System of the Early Islamic Period*. New York: Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1-137-51749-4.
9. O'MEARA, D. J. (2005): *Platonopolis. Platonic Political Philosophy in Late Antiquity*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 9780199285532.
10. ROSENTHAL, F. (1975): *The Classical Heritage in Islam*. London: Routledge & Kegan Paul, 1975. ISBN 0415076935.
11. SCHÖFFLER, H. H. (1979): *Die Akademie von Gondischapur*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 1979. ISBN 3772507018.
12. STEELE, R. (1920): Introduction. In: STEELE, R. (ed.): *Opera hactenus inedita Rogeri Baconi, V: Secretum Secretorum cum glossis et notulis*. Oxford: Oxford University Press, 1920, s. ix-lxiii. Bez ISBN.
13. SUSEMIHL, F. (1887): *Aristoteles. Oeconomica*. Leipzig: Teubner, 1887.

²⁰ KAZEM SADR, S. (2016): The Economic System of the Early Islamic Period, s. 163-167.

14. SWAIN, S. (2013): *Economy, Family, and Society from Rome to Islam. A Critical Edition, English Translation and Study of Bryson's Management of the Estate*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-1-107-02536-3.
15. TSOUNA, V. (2012): *Philodemus. On Property Management*. Atlanta: Society of Biblical Literature. ISBN 978-1-58983-765-2.
16. XENOFÓN (2007): *O prosperujúcej domácnosti*. Prel. Kalaš, A. Bratislava: Kalligram, 2007. ISBN 8071499589.

Kontakt:

Mgr. František Škvrnda, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

FACTORS OF TURKEY'S ECONOMY AND RELATIONS WITH THE UNITED STATES ON TURKEY'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION: IS IT STILL RELEVANT?

Chi Wang – Zuzana Budiská – Rastislav Kazanský

^a Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University in Banska Bystrica, Kuzmanyho ul.c.1, 97401 Banska Bystrica Slovak Republic, chi.wang@umb.com

^b Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University, Kuzmanyho ul.c.1 97401 Banska Bystrica Slovak Republic, zuzana.budiska@umb.sk
Faculty of Law, Nanjing Normal University, No.1 Wenyuan Rd. Xingmin Building, Nanjing, China, zuzanabudiska@qq.com

^c Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University in Banska Bystrica, Kuzmanyho ul.c.1, 97400 Banska Bystrica Slovak Republic, rastislav,kazansky@umb.com

This paper analyzes factors of Turkey's economy and relations with the US on Turkey's accession to the EU. This paper will explain the impact of Turkey's relationship with the US on Turkey's accession to the EU from a historical perspective. Meanwhile, the Turkey's economy is another factor that is influencing Turkey's accession to the EU. The purpose of this paper is to find the practical significance and influence of Turkey-the US relations on Turkey's accession to the EU and explain Turkey's economic development background recent years. The research is done by using mixed methods research, it includes critical approach for Turkey's foreign policy on Turkey's accession to the EU, and historical news for Turkey's economy and relations with the US recent years. The main conclusion is Turkey-the US relations helped Turkey's accession process in the past. However, there have economic and other factors influencing Turkey's accession to the EU. Turkey and the US relations will be not relevant.

Key words: Turkey, the EU, the US, Economy

JEL: K33, N15, Z12

Introduction

In 1963, Turkey prepared to join the European Communities. Turkey's economic growing and relations with the US are influencing Turkey's accession to the EU. After several decades, there have many differences between Turkey and EU in the areas of politics, economy, religion and culture. Also, due to the Cyprus issues in the 70s, Turkey's accession delayed again and again. In the early 90s, EU quickened its expansion without Turkey that led to Turkey stopped the political dialogue with EU. Turkey was selected as a candidate in the summit of EU in Helsinki on December, 1999. However, EU refused to initiate the negotiation of Turkey's accession for the reasons that Turkey did not meet the European standards in the areas of politics, human rights and ethnic rights. Through many efforts, EU agreed to initiate the negotiation with Turkey on October, 2005, eventually.

Turkish relation with the US is an important factor on Turkish accession to EU. Xiao

Xian (2006) argued that “The US supported Turkey to join Customer Union and NATO, in order to achieve EU’s standard, the US also helped Turkey’s economic reforms in the past.”¹ However, the US has its own interests under Turkey’s accession to EU. So it may bring the disadvantage on Turkey’s accession. Indeed, America supports Turkey with its “New Europe” policy which is America uses new EU members to influence Germany and France’ power in EU. It makes the dislike to EU. Perhaps, America’s factor has ‘side-effect’ on Turkey’s accession. Chinese scholar Zhao huan pu (2003) who indicated “Turkey’s pro-America foreign policy can help Turkey’s accession to EU and without America’s support that is more hard for Turkey achieve its goals.”² It’s right in the past but he ignored that Turkey and America’s relations are not always good, especially after Iraq war. For instance, “when, against this background, the Sulaymaniyya incident broke out on July 4, 2003, Turkish-America relations collapsed.”³ According to the Turkish foreign policy in the new era, Mustafa (2007) stated “Since the EU’s acceptance of the Turkish candidacy in 1999, TFP have profoundly altered. For instance, it would have been difficult to imagine Turkey opening the doors to internal debate on the ‘Armenian issue’ or the shift in the dialogue on Cyprus from a confrontational line to a ‘win-win’ discourse.”⁴ Thus, America’s factor is important but there have other factors are more urgent that need Turkey to solve. Meanwhile, Turkey’s American foreign policy experienced a transformation after 2003 Iraq war. Turkmen (2009) argued “With the US invasion of Iraq in 2003, Turkish-American relations seem to have taken a turn for the worse Iraqi crisis caused serious damage to Turkish-American relations.”⁵ In some ways, America’s supports promoted Turkey’s accession to the EU in the past. But after Iraq war, Turkey’s relations with America can not compare with before. Therefore, this paper seeks to find whether Turkey’s relations with America are still relevant to help Turkey’s accession to the EU in the future and answer the reasons why the U.S. supported Turkey’s accession. After Cold War, because of the strategic readjustment of Turkish foreign policy, Turkish foreign policy has more its own characteristics without America’s role. For instance, Turkey proposed ‘zero problems’ with neighbors and Turkey assuaged the tension with Greece. Indeed, Turkey as an important geographical position in the Middle East, has become a strategic partner to the U.S. naturally. Also, due to America’s support on Turkey’s accession to the EU. The relations of Turkey and America have become one of the most important bilateral relations to Turkey. However, because the readjustment of Turkish foreign policy. Also, there have other factors can be the main obstacles on Turkey’s accession to the EU. Such like Cyprus issue, Turkey’s relations with Greece, cultural difference and immigrant issue. Thus, America could not help Turkey to solve these obstacles, because some factors are not in interests of the U.S. Furthermore, as the EU’s rising, the EU and the U.S. have divergence on Middle East issues. Turkey’s relations with America may bring the misgivings and dislike to the EU.

¹ Xiao xian, “The relationship of Turkey and U.S.”, Current Affairs, 2006, pp. 241.

² Zhao huan pu, “The New Europe strategy of America”, European research, Vol 4, Feb 2, 2003, pp. 14.

³ “And what a collapse it has been!” exclaimed Robert L. Pollock in his *Wall Street Journal* article entitled “The Sick Man of Europe—Again,” describing Turkish anti-Americanism in very harsh terms that sent shockwaves through the Turkish intelligentsia and media. See *Wall Street Journal*, February 16, 2005.

⁴ Mustafa Aydin, “Europaization through EU conditionality: understanding the new era in Turkish foreign policy”, *Journal of Southern Europe and the Balkans* Volume 9, Number 3, December 2007.

⁵ Füsün Türkmen, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition,” *Turkish Studies* 10, 1 (March 2009).

On the one hand, through this study we can analyze Turkey's relations with America played a good role in the past. But America's factor will not be relevant as well as before. There have other important factors effect Turkey's accession. On the other hand, since 2003 the U.S. had war in Iraq. It damaged to Turkey-America relations. Turkey relations with the Middle East, Greece and EU are more in Turkey's interests on the accession to the EU. Thus, after Iraq war Turkey's relations with America are not warm like before. Lastly, Asia-Pacific states' rising let the U.S. has to move its power from Middle East to Asia. However, America does not want to lose all of its interests from the Middle East. Also, American does not want to see a strong united the EU which may influence American interests in Middle East. So, America proposed the "New Europe" policy which is America seeks to support some new central EU countries' status and to help Turkey's accession to make a new order in the EU. So that America can reach the aim to contain the EU's integration. Thus, America has its own interests under the Turkey's accession to the EU.

However, the question is if we compare with other factors on Turkey's accession to the EU, can Turkey's relations with the U.S. still be the relevant factor to help Turkey's accession to th EU in the future? The main argument is Turkey's relations with the US are important, but it's not necessary for helping Turkey's accession to the EU in the future. In addition, Turkey's economy declines recent years also influenced Turkey's accession to the EU. There are several important events. Firstly, Gulen movement and Turkey coup. Fetullah Gulena and his supporters invested schools, banks, hospitals in Turkey and abroad. It increases Turkey's economy in Islamic worlds. However, since Erdogan went after Hizmet in 2013 by vowing to shut down thousands of private schools.⁶ Meanwhile, Bank Asya defuncted in July 22, 2016. Gulen and his supporters' Islamic economy power has reduced in Turkey. Due to the coup and domestic democratic issues. It influences Turkey's accession to the EU. Secondly, the US sanctions to Turkey, Ankara began accepting delivery of Russia's S-400 air defence system⁷. the decision of the US sanction to Turkey also can influence Turkey's economy and relations with the US. Thus, in order to answer this question, this paper will also analyze other factors on Turkey's accession and make a comparison with the factor of Turkey and America's relations.

This research will be done by using qualitative data collection. Meanwhile, it will also use the assumption and critical approach as tools of analysis. This paper will analyze two points to prove Turkey-America relations are not relevant on Turkey's accession to the EU in the future. First point is Turkey-America relations experienced a transition after Iraq. Second point is Turkey-America relations have 'side-effect'on Turkey's accession process. Also, it may become the new obstacle on Turkey' accession. This paper will introduce the historical relations of Turkey and the U.S. with time as well. However, this research also has constrains which means it could not research the hegemonic country and the common countries' relations completely. Therefore, this paper will try to use the viewpoint of American interests to cover the shortage.

First part of this paper will introduce the background of Turkey and America's relations on Turkey's accession to the EU. Then the second part will analyze Turkey-America relations

⁶ BBC (2016): Turkey coup: What is Gulen movement and what does it want?

⁷ALJAZEERA (2019): Trump: No decision yet on Turkey sanctions over S-400 purchase.

may have 'side-effect' on Turkey's accession. The third part will give a background of the transition of Turkey-US relations. The next part will compare with other factors on Turkey's accession and explain why Turkey's relations with the U.S. are not relevant to influence the result of Turkey's accession any more. Meanwhile, Turkey's economic background and other factors are also important part in this paper. Lastly, it will come to a conclusion.

1 Turkey's relations with the US on Turkey's accession to EU in the past

"Turkey got full support from U.S. on the issue of Turkey's accession to the EU. In the 1990s, there have two significant milestones between Turkey and the EU in efforts from the United State. Firstly, in 1995, Turkey and the the EU made an agreement of Customs Union. Secondly, in 1999, Turkey became a candidate in the EU."⁸ Thus, in the past time, Turkey's relations with America were necessary and relevant for helping the first step of Turkey's accession, because the main obstacles had not considered by the EU on that period. Also, the EU can get benefits from that period such like economy and security. After Cold War, successive government of the U.S. supported Turkey's accession with actions. The former president of the United State, Clinton said "As a democratic, stable, secular country. Turkey will have a brighter future if Turkey can become a member of the EU. However, our European allies should stretch their hands to admit Turkey friendly."⁹ Actually, it helps Turkey to remind the EU that multi-culture, multi-race and multi-religions made today's the EU. Thus, the EU had to think about the U.S. role and rethink Turkey's efforts on that period. America's supports gave a positive image in international environment on Turkey's accession process. After 9/11, President Bush took power, the America's attitude of supporting Turkey which is getting more firm and aggressive. The direction of America's efforts turns from Clinton's era that U.S. required Turkey should improve itself to meet the EU's standard to Bush' era that U.S. put pressure on the EU to accept Turkey. On December 2002, before the EU summit in Copenhagen, Bush met the Turkey's ruling party leader, Erdoğan in the White House and said the U.S. support Turkey's accession completely. Meanwhile, Bush sent a telegram to the rotating EU presidency, Prime Minister of Denmark and French president, Chirac respectively and expected EU can initiate the negotiation with Turkey as soon as possible. In some ways, America's pressure on the EU let the EU agreed to initiate the negotiation with Turkey eventually, on October, 2005. Meanwhile, "America gives strong supports on Turkey's economic and political reforms and helps Turkey through the economic crisis."¹⁰ In Bush's government, not only America supports Turkey with speaking, also America helps Turkey with actions to reach the standard of EU. In 2009, when Obama visited Turkey, he also declared Turkey should belong to Europe and America will support Turkey firmly. "America mentioned the importance of Turkey's contribution in respect of regional security. If Turkey can be a full membership in the EU, Turkey can work well for the EU's security."¹¹ Fan stated that "It's in America's interests to support Turkey's accession actively. The U.S. seeks to use its support to strengthen U.S and

⁸ Xiao xian, "The relationship of Turkey and U.S.", *Current Affairs*, 2006, pp. 241.

⁹ Strobe Talbott, "U.S.-Turkey Relations in an Age of Interdependence," Turgut Ozal Memorial Lecture delivered at Washington Insititute for Near East Policy, October 14, 1998. <http://www.Washingtoninstitute.org/media/talbott.htm>.

¹⁰ Zhou gang, "Turkey's motivation and challenge to EU", *Reform and Open*, August, 2011. pp. 24.

¹¹ Fan yi, "Turkey and U.S. in the Post Cold War Era ", West Normal University, May 2006, pp. 15.

Turkey's relations. Viewed from America, European system is an effective way to segregate Turkey from Islamist forces."¹²

In addition, Turkey can keep its westernization. Thus, America and Turkey's relations can be more firm. However, "EU's rejection may stop Turkey's reform even it will lead to civil unrest in Turkey."¹³ According to the historical background of the relations between Turkey and America, indeed, the good relationship with America that helps Turkey's accession to the EU in a way. Also, America's factor was relevant on Turkey's accession process.

2 A transition of Turkey-America relations

Turkey's relations with America were not always smooth. In the Cold War, due the common interests of security, Turkey joined NATO in order to defense the threat which from Soviet Union. Also, in the post-Cold War, America helped Turkey to pass the financial crisis and to implement the economic reform. However, "the proactive foreign policy pursued by the Özal government throughout the Gulf War as well as the new developments in the Balkans, the Caucasus, and Central Asia, regions closely related to Turkey through strong historical, cultural, and ethnic ties, soon proved that Turkey would survive the tectonic shifts of this fin de siècle."¹⁴ Turkey has more independent foreign policy in these regions. Meanwhile, in 1991, because of the promotion of democratic, pro-western regimes and economic cooperation, Turkey-America relations strengthened again. Nevertheless, the Sulaymaniyya incident broke out on July 4, 2003, Turkey-American relations collapsed.¹⁵ After Iraq war in 2003, Turkey-America relations were worse than before. Also, anti-American sentiments were rising rapidly. Thus, we can see the reason not only because "the resurgence of the PKK issue in the aftermath of the 2003 US invasion of Iraq is a major reason for the deterioration of the US image in Turkey and the growing distrust between the two countries,"¹⁶ also because "the gradual reconfiguration of US-Turkey strategic relations since the end of the Cold War and the commonality of strategic interests between the two countries was no longer a given but a desideratum."¹⁷

Thus, we can see Turkey-America relations were not always good. After Iraq War, two countries' relations were worse than before. Turkey-America relations could not make a positive influence on Turkey's accession to the EU.

3 The 'side-effect' of Turkey-U.S. relations on Turkey's accession to EU

America supported Turkey for a long time, due to America's role Turkey joined in Custom Union successfully and the EU started the negotiation with Turkey in 2005. However, if the U.S. has its own interests under Turkey's accession that can lead to the distrust and dislike from the EU. "America's action caused dissatisfied emotion from France and Germany, also

¹² Fan yi, "Turkey and U.S. in the Post Cold War Era ", West Normal University, May 2006, pp. 25.

¹³ F. Stephen Larrabee, "American Perspectives on Turkey and Turkish-EU Relations," AICGS Working Paper Series, "Turkey and the European Union", p. 27.

¹⁴ Füsün Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition," *Turkish Studies* 10, 1 (March 2009).

¹⁵ "And what a collapse it has been!" exclaimed Robert L. Pollock in his *Wall Street Journal* article entitled "The Sick Man of Europe—Again," describing Turkish anti-Americanism in very harsh terms that sent shockwaves through the Turkish intelligentsia and media. See *Wall Street Journal*, February 16, 2005.

¹⁶ Ioannis N. Grigoriadis, "Friends No More? The Rise of Anti-American Nationalism in Turkey", *Middle East Journal* 64, 1 (winter 2010): 51-56.

¹⁷ *Ibidem*.

they blamed Poland is a 'Trojan Horse' of America in the EU. The EU does not want to see Turkey will be the second 'Poland'."¹⁸ Therefore, if Turkey's relations with America will have the 'side-effect' on Turkey's accession. Turkey and America's relations are not relevant and necessary on Turkey's accession in the future.

According to the current decision-making and voting mechanism in the EU, if Turkey can be a member in the EU, Turkey will get an advantageous position due to Turkey has a huge population. Current the EU voting mechanism came from "Nice Treaty" in 2000. The specific trait of "Nice Treaty" is "Qualified Majority Voting". That means if Turkey become a member of EU. A resolution can be passed by most of the EU's member who support it, also the population of Turkey can come up to a proportion in the EU, which are forming the shock and challenge to the inner balance and stability in the EU.

On the one hand, the EU is afraid that America has its own motivation under the Turkey's accession. America wants Turkey can play Poland's role which can balance France and Germany's dominance in the EU. However, the EU worries Turkey and America's motivation. Because if Turkey can be a member of the EU it will increase the gap of voting power and intensify conflicts between big country and small country in the EU. According to the democratic principle of the EU, Turkey can be a large country in fact. Turkey and other four traditional large European countries (France, Germany, Britain and Italy) will make up more than 60% of EU's population. A major affair of the EU will be dominated by the large countries obviously. However, for small the EU countries, especially western small countries, their speaking rights will decrease because of Turkey's influence and they can not accept their power will be shared by Turkey. In addition, for the new Central and Eastern EU countries, they seek to achieve equal rights in EU. However, because of current vote mechanism, Turkey has more superior rights than them that may lead to unbalance in the EU. All in all, small countries' speaking rights will be influenced a lot because of Turkey's role. Meanwhile, conflicts will intensify between small countries and large countries in the EU. There would be a significant adverse impact in the areas of EU's integration and stability.

On the other hand, the EU is afraid that Turkey-America cooperation will reduce traditional large countries' political power, such as France and Germany. "Turkey has potential advantages to be a big member in the EU. If Turkey and America cooperate with each other in the EU, the EU's integration will be hard"¹⁹ In 2004, Turkey's population is 70.7 million. Turkey kept a high growth rate of population. After 10 years Turkey's population will outnumber Germany, to be a biggest country of population in the EU. Furthermore, as Turkey's economy grew rapidly. In 1999, the former Turkey's president Demirel said "To be top ten developed countries that is Turkey's strategic goal of new century, the direct reason of Turkey's accession to EU is to enhance Turkey's international status by the EU's influence."²⁰ Turkey will use its advantage of population to expand Turkey's influence in the EU's decision-making mechanism by Turkey's ambitions as a great power. "Turkey will strive for the equal rights in the areas of economy, politic and security in the EU." Meanwhile, Turkey may make relations with second-rate countries in the EU, such as Britain and Italy in order to against France and

¹⁸ "The 'New Europe' and America: Is Poland American's Donkey or Could It Become NATO's Horse?" The Economists, May 8th, 2003.

¹⁹ Zhou gang, "Turkey's motivation and challenge to EU", Reform and Open, August, 2011. pp. 24.

²⁰ Ibidem.

Germany's leadership. In 2010, when British Prime Minister David Cameron visited Turkey, he said Britain will support Turkey's accession as usual. Also, He hopes Turkey can play an important role in the EU's diplomacy. Britain happened to coincide with Turkey on the same view. In short, if Turkey can become a member of the EU that may lead to France and Germany lose their voting preferences, and the countervailing power will getting strong, also France and Germany will not have dominant position any more. However, France and Germany as an engine of the EU's development, the EU could face disastrous effects if France and Germany lose their leadership.

Lastly, Turkey's pro-American policy will stop the EU for achieving the integration of common foreign policy. During the Cold War, Turkey had to choose U.S as its alliance because the threats from Soviet Union. "After Cold War, Turkey and America's relationships turned from simple bilateral ties to multi-field and multi-leveled cooperation."²¹ Turkey's peripheral safe environment is tension after Cold War. America has become the best partner who can provide security assurance. Also, Turkey got many benefits from America with cooperation in the various fields. In order to get full support from America, Turkey is consistent with America's attitude on major international issues. As a different cultural country in the EU, Turkey could not avoid conflicts with traditional the EU's countries obviously. America will still as the best ally for Turkey if Turkey has any troubles in the EU. Meanwhile, Turkey may become American "Trojan Horse" because of Turkey's dependence on America.

All in all, if Turkey can join the EU successfully, the effects will surpass Poland which supported by America. The problems will be intensified highly because of Turkey's role. So that American can come up to the aim of an incompact rather than a united the EU. But it also brings the distrust from the EU. The 'side-effect' of Turkey-America relations will be the new barrier in the future.

4 The impact of the Turkey's economic downturn on Turkey's accession to the EU

In recent years, the economic recession and slowdown in Turkey have shown signs of economic downturn. The potential crisis in the Turkish economy has become another obstacle on Turkey's accession to the EU. Turkey's economic governance crisis to some extent represents the failure of the absolute neoliberal ideas and governance practices in Turkey. The role of state power in the economic field will be further highlighted, and the economic development model will see a new strong turn. At the same time, there is a complex two-way interaction between domestic political and economic development and the international system structure. The "new Turkey" that Erdogan and the Justice and Development Party have worked hard to create has a positive connotation to promote the transformation of state governance. Although it has suffered major setbacks, it is expected to regain its vitality under the new situation. The crisis in the Turkish economy is of great significance to Turkey's accession to the EU. In the years after the war in the Middle East and the outbreak of the revolution, Turkey has undergone major changes in politics, economy, security, and diplomacy. Turkey's political authoritarian reforms have advanced rapidly, and the economy has been stalled, leading to the end of the "economic miracle" that has lasted for more than a decade. The tension between

²¹ Programme of the 57th Government, Presented to the Turkish Grand National Assembly by Prime Minister Bulent Ecevit, 4 June 1999. <http://www.Byegm.gov.tr/57hukumet/programme.htm>.

Turkey and the external powers has intensified, and the surrounding diplomatic difficulties have not been fundamentally changed. The “Turkish model” for the development of the Middle East and Islamic countries has lost economic growth. The “New Turkey” that President Erdogan and the Justice and Development Party have to build has also lost their appeal in the country, and Turkey’s national governance faces multiple crises. Turkey's domestic political tensions have intensified and diplomatic difficulties. The crisis of sustained economic growth and economic governance in Turkey has often not been taken seriously. The complex political and economic interactions behind Turkey's internal and external dilemmas have had a profound impact on Turkey's national governance model and internal and external policies. As an important representative of the emerging group of countries that have emerged since the 21st century, Turkey's sustained high-speed economic growth and remarkable economic achievements have laid the foundation for its rapid rise and received wide attention from the international community. However, since 2012, Turkey’s economic development has fallen sharply from high growth, and its economic growth rate has been hovering between 2% and 4%. At the same time, most other economic indicators have also deteriorated. The reasons for the continued decline of the Turkish economy and its impact are worthwhile. discuss in depth. The existing researches have mainly discussed this issue from the perspectives of domestic economic stagnation, deterioration of external environment, and excessive dependence on international capital. However, in general, few studies have conducted in-depth analysis from the perspective of national economic governance. There is a lack of investigation into the economic governance crisis behind the Turkish economic stall and its internal and external impacts. The economic downturn in Turkey is an obstacle to Turkey;s accession to the EU.

According to data released by the Turkish Statistical Office, gross domestic product (GDP) fell by 2.4% in the fourth quarter of 2018, which was the second consecutive quarter of economic decline after the third quarter contracted by 1.6%. The economic downturn for two consecutive quarters marks the first recession in Turkey since 2009. For the whole year of 2018, Turkey's GDP growth rate was 2.6%, much lower than the 7.4% in 2017.²² Especially in the fourth quarter of 2018, construction output decreased by 8.7% year-on-year, industrial output shrank by 6.4%, household consumption expenditure fell by about 9%, and economic fundamentals accelerated. Affected by the deterioration of the relationship between Turkey and the United States, the exchange rate crisis in Turkey. For the whole of last year, the Turkish lira fell by 30% against the US dollar.²³ To curb the Rila downtrend, the Turkish central bank was forced to raise the benchmark interest rate to a staggering 24%, further cooling economic activity. Due to the sharp depreciation of the lira, the cost of corporate debt repayment has increased, and many companies have filed for bankruptcy. Bloomberg reported that the foreign debt of Turkish companies reached US\$313 billion at the end of January this year, accounting for 40% of GDP. Many Turkish heavyweights have applied for debt restructuring to ease the pressure of default. In addition, Turkey is also facing high inflation problems. In October 2018, the consumer price index (CPI) rose by 25% year-on-year, a record high in 15 years. In March of this year, the CPI was 19.71%. Although it has fallen back, it is still surprisingly high.²⁴ The

²² http://www.xinhuanet.com/world/2019-04/21/c_1124396024.htm

²³ http://www.xinhuanet.com/world/2019-04/21/c_1124396024.htm

²⁴ http://www.xinhuanet.com/world/2019-04/21/c_1124396024.htm

World Economic Outlook Report recently released by the International Monetary Fund (IMF) predicts that Turkey will shrink by 2.5% this year. The OECD also lowered Turkey's economic growth forecast for this year from a previous 0.4% increase to a contraction of 1.8% in March. The Turkish economy rebounded rapidly after the recession during the 2009 international financial crisis, achieving an average annual growth rate of 6.6% between 2010 and 2017. But economists generally believe that unlike the previous "V-shaped" recovery, the recovery is expected to be more difficult and slower. In addition to geopolitical influence, the economic dilemma of Turkey is due to the long-term imbalance of economic structure and high dependence on international capital. The previous high-speed economic growth was based on the rapid inflow of international hot money. As global economic uncertainty increases and downside risks increase, structural shortcomings are exposed. Nayir Orpak, chairman of the Turkish Foreign Economic Relations Committee, believes that Turkey can only achieve sustainable economic development if it establishes a sustainable and balanced growth model and boosts manufacturing. Earlier this month, the Turkish government announced a new round of economic reforms, prioritizing financial sector reforms and pledging to actively promote economic restructuring.

Turkey's economic governance has undergone major changes in the past three decades. The introduction of neoliberal ideas and reforms has laid the foundation for sustained economic growth and integration into the global economic system, but it has also brought many financial crises and fragile economies. The disadvantages of growth coexist. From the 1980s to the early 1990s, the large-scale economic reforms initiated by the "Özal era"²⁵ changed the import substitution development model to an export-oriented industrialization strategy to promote the economy. "Structural adjustment and adaptation to the basic requirements of globalization"²⁶, opened up Turkey's path towards liberalization and open economy. Marketization, privatization, liberalization reform and accelerated opening up have integrated Turkey into the global economic system, industrial structure. The adjustments have achieved remarkable results, bringing vitality to economic development and promoting Turkey to become a newly industrialized country. The International Monetary Fund (IMF), the World Bank and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) provide Turkey with important guidance and support. However, the reforms in this period did not change the imbalance of domestic macroeconomics in Turkey, the financial reforms were lagging behind, the economic and financial regulatory systems were not perfect, the laissez-faire of economic policies, the high dependence on the outside world, and the political turmoil in the country led to Turkey's experience at the turn of the century. A serious economic and financial crisis. After the outbreak of the severe financial crisis in 2001, Turkey had to undergo major structural and institutional reforms under the supervision of the International Monetary Fund and the World Bank in order to receive assistance from international financial institutions, which largely reshaped it. The framework of the domestic economic system. Since the DF was in power in 2002, globalization, liberalization, privatization, and marketization have become the indicators of its economic policies.

²⁵ Özal was Prime Minister of Turkey from 1983 to 1989 and President of the Republic from 1989 to 1993. This period of time as Prime Minister and President was called the Özal era.

²⁶ Li Yanzhi: "The Transformation of the Turkish Economic Model and the Islamic Renaissance Movement" , International Information Information, No. 7, 2012, p. 2.

Leading thoughts. 1 The Orthodox Party government promotes the development of domestic private economy and competitiveness through rapid and large-scale privatization; attracts foreign investment by vigorously improving the investment environment; safeguards macroeconomics by regulating the financial industry, strengthening fiscal discipline, and controlling inflation. The stability of the economic environment has effectively released the potential of economic growth and maintained the stability of the financial and economic system. Turkey's domestic private investment and foreign capital inflows have increased substantially, and the pulling effect on the economy has been continuously enhanced; foreign trade has grown rapidly; structural reforms have enabled labor to move to high-productivity sectors; economic activities have gradually expanded to inland areas, especially the central Factors such as the rapid rise of business groups in the Anatolia region have jointly promoted rapid economic growth. During this period, the Turkish economy achieved rapid growth for many years and became the world's seventeenth largest economy. Foreign trade developed faster and entered the forefront of the world. Turkey's industrialization and urbanization are advancing rapidly. The population concentration effect in the western coastal areas and large cities is constantly improving. The gap between regions and urban areas is shrinking. The per capita income is about 10,000 US dollars, and a large number of professional international business talents and high-quality labor are cultivated. Turkey's integration and participation in global economic affairs has increased, and it has entered the Group of 20 (G20) and successfully held the 2015 Antalya Summit, which has significantly increased its international economic status. This laid a good foundation for further economic development and transformation in Turkey. Since the CCP was in power, the practice of economic governance in Turkey has undoubtedly been relatively successful. However, economic reform has not fundamentally changed the highly export-oriented economic development model. Domestic innovation capacity is insufficient, savings rate is low, investment capacity is limited, and external dependence is excessive. Structural, financial, and regulatory reform lags, sustained trade deficits, etc.

The economic ills have not been cured, and the prospects for economic development are facing severe challenges as the global financial crisis deepens. The dilemma of economic growth, economic structure and economic development model in recent years has highlighted the crisis of economic governance in Turkey.

After the Justice and Development Party came to power in 2002, Turkey's average annual economic growth rate reached 6.5%, in some years more than 10%, the sustained high-speed growth of the economy has become the core foundation for supporting Turkey's status as a big country. However, after 2012, due to the impact of various negative factors at home and abroad, Turkey's economic growth rate fell and fell into a sustained state of weakness. According to the statistics of the International Monetary Fund, Turkey's economic growth rate in 2012-2016 was 2.2%, 4%, 3%, 4% and 2.7% respectively.²⁷ The sustained slow growth of the economy has greatly weakened the foundation and ambition of Turkey's rise as a global economic power. At the same time, Turkey's inflation rate and unemployment rate continue to

²⁷ "IMF Executive Board Concludes 2014 Article IV Consultation with Turkey," November 21, 2014; "IMF Executive Board Concludes 2016 Article IV Consultation with Turkey," April 22, 2016; "Turkey: Concluding Statement of the 2017 Article IV Mission," November 4, 2016; "IMF Executive Board Concludes 2017 Article IV Consultation with Turkey," February 3, 2017, <http://www.imf.org/en/Countries/TUR>, login time: June 25, 2017.

rise: the inflation rate has risen to around 9%; the unemployment rate has gradually risen to over 10%, and the unemployment rate among youth, women and the southeast is far above average. The inflation rate in Turkey from 2012 to 2016 was 6.1%, 7.4%, 8.2%, 8.8% and 8.53% respectively; the unemployment rate in the same period was 9.2% and 9.7% respectively. 9.9%, 10.3% and 11.8%.²⁸ These data show that in recent years Turkey's inflation rate has doubled to three times the economic growth rate, resulting in a significant decline in domestic income. Although Turkey's economic growth rate has rebounded in the first half of 2017, its sustainability remains to be seen. In recent years, the internal driving force for promoting Turkey's economic growth has been weakening. Domestic private investment, foreign trade and foreign investment have been weakening the role of the economy. Economic growth has become more dependent on household consumption and government spending. At the same time, the high inflation rate, high dependence on foreign investment and the negative impact of the ongoing current account deficit on the economy are increasingly prominent. Continued high inflation and rising nominal wages have weakened the production and competitive advantages of Turkish companies, especially in the import and export sector under the export-oriented economy. The continuous rise in the minimum wage has directly hit enterprises. Since 2016, the Turkish government has raised the minimum wage by 30% to 1,300 lira per month (approximately US\$368) and announced a further increase to 1 404 lira (approximately US\$397) a year later²⁹. Raising the minimum wage directly leads to an increase in domestic labor costs and a decline in competitiveness. Compared with 2010, the labor costs of Turkey's industrial, manufacturing and construction industries have increased by 2.3 to 2.6 times in 2016.³⁰ The OECD believes that lower levels of technology and higher labor costs have reduced labor productivity in the Turkish business sector, and that due to deficiencies in the basic system, regulatory framework and tax system, Turkey faces structural bottlenecks that increase domestic productivity.³¹ In the face of a crisis of weak economic growth, the Turkish government lacks effective means to cope with the policy difficulties that are mutually offset. Expansionary fiscal and monetary policies can stimulate exports, boost the economy, and stabilize market confidence. However, due to high inflation and unemployment rates, rising debt ratios, and domestic institutional factors, the implementation effect is not satisfactory, and the policy instruments are insufficient. And the failure highlights the crisis of growth bottleneck and lack of motivation in the Turkish economy. If the low-speed growth of the economy continues in the long run, it will be difficult for Turkey to cross the “middle income trap”.³²

After 2000, some emerging countries rose. The sustained and rapid economic growth has pushed Turkey to become the world's leading economy and a globally recognized new industrialized country. Turkey has been included in the list of new and famous countries and has become a member of the G20. It is regarded as the world's top ten emerging markets, the economic rookie after the BRICS and the “near BRICs Countries”. Including one of Mexico,

²⁸ Turkish Statistical Institute, <http://www.Turkstat.Gov.Tr/>, login time: September 10, 2019.

²⁹ “Turkey to Raise Minimum Wage by 8 Percent to 1,400 Liras,” Hurriyet Daily News, December 29, 2016.

³⁰ Turkish Statistical Institute, <http://www.Turkstat.Gov.Tr/>, login time: September 10, 2019.

³¹ OECD Economic Surveys: “Turkey,” July 2016, <http://www.Oecd.Org/eco/surveys/turkey-2016->

[OECD-economic-survey-overview.Pdf](http://www.Oecd.Org/eco/surveys/turkey-2016-), login time: September 20, 2019.

³² Zou Zhiqiang, “The crisis and transformation of Turkey's economic governance”, *Arabic World Studies*, No.1, January, 2018, p. 6.

South Korea, Turkey, Indonesia and Malaysia.³³ Similar to most emerging countries, the Turkish economy's high dependence on international capital and its accompanying structural problems such as debt, inflation, and currency depreciation have led to its lack of solid foundation for sustainable growth, the decline in foreign capital inflows, increased debt burden, and inflation.³⁴ High pressures and other pressures, in the face of the economic slowdown and the dilemma of having to raise interest rates, the fragility of the Turkish economy under the new situation is exposed, and the glory of emerging powers is already bleak. Turkey was twice listed by the international financial institutions as the “Fragile Five”.³⁵ First of all, the vulnerability of Turkey's foreign trade and financial system is very prominent. Turkey's foreign trade has long been in a state of large deficits. Although the current account deficit has narrowed in recent years, the total volume of foreign trade has been shrinking, and the pulling effect on economic growth has been declining. Due to the high openness of the capital market and the freedom of foreign investment, the Turkish currency lira has become one of the most vulnerable emerging countries in the world. In recent years, the Turkish lira has shown a trend of depreciation. According to the exchange rate change calculation, the lira depreciated by more than 14% against the US dollar in 2015, and depreciated by about 18% in 2016. In 2017, it continued to depreciate sharply, and the depreciation in the first eleven months accumulated more than 30%. In addition, the proportion of Turkey's external debt showed an upward trend. From 2011 to 2016, the proportion of total external debt to GDP increased from 39.2% to 59.6%, of which short-term external debt rose from 16% to 23.8%.³⁶ As a result, Turkey's sovereign credit rating and economic outlook have been repeatedly lowered by international rating agencies, and market confidence has been severely hit. Secondly, Turkey's economic development model, which is predominantly foreign-oriented and highly dependent on foreign capital, is inherently fragile. Turkey's export-oriented, service-oriented economic structure is inherently fragile, and the Turkish economy, which is highly dependent on foreign capital, has been heavily influenced by the international financial market due to its low savings rate and high levels of dollar-denominated debt. Constrained by long-term unresolved trade deficits and rising inflation rates, the role of foreign investment in the Turkish economy has been significantly weakened in recent years, and the speculative, short-term and debt-oriented characteristics of foreign investment have become more prominent, which has undoubtedly increased financial Turbulent hidden dangers. Some scholars pointed out that the re-occupation of the mainstream of inflowing foreign capital by “hot money” after 2010 has intensified Turkey's economic vulnerability.³⁷ Both the Turkish government and the private sector are highly dependent on external capital

³³ Ziya Öniş and Mustafa Kutlay, “Rising Power in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS,” *Third World Quarterly*, Vol. 34, No. 8, 2013, p. 1409.

³⁴ Zou Zhiqiang, “The crisis and transformation of Turkey's economic governance”, *Arabic World Studies*, No.1, January, 2018, p. 6.

³⁵ The concept of “Fragile Five” was first proposed by Morgan Stanley in 2013, including South Africa, Brazil, Turkey, India and Indonesia. 2017 Standard & Poor's proposes a new “fragile five”, including Turkey, Argentina, Pakistan, Egypt and Qatar.

³⁶ “IMF Executive Board Concludes 2014 Article IV Consultation with Turkey,” November 21, 2014; “IMF Executive Board Concludes 2016 Article IV Consultation with Turkey,” April 22, 2016; “Turkey: Concluding State- ment of the 2017 Article IV Mission, November 4, 2016, <http://www.imf.org/en/Countries/TUR>, login time: September 20, 2019.

³⁷ Mehmet Ufuk Tutan and Al Campbell, “Turkey's Economic Fragility, Foreign Capital Dependent Growth and Hot Money,” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 17, No. 4, 2015, pp. 373, 382.

inflows, resulting in an increase in external debt. The excessive reliance on foreign capital has caused major gaps in the balance of payments between enterprises and financial institutions, and the currency exposure in the balance sheet of enterprises and financial institutions. And mismatches make the Turkish economy extremely sensitive to exchange rate fluctuations.³⁸ The highly dependent foreign investment development model makes the Turkish economy vulnerable to the rapid flow of international capital. Economic stability needs to ensure the large-scale inflow of international capital, and therefore has to adopt a relatively high interest rate policy, but this contradicts the goal of reducing the operating costs of enterprises and enhancing the competitiveness of export products, and compresses the potential of economic growth and government policies. In recent years, the depreciation of the lira and the financial turmoil have seriously threatened the development and survival of a large number of export-oriented enterprises in Turkey. The economist Daron Acemoglu warned that Turkey's economic growth is more dependent on credit-driven domestic consumption and attracts a lot of short-term foreign investment, although it helps to reduce the current account deficit, but if international funds accelerate the withdrawal and returning to the United States, it is possible to trigger an economic collapse in the short term.³⁹ Finally, the multiple internal and external crises and security uncertainties exacerbate the vulnerability of the Turkish economy. In recent years, the domestic political disputes and the deterioration of the security environment in Turkey have adversely affected economic growth, business environment and foreign capital inflows. At the same time, Turkey's trade and capital inflows were severely affected by the slowdown in global economic growth and the deterioration of relations with major trading partners. In addition, the turmoil in the Middle East and the continued continuation of the refugee crisis have made Turkey's economic and financial pressures increasingly heavy, and economic and trade exchanges with neighboring countries have also stagnated or interrupted. As the largest recipient of Syrian refugees, the detention of more than 3 million refugees has overwhelmed Turkey and has had a serious negative impact on its domestic economic and social environment.

As a hub country for the intersection of geography and civilization in Eurasia, Turkey has multiple identities such as the big countries of the Middle East, the Islamic countries, the Turkic countries and the emerging powers, which has enhanced Turkey's ambition to achieve its rise. After the outbreak of conflicts in the Middle East, the influence of the "Turkish model" in the Middle East and the Islamic world was rapidly enhanced. It once became a model for regional countries to follow, greatly enhancing Turkey's status as a major power and willingness to intervene in regional affairs. However, the economic stall in recent years has made the "Turkish model" no longer, and the surrounding diplomatic dilemma is difficult to reverse. The "demonstration effect" at the economic and democratic level has weakened, and Turkey has become increasingly isolated in the surrounding areas. First, the economic dilemma has made the gap between Turkey's regional ambitions and capabilities more prominent, and the "Turkey model" has intensified its isolation in the surrounding areas. After the upheaval in the Middle

³⁸ Zou Zhiqiang, "The crisis and transformation of Turkey's economic governance", *Arabic World Studies*, No.1, January, 2018, p. 7.

³⁹ The Economy May Collapse Soon: Daron Acemoglu," *Hurriyet Daily News*, November 28, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/the-economy-may-collapse-soon-daron-acemoglu-106626>, Login time: September 20, 2019.

East, due to overestimation of its influence and strategic misjudgment, Turkey's neighboring diplomacy was in trouble, not only failed to play the role of regional development model and order shaper, but also because its aggressive policies continued in regional affairs. Frustrated, the country's security and economy have also been severely affected. The deepening regional and global crises have severely weakened the status and influence of Turkey's regional powers accumulated in the past, with the most obvious decline being in the Middle East.⁴⁰ On the one hand, the end of the "economic miracle" and the dilemma of internal affairs and diplomacy have caused the international community's expectations of Turkey to be shattered. At the same time, Turkey's international image has become increasingly negative due to its high-profile involvement in Middle East affairs. On the other hand, the combination of the "economic miracle" and the turmoil in the domestic situation has significantly weakened Turkey's ability to intervene in the Middle East and reduced the external appeal of the "Turkish model". Turkey is more and more like a Middle Eastern country, rather than the "template country" that the Middle East has longed for, which indicates that the "Turkish model" is in crisis.⁴¹

Due to the economic downturn, in order to consolidate Justice and Development party's ruling status. Erdogan is ruling the power. This has added resistance to Turkey's economic, political and legal rule on Turkey's accession to the EU. Economic development achievements are the core foundation for the Justice and Development Party and Erdogan to continuously win ruling status and gain popular support. Erdogan's reputation is based on the expected "economic miracle".⁴² The perception of the performance of the country's economic development has largely affected the voter's tendency to vote for the ruling justice and development party. Therefore, the collapse of Turkey's "economic miracle" in recent years has largely shaken the ruling foundation of the Justice and Development Party.⁴³ In order to continue to get support from Turkish people, the Justice and Development Party has turned to non-economic issues such as nationalism and religious ideology to consolidate and maintain its position and maintain its initiative and voice. At the same time, the party maintains "election hegemony" for the Justice and Development Party and realizes Erdogan's strongman ruling idea, which will consolidate and expand power status as a priority goal, diversify efforts to promote national economic development, and reduce economic reform and The motivation to solve economic problems. Under the impact of a more unfavorable international environment, the situation of national economic development is even more difficult. In this context, there are more and more obstacles to Turkey's accession to the EU. The "New Turkey" vision also seems to be in crisis with the "Turkish model". This reality is certainly not conducive to the benign and sustainable development of national governance. At present, for the Justice and Development Party and Erdogan who have reshaped the pattern of domestic political power and have adopted the presidential system to amend the constitution, whether it is to promote the popular support rate,

⁴⁰ Emel Parlar Dal, "Conceptualising and Testing the 'Emerging Regional Power' of Turkey in the Shifting International Order," *Third World Quarterly*, Vol. 37, No. 8, 2016, p. 144.

⁴¹ Liu Yi: Erdogan's "New Turkey Theory" and "Crisis of the Turkish Model", in *Arab World Studies*, No. 1, 2017, p. 13.

⁴² David Goldman, "Turkish Financial Crisis Adds to Region's Chaos," *Asia Times*, February 5, 2014, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/MID-01-050214.html

⁴³ Zou Zhiqiang, "The crisis and transformation of Turkey's economic governance", *Arabic World Studies*, No. 1, January, 2018, p. 15.

win the future presidential election or maintain long-term ruling status, it is inevitable. It is necessary to return to the main theme of economic development and improvement of people's livelihood. The urgent task for Erdogan is to take measures to ease social conflicts, improve policy inclusiveness, and shape the state governance order that best supports the people.⁴⁴

The bursting of the "economic miracle" may mean that the neoliberal concept and its governance practices began to fail and end in Turkey. The role of state power in the economic field will be further highlighted, and there may be a new turn in Turkey's economic development model. Turkey's domestic political and economic development and the international system structure also show a complex two-way interaction, and its foreign relations is facing a new round of adjustment.⁴⁵ The development and evolution of Turkey's internal affairs and diplomacy will bring many important influences on regional international relations, and the transformation of its economic development trend and economic governance model will be the key. The economic recession in Turkey has also become another obstacle hindering its accession to the EU.

5 Other factors influencing Turkey's accession to EU

There have other factors that are always the obstacles on Turkey's accession process. If we compare Turkey and America's relations with these factors, we can find America's role can not help Turkey to solve such kind barriers in the future. Also, Turkey doesn't need to rely on the relations with America to make the pressure on the EU.

The European Union is the largest regional union with the highest level of integration in the world. On May 1, 2004, the EU had been through five times enlargement from 10 memberships increased to 25. Unfortunately, EU closed the doors on Turkey's accession again. Since October 2005, EU started the negotiations of Turkey's accession. However, it is still unknown whether and when the EU will accept Turkey. On the one hand, the EU needs Turkey's accession to help European economic recovery, also the EU needs Turkey's geography to ensure its security. On the other hand, the EU worried there would be negative effects from Turkey. It seems that the business of this case only between Turkey and the EU. However, due to the close relations between Turkey and America, also the U.S. actively supported Turkey's accession and appealed to EU to accept Turkey that caused EU's misgivings to America's motivation. Therefore, it may add variables on Turkey's accession to the EU.

The EU started the negotiation with Turkey. But talk to the future of Turkey's accession, or rather, when Turkey can be the full membership in the EU. Various factors should be considered for Turkey's accession. "The former President of France, Jacques Chirac said 'The EU initiated the negotiation with Turkey. It does not mean that Turkey can be a member in the EU immediately. Perhaps, the process of Turkey's accession needs 15 years.'"⁴⁶ There have some reasons to answer why Turkey still can not become a full membership in the EU and why the factor of Turkey's relations with America are not relevant in the future any more. Firstly,

⁴⁴ Zou Zhiqiang, "The crisis and transformation of Turkey's economic governance", *Arabic World Studies*, No. 1, January, 2018, p. 15.

⁴⁵ Zou Zhiqiang, "The crisis and transformation of Turkey's economic governance", *Arabic World Studies*, No. 1, January, 2018, p. 15.

⁴⁶ Yan wei jian, "The process of Turkey's accession to EU may need 15 years", [DB/OL]. http://news.xinhuanet.com/world/2004-10/08/content/_2062402.htm.

“The system of Turkey’s democracy is not perfect. Turkey has human rights problems as well. Turkey went through the process of westernization for one hundred year though. In EU’s view, Turkey’s efforts are still not enough to reach European standards. In Turkey, the status of army is more important than others.”⁴⁷ Since the 1960s, Turkey has staged four times military coup d’etat which also gave an unstable image to EU. If we compare with America’s factor, indeed, America gave a strong supports in the area of political reforms in the past. However, if we see the current government in Turkey, the democratization process is not enough in some ways. “The United State supports Turkey’s political reforms that because the U.S. needs a pro-America government to maintain its interests instead of the U.S. really want to see a democratic political system in Turkey.”⁴⁸ So if America can not help Turkey to reach the standard of democracy, America’s role will be less likely to influence Turkey’s accession process. Meanwhile, Kurdish issue is another obstacle for Turkey. The EU blamed that Turkey does not has democracy and human rights on this issue. Under the stress of the EU, Turkey has made a compromise to the EU. However, it still did not up to the standard what the EU required. As we know America always uses human rights as a tool to interfere other country’s domestic affairs. Turkey has its own measuring standard on Kurdish issue, if America supports Turkey’s policy on Kurdish issue that is inconsistent for America to interfere other countries’ domestic issues. So, in this case, Turkey and America can not find common interests on Turkey’s accession to the EU in the future.

Secondly, the level of Turkey’s economic development which still can not offer complete satisfaction to the EU. “Since the 1980s, Turkey carried out market liberalization and economic reforms and maintained growth for about 20 years. However, after 1999, due to Russia and Asia’s economic crisis, Turkey turned negative economic growth. Meanwhile, Turkey’s GDP is about 3000 U.S dollar. It makes up 22% of the EU’s GDP. Thus, EU stated that there has a huge economic gap between Turkey and the EU.”⁴⁹ The EU worried that Turkey may bring the employment pressure and financial burden to EU in the future. Indeed, we can say Clinton and Bush’s government have economic ability to supports Turkey’s economic reforms. But unfortunately, Obama’s government doesn’t have enough capacity to help Turkey on economic development. “America’s average economic growth in the last 10 years has been around 3.9% and the high unemployment makes challenges and difficulties to Obama’s government. The America’s voice is getting low on Turkey’s accession.”⁵⁰ Meanwhile, today’s Crimea crisis and the Asia Pacific islands disputes between China and America’s allies that let America spent much time and attentions. Certainly, Turkey’s accession to the EU is important for America’s interests. But whether today’s America has enough energy to influence Turkey’s accession process in the future that is a question. Recently, due to the Syria war and Turkey’s close relations with Russia, Trump government purpose to give sanction to the Turkey. Turkey faces economy problem and relations with the US is tension.

Thirdly, historical factor and religious culture are also the main obstacles to Turkey’s

⁴⁷ Chen de cheng, “Turkey’s multi-party system and semi-president system”, Peking University, October 2000, pp46.

⁴⁸ Zhao huan pu, “The New Europe strategy of America”, European research, Vol 4, Feb 2, 2003, pp. 14.

⁴⁹ Josef Janning. “Das zukuenftige Gesicht Europas Chancen und Risiken der grossen Europaeish en. In Deutschland”, 6/20021.

⁵⁰ Zhou gang, “Turkey’s motivation and challenge to EU”, Reform and Open, August, 2011. pp. 12.

accession. Turkey and America's relations also can not play a role in this case. "In opinion poll research, 67% French people and 55% German people opposed Turkey's accession to the EU."⁵¹ "European community is based on the western values. As a society where has common values, we have to define its borders with other values, however, Turkey's membership may break this border."⁵² Thus, Turkey-America's relations can not overcome the barriers of culture, even if Turkey gets full supports from America. In addition, Turkey has a huge population that can become the immigrant issue in the future. According to the percentage of population's distribution in European Parliament, Turkey may influence the dominance of Germany and France in the future. Indeed, population is not the main barrier for Turkey's accession process. However, Turkey's huge population also will bring the immigrant issues that can be the potential factor which may make the EU's tension. If the EU uses immigrant factor as an excuse to reject Turkey in the future, Turkey-America's relations also can not work well on Turkey's accession process.

Lastly, Cyprus issue and Greece factor that should not be forgot. They are also the negative factors and more influencing than Turkey-America's relations on Turkey's accession process. On the one hand, Cyprus issue which is the long time conflict between Greek nation and Turkish nation. This issue isolates Turkey and Greece from each other for a long time. On the other hand, Greece became the membership of the EU in 1981, the territory disputes and nations issue in Cyprus are always made the tense relations between Turkey and Greece. Perhaps, Greece will use veto power to contain Turkey in the EU.

Therefore, the factors of Turkey's democratic process, economic development, culture, immigrant issue, Cyprus issue and the relations with Greece are more important and urgent for Turkey to solve it. Turkey's relations with America can add the advantage factor and give Turkey confidence on Turkey's accession in the past. But it can not help Turkey to solve these issues in the future.

Conclusion

The worth of Turkey's relations with America is far more than its role to help Turkey contain Soviet Union during the Cold War period. However, because of Iraq war, Turkey-America relations experienced a transition. After Cold War, the European Union successfully was reassembled to be a one of the biggest economic system in a super power international situation. The situation of multi-great power led to America had to use relations with Turkey to maintain its super power status in the world. Obviously, Turkey and America have common interests and America helped Turkey a lot in the past. Turkey and America's relationship is important for both of Turkey and America. However, there have many barriers need Turkey to solve and improve. Turkey can not rely on the relations with today's America to beat a bargain with EU any more. In addition, Turkey's economic decline in recent years has made it more difficult for Turkey to join the European Union.

In the view of the EU, there have a lot of reasons to reject Turkey's accession. The America's motivation on Turkey's accession is likely to be the important reason. It seems like America's supports can give Turkey confidence to continue its accession. However, because of

⁵¹ Feng jian, "The challenge of Turkey's accession ", [DB/OL]. <http://news.sina.com.cn/2/2004-12-19/18014568021s sh tn1>.

⁵² Zhou gang, "Turkey's motivation and challenge to EU", Reform and Open, August, 2011. pp. 14.

America's own interests and to use Turkey's role to contain the EU, it may become the biggest 'side-effect' on Turkey's accession. As long as American motivation is here, Turkey's accession will remain difficult and uncertain. Thus, indeed, Turkey-America's relations helped Turkey's accession process in the past. However, there have many other factors influencing Turkey's accession to the EU such like Turkey's democratic process, economic development, culture, immigrant issue, Cyprus issue and the relations with Greece are more important and urgent than America's factor. Turkey couldn't solve current these issues with America's role. So Turkey and America's relations will be not relevant, even it is unnecessary on Turkey's accession to the EU in the future.

References:

1. Zhang sha, "The impact of United States 'Return to the Asia-Pacific' on the Relationship between China and ASEAN Countries and China's Countermeasures," Huazhong Normal University, 15 May 2013.
2. Yan wei jian, "The process of Turkey's accession to EU may need 15 years", [DB/OL]. http://news.xinhuanet.com/world/2004-10/08/content/_2062402.htm.
3. Chen de cheng, "Turkey's multi-party system and semi-president system", Peking University, October 2000, pp46.
4. Fusun Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition," Turkish Studies 10, 1 (March 2009).
5. Josef Janning. "Das zukuenftige Gesicht Europas Chancen und Risiken der grossen Europaeish en , In Deutschland", 6/20021.
6. Feng jian, "The challenge of Turkey's accession," [DB/OL]. <http://news.sina.com.cn/2/2004-12-19/18014568021s sh tn1>.
7. Rumsfeld, the dialogue with national news conference in Washington, January 22, 2003.
8. Zhao huan pu, "The New Europe strategy of America", European research, Vol 4, Feb 2, 2003, pp.14.
9. Marek A Crchocki, "An Old or a New Europe?". Speech on the Philosophy Underlying Polish in Europe, Center for International Relations, Warsaw, Mar. 12, 2003, p. 18.
10. Yao qin hua, dai yi cheng, "From Weimar Triangle to Poland's phenomenon", Modern International Relations, Vol 5, 2004, pp. 5.
11. "The 'New Europe' and America: Is Poland American's Donkey or Could It Become NATO's Horse?", The Economists, May 8th, 2003.
12. Xiao xian, "The relationship of Turkey and U.S.", Current Affairs, 2006, pp241.
13. Strobe Talbott, "U.S.-Turkey Relations in an Age of Interdependence," Turgut Ozal Memorial Lecture delivered at Washington Insititute for Near East Policy, October 14, 1998. <http://www.Washingtoninstitute.org/media/talbott.htm>.
14. Fan yi, "Turkey and U.S. in the Post Cold War Era", West Normal University, May 2006, pp. 25.
15. F. Stephen Larrabee, "American Perspectives on Turkey and Turkish-EU Relations," AICGS Working Paper Series, "Turkey and the European Union", p. 27.
16. Zhou gang, "Turkey's motivation and challenge to EU", Reform and Open, August, 2011. Pp. 24.

17. Li Yanzhi: "The Transformation of the Turkish Economic Model and the Islamic Renaissance Movement" , International Information Information, No. 7, 2012, p. 2.
18. Programme of the 57th Government, Presented to the Turkish Grand National Assembly by Prime Minister Bulent Ecevit, 4 June 1999.
19. Zou Zhiqiang, "The crisis and transformation of Turkey's economic governance", Arabic World Studies, No.1, January, 2018, P. 6.
20. Liu Yi: Erdogan's "New Turkey Theory" and "Crisis of the Turkish Model", in Arab World Studies, No. 1, 2017, p. 13.
21. Ziya Öniş and Mustafa Kutlay, "Rising Power in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS," Third World Quarterly, Vol. 34, No. 8, 2013, p. 1409.
22. Mehmet Ufuk Tutan and Al Campbell, "Turkey's Economic Fragility, Foreign Capital Dependent Growth and Hot Money," Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol. 17, No. 4, 2015, pp. 373, 382.
23. Emel Parlar Dal, "Conceptualising and Testing the 'Emerging Regional Power' of Turkey in the Shifting International Order," Third World Quarterly, Vol. 37, No. 8, 2016, p. 144.
24. David Goldman, "Turkish Financial Crisis Adds to Region's Chaos," Asia Times, February 5, 2014, http://www.Atimes.Com/atimes/Middle_East/MID-01-050214.Html
25. <http://www.Byegm.gov.tr/57hukumet/programme.htm>.
26. BBC (2016): Turkey coup: What is Gulen movement and what does it want? Available at: <https://www.bbc.com/news/amp/world-europe-36855846>
27. ALJAZEERA (2019): Trump: No decision yet on Turkey sanctions over S-400 purchase. Available at: <https://www.aljazeera.com/amp/news/2019/07/trump-decision-turkey-sanctions-400-purchase-190717172254606.html>
28. Turkish Statistical Institute, <http://www.Turkstat.Gov.Tr/>, login time: September 10, 2019. Available at: http://www.xinhuanet.com/world/2019-04/21/c_1124396024.htm
29. Özal was Prime Minister of Turkey from 1983 to 1989 and President of the Republic from 1989 to 1993. This period of time as Prime Minister and President was called the Özal era.
30. "IMF Executive Board Concludes 2014 Article IV Consultation with Turkey," November 21, 2014; "IMF Executive Board Concludes 2016 Article IV Consultation with Turkey," April 22, 2016; "Turkey: Concluding State- ment of the 2017 Article IV Mission ," November 4, 2016; "IMF Executive Board Conclude 2017 Article IV Con- sultation with Turkey," February 3, 2017, <http://www.Imf.Org/en/Countries/TUR>, login time: June 25, 2017.
31. "Turkey to Raise Minimum Wage by 8 Percent to 1,400 Liras," Hurriyet Daily News, December 29, 2016
32. OECD Economic Surveys: "Turkey," July 2016, <http://www.Oecd.Org/eco/surveys/turkey-2016-OECD-economic-survey-overview.Pdf>, login time: September 20, 2019.
33. The concept of "Fragile Five" was first proposed by Morgan Stanley in 2013, including South Africa, Brazil, Turkey, India and Indonesia. 2017 Standard & Poor's proposes a new "fragile five" , including Turkey, Argentina, Pakistan, Egypt and Qatar.

34. "IMF Executive Board Concludes 2014 Article IV Consultation with Turkey," November 21, 2014; "IMF Executive Board Concludes 2016 Article IV Consultation with Turkey," April 22, 2016; "Turkey: Concluding State- ment of the 2017 Article IV Mission, November 4, 2016, [http:// www. Imf. Org / en / Countries/ TUR](http://www.Imf.Org/en/Countries/TUR), login time: September 20, 2019.
35. The Economy May Collapse Soon: Daron Acemoglu," Hurriyet Daily News, November 28, 2016, [http://www.Hurriyetaidailynews.com/ the-economy-may-collapse-soon-daron-acemoglu-106626](http://www.Hurriyetaidailynews.com/the-economy-may-collapse-soon-daron-acemoglu-106626), Login time: September 20, 2019.

Contacts:

M.A. Chi Wang, PhD. student

Faculty of Political Science and International Relations
Matej Bel University
Kuzmanyho ul.c.1 97401
Banska Bystrica
Slovak Republic
e-mail: chi.wang@umb.sk

Mgr. Zuzana Budiska, PhD. student

Faculty of Political Science and International Relations
Matej Bel University
Kuzmanyho ul.c.1 97401
Banska Bystrica,
Slovak Republic
e-mail: zuzana.budiska@umb.sk
Faculty of Law
Nanjing Normal University No.1 Wenyuan Rd. Xingmin Building
Nanjing, China
e-mail: zusanabudiska@qq.com

doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD.

Faculty of Political Science and International Relations
Matej Bel University
Kuzmanyho ul.c.1 97401
Banska Bystrica
Slovak Republic
e-mail: rastislav.kazansky@umb.sk

ISLAMSKÉ EKONOMICKÉ MYSLENIE A JEHO FORMY ŠPECIFICKÉ PRE ROZVOJOVÉ KRAJINY¹

ISLAMIC ECONOMIC THINKING AND ITS FORMS SPECIFIC FOR DEVELOPING COUNTRIES

Natália Zagoršeková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

Príspevok sa zaoberá mikrofinancovaním a mobilnými bankovými službami v systéme islamského ekonomického myslenia. Cieľom bolo zistiť, či sa islamské ekonomické myslenie v rozvojových krajinách prejavuje aj v týchto oblastiach a v akej fáze implementácie je. Prvá časť článku je venovaná priblíženiu mikropôžičiek a mobilných bankových služieb a ich špecifikám v rozvojových krajinách. V druhej časti predstavujeme konkrétne prejavy islamského ekonomického myslenia v oblasti mikrofinancovania a mobilných bankových služieb. Islamské ekonomické myslenie preniká do poskytovania mobilných bankových služieb na platforme M-PESA, v mikrofinancovaní je pokrok oveľa ďalej. Islamské mikrofinancovanie je pomerne rozpracovanou témou a existujú rôzne verzie poskytovania mikropôžičiek v súlade s právom šaría.

Kľúčové slová: mikrofinancovanie, mobilné bankovníctvo, islamské bankovníctvo

The paper deals with microfinance and mobile banking services in the system of Islamic economic thinking. The aim was to find out whether Islamic economic thinking in developing countries also manifests itself in these areas and at what stage of implementation it is. The first part of the article is devoted to the approximation of microloans and mobile banking services and their specifics in developing countries. In the second part we present specific expressions of Islamic economic thinking in microfinance and mobile banking services. Islamic economic thinking is penetrating the provision of mobile banking services on the M-PESA platform, progress in microfinance is much further. Islamic microfinance is a fairly developed topic, and there are different versions of microloans in accordance with Sharia law.

Key words: microfinance, mobile banking, Islamic banking

JEL: G21, G29

Úvod

Článok „Islamské ekonomické myslenie a jeho formy špecifické pre rozvojové krajiny“ sa venuje otázke prieniku myšlienok finančného systému založeného na súlade s islamom do oblasti mikropôžičiek a mobilných bankových služieb. Tieto služby sú v rámci systému finančných služieb bežné najmä v rozvojových krajinách, predovšetkým v krajinách Afriky, ale aj v Indii.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA: Islamský faktor vo svetovej ekonomike – reg. č. 1/0490/19.

Cieľom nášho článku je zistiť, či sa islamské ekonomické myslenie v rozvojových krajinách prejavuje aj v týchto dvoch špecifických oblastiach, a tiež v akej fáze implementácie sa nachádza. V prvej časti článku sa venujeme vysvetleniu mikropôžičiek a mobilných bankových služieb a ich špecifikám v rozvojových štátoch. V druhej časti predstavíme iniciatívy, ktoré zapájajú islamské ekonomické myslenie do oblasti mikropôžičiek a mobilných bankových služieb v jednotlivých rozvojových krajinách.

Pri skúmaní vychádzame z vedeckých publikácií venovaných tejto problematike a zo správ medzinárodných finančných inštitúcií. V druhej časti článku sa opierame najmä o údaje od samotných poskytovateľov finančných služieb.

1 Mobilné bankové služby

Platby pomocou mobilných telefónov sa v súčasnosti stávajú štandardom aj v našich podmienkach vďaka aplikáciám od bánk, prevádzkovateľov internetových platforiem či mobilných operátorov. Podobné služby však už niekoľko rokov predstavujú normu v niektorých rozvojových krajinách, kde nahrádzajú tradičné bankové služby. Najznámejším príkladom mobilných platieb je zrejme služba M-PESA, ktorú prevádzkuje v Keni od roku 2007 mobilný operátor Safaricom, patriaci do siete Vodafone.

Názov služby M-PESA spája M ako mobilný a swahilské slovo pesa znamenajúce peniaze. Táto služba umožňuje prostredníctvom telefónneho účtu u mobilného operátora vytvorenie bankového účtu vo virtuálnej mene. Na používanie M-PESA nie je potrebná žiadna aplikácia, a preto je možné využívať akýkoľvek mobilný telefón so SIM kartou bez nutnosti vlastniť smartfón. V čase zavedenia M-PESA v Keni, teda v roku 2007, vlastnilo alebo malo prístup k mobilnému telefónu asi 54 % Keňanov.² Podľa ukazovateľa počtu predplatených mobilných telefónnych čísel na 100 obyvateľov, ktorý sleduje Svetová banka, vzrástol počet takýchto účtov z 29,3 v roku 2007 na 96,3 v roku 2018.³ Tento nárast sa odráža aj v rekordnom náraste používateľov M-PESA a príjmov spoločnosti Safaricom z poskytovania tejto služby. Spoločnosť Vodafone služby M-PESA rozšírila aj mimo Keňu a momentálne poskytuje službu v desiatich krajinách. Okrem Kene sú to Albánsko, Egypt, Ghana, India, Konžská demokratická republika, Lesotho, Mozambik, Rumunsko a Tanzánia.⁴

Služba M-PESA vznikla z potreby poskytnúť služby pre prevod peňazí ľuďom v krajinách, ktoré nie sú dostatočne pokryté sieťou pobočiek bánk a bankomatov. Medzičasom sa však rozsah služieb rozšíril z bezhotovostného prevodu peňazí medzi používateľmi na platenie účtov, bezhotovostné platby v obchodoch (Lipa Na M-PESA), sporiace účty s možnosťou mikropôžičiek (M-Shwari), bezhotovostné prevody v rámci krajiny aj do zahraničia (M-PESA Global), účty s povoleným prečerpaním (Fuliza), dodávky elektriny s odloženou platbou (Okoa Stima), lístky na vlak (Madaraka Express Ticket) alebo autobus či platby za nákupy na stránke AliExpress. M-PESA tiež umožňuje prevod peňazí na účty PayPal, Western Union a WeChat.⁵

Súčasťou aktivít poskytovateľov služieb M-PESA sú aj aktivity na podporu rozvoja v krajinách ich pôsobenia, čoho prejavom sú programy M-KOPA a M-Tiba. M-KOPA,

² MCGATH, T. (2018): M-PESA: how Kenya revolutionized mobile payments.

³ Svetová banka (2019): Mobile cellular subscriptions (per 100 people) – Kenya.

⁴ Vodafone Group (2019): What is M-PESA?

⁵ PASTI, F. (2019): State of the Industry Report on Mobile Money 2018, s. 12.

v preklade mobilná pôžička, je systém poskytovania solárnych panelov a elektroniky na lízing, pričom zákazníci splácajú zariadenia každý deň veľmi nízkou sumou. Túto službu poskytuje spoločnosť v troch krajinách, v Keni, Nigérii a Ugande. M-Tiba je systém sporenia na zdravotnú starostlivosť dostupný v niektorých regiónoch Kene. Zákazníci sporia prostriedky na účte, kde môžu za určitých podmienok získať bonus k nasporeným prostriedkom. Peniaze môžu použiť na zdravotnú starostlivosť nielen pre seba, ale aj pre rodinných príslušníkov a známych.⁶

2 Mikrofinancovanie

Mikrofinancovanie, alebo proces poskytovania finančných služieb zákazníkom s nízkymi príjmami, je už dnes rozšírené v mnohých rozvojových štátoch. Ako uvádzajú Srnec a Svobodová,⁷ mikrofinančné inštitúcie sa v rozvojových krajinách začali rozvíjať v 70. rokoch 20. storočia a v porovnaní s mikrofinančnými inštitúciami v iných krajinách majú svoje špecifiká, najmä orientáciu na najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva, ktoré neprofitovali z dekolonizácie a výsledkov tzv. zelenej revolúcie. Zrejme najznámejším predstaviteľom tejto fázy je zakladateľ Grameen Bank Muhammad Yunus.

Bhatt a Tang⁸ uvádzajú, že mikrofinančné inštitúcie nielen pomohli vytvoriť pracovné príležitosti a zvýšiť príjmy najchudobnejším vrstvám v rozvojových krajinách, ale sami sa pretransformovali na sebestačné a ziskové inštitúcie. Mikrofinančné inštitúcie sa však spájajú aj s negatívnymi javmi ako vysoká miera nesplatených pôžičiek, neschopnosť dosiahnuť finančnú sebestačnosť, nedostatočný záujem a tiež vylúčenie najchudobnejších z prístupu k pôžičkám. Tradičné banky považujú tieto inštitúcie za neudržateľné, čo je aj dôvod, prečo samotné banky neposkytujú pôžičky takýmto klientom.

Definovanie toho, čo patrí medzi mikrofinančné inštitúcie závisí od pravidiel krajiny, v ktorej takáto inštitúcia pôsobí. V niektorých krajinách je definícia veľmi úzka a inštitúcie môžu iba poskytovať pôžičky, pričom ich maximálna výška môže byť tiež stanovená. Obmedzenia sa môžu tiež týkať klientov, a teda na pôžičku majú nárok iba ľudia do určitej výšky príjmu. V iných krajinách sú pravidlá benevolentnejšie a rozsah služieb poskytovaných mikrofinančnými inštitúciami je rozšírený o vklady, bankové transakcie či poisťovacie služby.⁹

Spoločným znakom mikrofinančných inštitúcií by mal byť ich dvojaký cieľ, a to sledovanie finančných aj sociálnych benefitov. Práve vzťah medzi charakterom inštitúcií a ich sociálnym vplyvom sa venovali Gutiérrez-Goiria a Goitisoló.¹⁰ Ako ukazovatele sociálneho rozmeru fungovania si zvolili podiel žien medzi klientmi a priemernú výšku pôžičky, ako ukazovateľ nízkeho príjmu klientov. Sociálny dopad mikrofinančných inštitúcií by mal byť oveľa širší, avšak je veľmi ťažko merateľný. Jedným z významných výsledkov tejto štúdie bolo zistenie, že ziskovosť mikrofinančnej inštitúcie sa nevyučuje s jej pozitívnym sociálnym dopadom.

⁶ Safaricom (2019): M-PESA.

⁷ SRNEC, K. – SVOBODOVÁ, E. (2009): Microfinance in less developed countries: history, progress, present – charity or business?

⁸ BHATT, N. – TANG, S. (2001): Delivering Microfinance in Developing Countries: Controversies and Policy Perspectives.

⁹ MEAGHER, P. (2002): Microfinance Regulation in Developing Countries: A Comparative Review of Current Practice.

¹⁰ GUTIERREZ-GOIRIA, J. – GOITISOLÓ LEZAMA, B. (2010): Profitability and Social Performance of Microfinance Institutions: Empirical Evidence of Relations between Different Types of Variables.

Podľa štúdie Hassana a Sancheza¹¹ na príklade mikrofinančných inštitúcií v rozvojových regiónoch je prekážkou pri dosahovaní vyšších ziskov technologická neefektívnosť mikrofinančných inštitúcií, nie nedostatočný záujem klientov. Autori preto odporúčajú zamerať sa na zvýšenie efektívnosti pomocou legislatívy. Tento postup by mal zlepšiť nielen finančný aspekt, ale aj zvýšiť pozitívny sociálny dopad mikrofinančných inštitúcií.

3 Islamské ekonomické myslenie v mobilných bankových službách a mikrofinancovaní

Mobilné bankové služby a mikrofinancovanie sú finančné služby využívané v rozvojových krajinách v špecifickej podobe. V súčasnosti sa k špecifikám pridáva tiež trend islamského ekonomického myslenia, ktorý vstupuje v niektorých krajinách aj do spôsobu, akým sú poskytované mobilné bankové služby a mikrofinancovanie.

Mobilné bankové služby v podobe, ktorá je relevantná najmä pre rozvojové krajiny, spadajú pod spoločnosť Vodafone a ich službu M-PESA spomínanú v prvej kapitole článku. S príchodom prvých islamských bánk do krajín využívajúcich M-PESA, najmä do Keny, sa začalo hovoriť o rozšírení služieb M-PESA o pôžičky, ktoré by boli v súlade s princípmi islamského bankovníctva.

V novembri roku 2017 ohlásila islamská banka Gulf African Bank, že v spolupráci so spoločnosťou Safaricom pripravuje spustenie bankových služieb na platforme M-PESA, ktoré budú v súlade s právom šaría. Služba mala byť v Keni spustená pod názvom M-Sharia v marci 2018. Napriek tomuto vyhláseniu zatiaľ k spusteniu tejto služby v Keni nedošlo.

V susednej Tanzánii, ktorá je jednou z krajín využívajúcich M-PESA však v tejto oblasti došlo k spusteniu podobného projektu. Od mája 2019 miestny mobilný operátor Vodacom v spolupráci s bankou Amana Bank prevádzkuje službu Halal Pesa. Spustenie novej služby v Tanzánii, a nie v Keni, môžeme pripísať aj tomu, že podiel moslimskej populácie je v Tanzánii niekoľkonásobne vyšší ako v Keni, a to pri podobnej veľkosti populácie (Keňa – 9,7 %, Tanzánia – 35,2 %).¹²

Rozsah služieb na platforme Halal Pesa je v porovnaní s M-PESA obmedzený. Zákazníci majú k dispozícii konto, prevody medzi kontami a platby, a tiež sporiace účty. Nemajú však k dispozícii možnosť získavania pôžičiek či lízing, ktoré by boli upravené tak, aby zodpovedali pravidlám islamského bankovníctva. Halal Pesa však ponúka špecifické služby a formy sporenia. Zákazníci si môžu cez Halal Pesa sporiť na hadždž – púť do Mekky, a teda piaty pilier islamu. Okrem toho sú k dispozícii osobné sporiace účty a sporiace účty pre deti, pričom žiadny zo sporiacich účtov nie je zhodnocovaný úrokmi, ale sporitelia dostávajú flexibilný halal výnos zo svojich vkladov. Medzi špecifiká Halal Pesa tiež patria produkty umožňujúce odvádzanie príspevkov na zakát či na podporu budovania mešít.¹³

Halal Pesa je nový produkt, preto zatiaľ nie je jasné, ako veľmi ho ľudia využívajú. Štatistické ukazovatele budú k dispozícii najskôr budúci rok. Ak sa Halal Pesa u zákazníkov

¹¹ HASSAN, K. M. – SANCHEZ, B. (2009): Efficiency Analysis of Microfinance Institutions in Developing Countries.

¹² Pew Research Center (2016): Pew-Templeton Global Religious Futures Project.

¹³ Vodacom (2019): Halal Pesa.

ujme, dá sa očakávať aj rozšírenie ponuky služieb, napríklad o pôžičky v súlade so šariou, keďže samotná Amana Bank tieto produkty ponúka.

Dôkazom toho, že otázka mikrofinancovania je dôležitou súčasťou rastúcej popularity islamského ekonomického myslenia je aj monografia Mohammeda Obaidullaha¹⁴ z roku 2008 pod názvom *Introduction to Islamic Microfinance* (Úvod do islamského mikrofinancovania). V tejto publikácii autor predstavuje a kriticky hodnotí tradičné mikrofinančné inštitúcie, pričom kritika je smerovaná napríklad na vysoké úrokové miery, orientáciu na ženy či vylúčenie najchudobnejších ekonomicky neaktívnych ľudí zo systému mikrofinancovania.

Obaidullah v knihe opisuje model fungovania mikrofinančnej inštitúcie, ktorá môže byť nezisková alebo zisková a zároveň spĺňať pravidlá šarié. Model je založený na dobročinných mechanizmoch typických pre islam: zakát (almužna), waqf (využitie majetku na charitatívne účely) a khard hassan (pôžičky bez profitu pre veriteľa). V tomto modeli sa z príspevkov veriacich vytvorí fond prostriedkov (vo forme finančného a hmotného majetku), ktorý sa využíva na vzdelávanie a charitatívne účely, a tiež na mikrofinancovanie. V rámci modelu sa tiež odporúča vytvoriť na úrovni beneficentov systém sporenia a poistenia, samozrejme vo forme, ktorá je v súlade s islamským právom.

Existujú však aj modely mikrospacenia a mikropôžičiek, ktoré môžu využívať islamské mikrofinančné inštitúcie a zároveň dosahovať zisk. V prípade poskytovania mikrospacenia inštitúcie neposkytujú sporiteľom úrok (wadia), aj keď existujú prípady, kedy inštitúcie vyplácajú sporiteľom určitú sumu ako dar v prípade, že nasporia určitú sumu. Môžu však uložené peniaze poskytovať vo forme mikropôžičky a sporitelia sa môžu v dohodnutej miere podieľať na príjmoch, zisku, či strate podnikania, ktoré sa takto financuje. Rovnako sa na príjmoch, zisku alebo strate podieľa aj samotná mikrofinančná inštitúcia.

V prípade mikropôžičiek tiež existuje niekoľko foriem, vďaka ktorým môžu mikrofinančné inštitúcie vykazovať zisk a zároveň dodržiavať princípy islamského práva. Najčastejšie používaným typom kontraktov je odložená platba dohodnutej ceny (bai muažall). Klient mikrofinančnej inštitúcie požiada o financovanie kúpy konkrétneho tovaru. Mikrofinančná inštitúcia tovar kúpi a predá klientovi za cenu navýšenú o prirážku (murabaha). Túto cenu potom klient spláca podľa dohodnutých podmienok. Pre súlad s právom šariá musí inštitúcia znášať počas trvania kontraktu časť rizika za tovar, ktorý je predmetom dohody. Ďalšou možnosťou na poskytnutie mikropôžičky je lízing (idžara). Hlavný rozdiel medzi týmito dvoma formami je v tom, že vlastníctvo počas trvania kontraktu až do vyplatenia dohodnutej čiastky za dohodnutý čas neprechádza na klienta, ale vlastníkom zostáva mikrofinančná inštitúcia. Ďalšími formami, ktoré sú používané mikrofinančnými inštitúciami sú platba za tovar vopred (bai salam) využívaná najmä v poľnohospodárstve, dodávka tovaru po častiach (istijrar) alebo dohoda o dodaní tovaru alebo služby v budúcnosti (istisna). Často používanými kontraktmi sú kontrakty založené na zdieľanom vlastníctve podniku (mudaraba alebo mušaraka). Keďže však nejde iba o financovanie, ale o zložitejšiu formu spolupráce, nebudeme sa im v tomto príspevku venovať.

Islamské mikrofinančné inštitúcie založené na opísaných princípoch v súčasnosti fungujú vo viacerých rozvojových krajinách naprieč svetovými regiónmi. Na princípoch murabaha a mušaraka sú založené mikrofinančné inštitúcie v Sýrii, Jemene, Hlavným

¹⁴ OBAIDULLAH, M. (2008): *Introduction to Islamic Microfinance*.

princípom v Libanone a Pakistane je systém bezúročných pôžičiek khard hassan. V Bangladéši je najbežnejšie používaný systém odloženej platby bai muažall.¹⁵ Islamské mikrofinančné inštitúcie fungujú v súčasnosti aj v Egypte, Ghane, Mali,¹⁶ Sudáne a Etiópii.¹⁷ Islamským mikrofinančným inštitúciám sa darí rásť najmä v krajinách, ktoré ešte nemajú zaužívaný systém mikrofinančných inštitúcií fungujúcich mimo pravidiel islamského bankovníctva, a teda prichádzajú na trh, kde nemajú silnú etablovanú konkurenciu.¹⁸ Práve krajiny subsaharskej Afriky majú skúsenosť s mikrofinančnými inštitúciami zriadenými predstaviteľmi donorských štátov. Islamské bankovníctvo má preto potenciál rozvíjať sa v týchto krajinách v iných oblastiach pôsobenia, napríklad v podobe tradičných bánk alebo mobilného bankovníctva.

Záver

Príspevok „Islamské ekonomické myslenie a jeho formy špecifické pre rozvojové krajiny“ sa zameriava na problematiku špecifickú pre rozvojové krajiny a prienik myšlienok finančného systému založeného na súlade s islamom do oblasti foriem financovania typických najmä pre tieto krajiny, ako je oblasť mikropôžičiek a mobilných bankových služieb.

Naším cieľom bolo zistiť, či sa islamské ekonomické myslenie v rozvojových krajinách prejavuje aj v týchto dvoch špecifických oblastiach, a tiež v akej fáze implementácie sa nachádza. Prvá časť článku je venovaná priblíženiu mikropôžičiek a mobilných bankových služieb a ich špecifikám v rozvojových krajinách. V druhej časti predstavujeme konkrétne prejavy islamského ekonomického myslenia v oblasti mikrofinancovania a mobilných bankových služieb. Uvádzame tiež konkrétne iniciatívy, ktoré zapájajú islamské ekonomické myslenie do oblasti mikropôžičiek a mobilných bankových služieb v jednotlivých rozvojových krajinách.

Pri skúmaní sme čerpali najmä z vedeckých publikácií venovaných tejto problematike a zo správ medzinárodných finančných inštitúcií. V druhej časti článku okrem spomínaných zdrojov opierame aj o údaje od samotných poskytovateľov finančných služieb.

Islamské ekonomické myslenie preniká aj do poskytovania mobilných bankových služieb a mikrofinancovania v rozvojových krajinách. Kým pri mobilných bankových službách sa pripravujú a spúšťajú iniciatívy na platforme M-PESA, v mikrofinancovaní je pokrok oveľa ďalej. Islamské mikrofinancovanie je pomerne rozpracovanou témou prítomnou v mnohých krajinách. Existuje tiež viacero rôznych verzií, ako poskytovať mikrosparenie a mikropôžičky v súlade s právom šaría, pričom existujú rozdiely medzi krajinami v tom, aký spôsob preferujú.

Použitá literatúra:

1. AL SALEH, A. (2016): *Analysing Shariah-Compliant Microfinance: A Case Study of Uganda*. Londýn: Southbank University, 2016.

¹⁵ AL SALEH, A. (2016): *Analysing Shariah-Compliant Microfinance: A Case Study of Uganda*, s. 114-117.

¹⁶ Oxford Microfinance Initiative (2012): *Establishment and Expansion of Islamic Microfinance Institutions (MFIs) in Africa*.

¹⁷ The Economist Intelligence Unit (2015): *Mapping Africa's Islamic Economy*, s. 7.

¹⁸ AL SALEH, A. (2016): *Analysing Shariah-Compliant Microfinance: A Case Study of Uganda*, s. 114-117.

2. BHATT, N. – TANG, S. (2001): Delivering Microfinance in Developing Countries: Controversies and Policy Perspectives. In: *Policy Studies Journal*, 2001, roč. 29, č. 2, s. 319-333.
3. GUTIERREZ-GOIRIA, J. – GOITISOLO LEZAMA, B. (2010): Profitability and Social Performance of Microfinance Institutions: Empirical Evidence of Relations between Different Types of Variables. In: *Revista de Economía Mundial*, roč. 27, s. 189-214.
4. HASSAN, K. M. – SANCHEZ, B. (2009): *Efficiency Analysis of Microfinance Institutions in Developing Countries*. Networks Financial Institute Working Paper.
5. MCGATH, T. (2018): M-PESA: how Kenya revolutionized mobile payments. [online]. In: *N26 Magazine*, 9. 4. 2018. [Citované 6. 10. 2019.] Dostupné na internete <https://mag.n26.com/m-pesa-how-kenya-revolutionized-mobile-payments-56786bc09ef>.
6. MEAGHER, P. (2002): *Microfinance Regulation in Developing Countries: A Comparative Review of Current Practice*. College Park, MD: IRIS Center, 2002.
7. OBAIDULLAH, M. (2008): *Introduction to Islamic Microfinance*. New Delhi: IBF Net, 2008. ISBN 978-81-905822-2-3.
8. Oxford Microfinance Initiative (2012): *Establishment and Expansion of Islamic Microfinance Institutions (MFIs) in Africa*. Farz Foundation, 2012.
9. PASTI, F. (2019): *State of the Industry Report on Mobile Money 2018*. Londýn: GSM Association, 2019.
10. Pew Research Center (2016): Pew-Templeton Global Religious Futures Project. [online]. In: *Pew Research Center*, 2016. [Citované 10. 10. 2019.] Dostupné na internete: <http://www.globalreligiousfutures.org/countries>.
11. Safaricom (2019): M-PESA. [online]. In: *Safaricom*, 2019. [Citované 10. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.safaricom.co.ke/personal/m-pesa>.
12. SRNEC, K. – SVOBODOVÁ, E. (2009): Microfinance in less developed countries: history, progress, present – charity or business? In: *Agricultural Economics (AGRIECON)*, 2009, roč. 55, č. 10, s. 467-474.
13. Svetová banka. (2019): Mobile cellular subscriptions (per 100 people) – Kenya. [online]. In: *World Bank*, 2019. [Citované 10. 10. 2019.] Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/IT.CEL.SETS.P2?end=2018&locations=KE&name_desc=false&start=2007.
14. The Economist Intelligence Unit (2015): *Mapping Africa's Islamic Economy*. Londýn: The Economist Intelligence Unit, 2015.
15. Vodacom (2019): Halal Pesa. [online]. In: *Vodacom*, 2019. [Citované 11. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://vodacom.co.tz/en/halalpesa/>.
16. Vodafone Group (2019): What is M-PESA? [online]. In: *Vodafone*, 2019. [Citované 10. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.vodafone.com/what-we-do/services/m-pesa>.

Kontakt:

Ing. Natália Zagoršková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

VYBRANÉ OSOBITOSTI ISLAMU V RUSKU

SELECTED SPECIFICATIONS OF ISLAM IN RUSSIA

Tetyana Zubro

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Článok sa zaoberá problematikou islamu v Rusku, ktoré je druhým náboženstvom po kresťanstve v krajine. Cieľom práce je vymedziť najdôležitejšie špecifika islamu v Rusku a jeho pretavenie do politickej a ekonomickej sféry života spoločnosti. Článok upozorňuje na historické skúsenosti Ruska s islamom a proces návratu islamu do spoločenských vzťahov. Robia sa závery, že v Rusku sa postupne zvyšuje úloha islamského faktora v spoločenskom živote. Napriek zložitosti vnímania je islam v spoločnosti uznávaný ako súčasť ruskej tradície a histórie

Kľúčové slová: Rusko, náboženstvo, islam, moslimovia

The article deals with the issue of Islam in Russia, which is the second religion after Christianity in the country. The aim of this work is to define the most important specifics of Islam in Russia and its transformation into the political and economic sphere of society. The article highlights Russia's historical experience with Islam and the process of returning Islam to social relations. It is concluded that the role of the Islamic factor in social life is gradually increasing in Russia. Despite the complexity of perception, Islam is recognized in society as part of Russian tradition and history

Key words: Russia, religion, Islam, Muslims

JEL: F50, F59, H79

Úvod

Islam je druhým náboženstvom po kresťanstve v Rusku a moslimovia sú významnou súčasťou ruského národa. Na rozdiel od západoeurópskych štátov dejiny islamu v Rusku poskytujú jedinečný príbeh spolunažívania dvoch veľkých náboženstiev – kresťanstva a islamu. Dlhá cesta v priebehu stáročí učenia sa žiť v mieri zaznamenala konflikty, dobytia a odpor, ale aj obdobia spolunažívania, tolerancie, prispôsobenia sa a dokonca spolupráce. Tento príbeh sformoval aj určité špecifika fungovania islamu v Rusku. Preto cieľom článku je vymedziť najdôležitejšie špecifika islamu v Rusku a ich pretavenie do politickej a ekonomickej sféry života spoločnosti. Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky nenárokujem na zachytenie celej škály osobitosti, ale na základe vedeckých publikácií autorov z RF a zo zahraničia sa pokúsím identifikovať podstatné charakteristiky pôsobenia islamu v Rusku.

1 Základné údaje

Hlavnými regiónmi, v ktorých kompaktné žijú moslimovia v Rusku sú oblasti Povolžia a severného Kaukazu. V regióne Volgy a Uralu kompaktné žijú Tatári a Baškirčania. Druhou

najpočetnejšou skupinou sú moslimovia zo severného Kaukazu, a ďalšou sú moslimské menšiny roztrúsené po celom Rusku. Tuto skupinu tvoria aj migranti zo Strednej Ázie a Azerbajdžanu. Niektorí odborníci však zaznamenávajú výrazný nárast počtu prívržencov islamu v hlavnom meste Ruska. Každá s týchto oblastí ako súčasť Ruska má svoje špecifiká. Podľa niektorých autorov ruský islam ako homogénny jav neexistuje, a preto je lepšie používať slovné spojenie "islam v Rusku".²⁹¹

Zložitým problémom je výpočet moslimskej populácie Ruska. Presný počet moslimov v RF nie je možné stanoviť, pretože sčítanie ľudu neobsahuje otázku vierovyznania. Väčšina odhadov však uvádza počet moslimov v RF medzi 16 a 20 miliónmi, čo je asi 13 – 15 % celkovej populácie. Sú súčasťou štyridsiatich rôznych etnických skupín. V krajine je zaregistrovaných viac ako 5490 moslimských náboženských organizácií, ktoré pôsobia v mnohých federálnych subjektoch.²⁹² Moslimovia tvoria väčšinu v 7 subjektoch federácie: v Ingušsku, Čečensku, Dagestane, Kabardsko-balkarskej republike, Karačajsko-Čerkesku, Baškirsku a Tatársku. V 9 subjektoch ich počet presahuje 10 % – Adygejsko, Astrachánska oblasť, Severné Osetsko, Orenburská oblasť, Chantyjsko-Mansijský autonómny okruh, Ulyanovsk, Čel'abinsk, Ťumen, Kalmycká republika.²⁹³

Moslimovia na území Ruska žijú stáročia. Islam je uznávaný ako "tradičné náboženstvo", je po ortodoxnom kresťanstve druhé najpočetnejšie a najvýznamnejšie. Nedávna história moslimských národov v Rusku je typická pre mnohonárodnostnú spoločnosť, ktorá má svoje osobitosti spojené predovšetkým s kolapsom Sovietskeho zväzu a ukončením éry komunistickej ideológie, ktorej súčasťou bol ateizmus a prenasledovanie náboženstva. Deväťdesiate roky 20. storočia stali obdobím formovania náboženskej slobody a znovuzrodenia náboženstiev v Rusku. Samotný termín „znovuzrodenie“ je do istej miery relatívny, lebo napriek prenasledovaniu v Sovietskom zväze islam neprestaval existovať. Z tohto hľadiska bolo by lepšie použiť pojem „legalizácia“ islamu. Lebo islam v skutočnosti existoval ilegálne, bol to istý druh náboženského a kultúrneho javu, do ktorého boli zapojené desiatky tisíc moslimov. V regiónoch, v ktorých kompaktne žili moslimovia, islam aj naďalej bol jedným z faktorov regulujúcich sociálne vzťahy a spoločenské prostredie.

Politika v Sovietskom zväze voči islamu bola na celom území relatívne jednotná, preto moslimovia, ktorí žijú v rôznych subjektoch RF, majú spoločné historické skúsenosti a historickú pamäť. Ďalším dôležitým aspektom je pokus o sekularizáciu sovietskej spoločnosti, ktorá viedla k formovaniu viery v komunizmus, čo môžeme tiež považovať za istý spoločný základ, ktorý dodnes ovplyvňuje vzťahy medzi moslimami v Rusku.

Až do polovici 80. rokov 20. storočia väčšina občanov moslimského vierovyznania v ZSSR bola izolovaná od kontaktov so širším moslimským svetom. Prístup k formálnemu náboženskému vzdelávaniu bol obmedzený na malý okruh oficiálnych imámov, ktorí študovali v náboženských vzdelávacích inštitúciách. Pre ostatných boli príležitosti na islamské učenie ohraničené. S rozpadom Sovietskeho zväzu došlo k vzostupu záujmu o islam zo strany moslimského obyvateľstva všetkých subjektov federácie. V 90. rokoch 20. storočia sa postavili tisíce mešít, vytvoril sa náboženský vzdelávací systém, vznikli moslimské organizácie a

²⁹¹ MALAŠENKO, A. (2007): Islam dlia Rossii, s. 10-23.

²⁹² SILANTIEV, R. (2018) Atlas "Islamskoje soobščestvo Rossijskoj Federacii", s.9.

²⁹³ SILANTIEV, R. (2005) Novejšaja istorija islamskogo soobščestva v Rossii, s.149.

nadviazali sa vzťahy so zahraničnými veriacimi. Najdôležitejším úspechom však bolo obnovenie náboženskej identity, islamskej kultúry a tradícií.

2 Návrat islamu

Návrat islamu do verejnej sféry, otvorenie kontaktov so širším moslimským svetom a väčšie príležitosti na štúdium islamu v zahraničí aj doma v novootvorených náboženských inštitúciách viedol k rozšíreniu kontaktov medzi moslimami, ktorých spájajú spoločné záujmy, a to je jeden z dôvodov prečo sa rýchlo rozvíja islamská komunikácia. Moslimovia v RF sa zoznámili s myšlienkami a hnutiami v rámci islamu, ktoré už dlho prevládali v širšom moslimskom svete.²⁹⁴ Preto vznikla potreba syntézy univerzálneho islamu, ktorý priniesli mladí a vzdelaní lídri a miestneho "tradičného" islamu. Dôsledkom oživenia alebo legalizácie islamu stalo to, že občianska spoločnosť v Rusku sa za posledné dve desaťročia postupne stotožnila s myšlienkou, že je nielen národná multietnicita, ale aj multikonfesionalita. Na začiatku 21. storočia sa islam v Rusku opäť stal "svojím".²⁹⁵ Napriek zložitosti a nekonzistentnosti vnímania je islam v spoločnosti uznávaný ako súčasť ruskej tradície a histórie. Postsovietske Rusko formalizovalo a opätovne legalizovalo svoju multikonfesionalitu.

Treba obrátiť pozornosť na otázku politizácie islamu, ktorá je sústavnou zložkou tohto náboženstva. Politizácia vo svete, ale aj v Rusku vedie k formovaniu islamskej ideológie. Hovoríme o islame nielen ako o náboženstve, ale aj ako o ideológii. Islam má sklon pôsobiť ako protestná ideológia. V krízových situáciách logicky vystupuje konsolidácia na základe náboženstva a hľadanie východísk práve v islame. Rusko v tomto zmysle sa odlišuje od ostatných krajín. Môže to zniet paradoxne, ale nedávne konflikty na území Ruska sa tiež stali nepopierateľným dôkazom v prospech zachovania multikonfesionality. Aj tí v Rusku, ktorí v polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia sa pokúsili získať nezávislosť od Moskvy, vyhli sa priamym vzájomným útokom z náboženských dôvodov a vnímali Rusko nie ako náboženského oponenta, ale skôr ako politického. Tento paradox je možné vysvetliť historickým vývojom islamu na území Ruska. Islam v Rusku nie je náboženstvom postkoloniálneho prísťahovalectva ani prejavom globalizácie a kultúrnej výmeny. Na rozdiel od iných moslimských menšín v Európe sú moslimovia v Rusku občanmi, ktorí žijú vo svojej rodnej krajine. Islam sa postupne integroval do spoločnosti a tým sa vytvoril pojem "integrovaného islamu", ktorý je typický práve pre Rusko.²⁹⁶ Z ekonomického a politického hľadiska je moslimský svet Ruska farebnou mozaikou, ale počas mnohých stáročí sa moslimovia aktívne podieľali na budovaní toho, čo dnes nazývame "ruská civilizácia".

Tento integrovaný islam zabezpečuje stabilitu ruského modelu konfesijného spolunažívania a vytvára pokojné vzťahy medzi duchovnými vodcami a predstaviteľmi islamských a kresťanských komunít na základe dialógu. Medzi nimi nie sú zásadné rozpory a rivalita. Naopak, spolupráca tradičných náboženstiev sa rozširuje, najmä v oblasti sociálnych služieb a spolupráce so štátnymi a miestnymi orgánmi v mnohých oblastiach vnútornej štátnej a regionálnej politiky. Moslimovia sa spolu so všetkými ostatnými občanmi podieľajú na vytvorení ruského štátu.

²⁹⁴ RASANAYAGAM, J. (2006) Post-Soviet Islam: An Anthropological Perspective. Introduction, p.1-2.

²⁹⁵ GAJNUTDIN, R. (2004) Islam v sovremennoj Rosii, s. 71.

²⁹⁶ LE TORRIVELLE, X. (2013) History of an "integrated" Islam, p.7-10.

To neznamená, že v súčasných podmienkach globalizácie a návratu islamu v Rusku neuvedomujú jeho intenzitu, ktorá u moslimských národov je vyjadrená silnejšie ako pravoslávna identita, čo sa vysvetľuje skutočnosťou, že moslimovia sú menšinou a podpora ich náboženstva je niekedy formou sebaobrany. Moslimovia v Rusku sa zapájajú do procesu "globalizácie islamu", ale zároveň sa nachádzajú pod jeho vplyvom. Konečný cieľ globalizácie islamu (úsilie sformovať zjednotenú ideológiu v islame a univerzálny systém hodnôt, vytvoriť jednotný nadnárodný moslimský priestor, vybudovať náboženskú solidaritu ako protiklad Západu) nie je uskutočniteľný. Ale je v určitých obdobiach veľmi viditeľný, najmä ak sú jeho hlavnými aktérmi radikáli. Islamskí radikáli z politiky a náboženstva nezmiznú. Ani v Rusku ani v iných kútoch sveta. Korene tohto javu budú existovať dlho. V Rusku to dobre uvedomujú vzhľadom na teroristické útoky v minulosti.

Rusko ako globálny hráč na medzinárodnej politickej scéne vo svojej zahraničnej politike berie do úvahy globalizáciu islamu ako problém, ale zároveň ako príležitosť. Moslimský svet zostáva jedným z dôležitých vektorov ruskej zahraničnej politiky. Pozícia Ruska medzi Západom a Východom a historické skúsenosti s islamom sa zdajú byť vhodným dôvodom na vyhlásenie osobitných vzťahov s moslimami. Jeden z popredných ruských expertov na islamské otázky Alexandr Malašenko tvrdí, že napriek selektívnosti prístupu k jednotlivým moslimským krajinám Rusko a hlavní hráči na medzinárodnej politickej scéne zohľadňujú vo svojej politike nasledovne faktory:

- typickú pre islam politizáciu;
- povinné členstvo moslimských krajín v nadnárodných moslimských inštitúciách;
- dodržiavanie (aspoň čiastočne a formálne) islamskej solidarity na štátnej a verejnej úrovni;
- existencia cezhraničného radikálneho nábožensko-politického hnutia;
- geografické rozšírenie islamu, jeho postup v Afrike a Európe;
- existencia konfliktných zón v moslimskom svete a na prihraničných s ním zónach.²⁹⁷

Dôležitosť faktoru islamu pre domácu a zahraničnú politiku Ruska pretrváva. Otázkou je ako správne bude štát schopný budovať vlastnú "islamskú" politiku a využiť ju v prospech národných záujmov krajiny.

3 Prvky islamského ekonomického modelu v Rusku

Vo väčšine krajín, v ktorých existuje početná moslimská populácia existujú rôzne inštitúcie, ktoré fungujú na základe Šaría. Rusko nie je výnimkou. Myšlienka implementácia islamských princípov v hospodárskych vzťahoch v Rusku sa presadzovala od 90. rokov 20. storočia. Bolo to spojené s rýchlym kvantitatívnym rastom moslimskej komunity v Rusku.

Treba poznamenať, že v odborníci na islam diskutujú ohľadne vymedzenia pojmov, spojených s implementáciou islamských princípov v ekonomike. Autori sa domnievajú, že doplnenie typu "islamský", "budhistický" alebo "katolícky" k pojmu ekonomika (v zmysle národné hospodárstvo) nie je korektné.²⁹⁸ Okrem toho, keď sa spomína pojem "islamská ekonomika", vzniká asociácia s národnými ekonomikami moslimských štátov.

²⁹⁷ MALAŠENKO, A. (2008): Rosija i musul'manský mir, s. 3.

²⁹⁸ ACHTIAMOV N.S. (2013): Islamskaja ekonomičeskaja model': konceptual'nye i teoretičeskie osnovy. s. 253.

Od roku 1997 sa uskutočnilo mnoho pokusov o implementáciu islamského finančného systému v regiónoch Ruska s moslimským obyvateľstvom. Ale tieto pokusy nemôžeme považovať za úspešne. Preto chceme obrátiť pozornosť na určité špecifika fungovania prvkov islamského ekonomického modelu v Rusku.

Princípy islamského ekonomického myslenia v Rusku sa začali v rozvíjať v posledných desaťročiach. Jedným základným problémom nielen pre Rusko, ale aj pre mnohé ďalšie krajiny vrátane moslimských krajín je nedostatok informácií medzi väčšinou veriacich o základných princípoch islamského hospodárskeho modelu, ktorý fungujú na základe Šaría. Iný problém spočíva v tom, že úspešný prienik islamských princípov do ruskej ekonomiky priamo súvisí s prítomnosťou dostatočného počtu ľudí, ktorí ovládajú cudzie jazyky (arabčinu, perzštinu, turečtinu, angličtinu atď.). Garanciou však nemôže byť ani prítomnosť významnej vrstvy moslimských podnikateľov, ktorí ovládajú niekoľko cudzích jazykov a vedia, ako úspešne prekonať problémy na ceste k rozvoju islamského ekonomického modelu. Ďalším problémom je nedostatok iniciatívy na vytvorenie a rozvoj islamských finančných inštitúcií v Rusku. Všetky projekty súvisiace s uplatňovaním princípov Šaría iniciovali jednotlivé skupiny, ale tieto úsilia nenašli odozvu medzi odborníkmi a potenciálnymi klientmi.²⁹⁹ Okrem toho ako ukázala prax, v krajine neexistuje nielen dostatočný dopyt po islamských bankových službách, ale aj právny rámec pre fungovanie islamského ekonomického modelu.

Rusko má skúsenosti s vytváraním islamských bánk a iných finančných inštitúcií, ale tento proces je však brzdený z dôvodu chýbajúcej legislatívy a príslušných federálnych právnych predpisov. Štátna дума RF (dolná komora parlamentu) 9. marca 2017 zamietla návrh zákona, ktorý by umožnil islamským bankám plne a legálne pôsobiť v Rusku. V súvislosti s týmto sa však môže zdať, že sa Rusko dištancuje od islamského hospodárstva. Takmer pred desiatimi rokmi bola kvôli zisteným porušeniam zrušená licencia jedinej banky v Rusku, ktorá používala islamské princípy - Banky Badr Forte. Tato banka bola založená v roku 1991 a začala používať metódy islamského financovania v roku 1997. Islamské bankové organizácie zriadené neskôr boli napokon tiež zrušené ako napríklad finančný dom Amal alebo dcérska spoločnosť Jaroslavľ Bulgar Bank.³⁰⁰

To neznamená, že v budúcnosti Ruská federácie vzhľadom na posilnenie islamského faktora sa nevráti k tvorbe legislatívneho rámca pre implementáciu princípov islamského ekonomického modelu.

Záver

Na základe uvedeného možno konštatovať, že sa postupne zvyšuje úloha islamského faktora v spoločenskom živote v Rusku. Jedným zo špecifík fungovania islamu v Rusku je to, že napriek zložitosti a nekonzistentnosti vnímania je islam v spoločnosti uznávaný ako súčasť ruskej tradície a histórie. Občianska spoločnosť v Rusku sa za posledné dve desaťročia postupne stotožnila s myšlienkou, že je nielen národná multietnicita, ale aj multikonfesionalita. Ďalšou špecifickosťou je to, že islam v Rusku nie je náboženstvom postkoloniálneho prisťahovalectva ani prejavom globalizácie a kultúrnej výmeny. Moslimovia v Rusku sú občanmi, ktorí žijú vo svojej rodnej krajine. Islam sa postupne integroval do spoločnosti a tým

²⁹⁹ BEKKIN, R. (2006): Islamskaja ekonomičeskaja model i ee primenenie v Rossii, s. 119.

³⁰⁰ KAZAK, A. (2017): Why Islamic banking is not working in Russia.

sa vytvoril pojem "integrovaného islamu". Z ekonomického a politického hľadiska je moslimský svet Ruska farebnou mozaikou, ale počas mnohých storočí sa moslimovia aktívne podieľali na budovaní toho, čo dnes nazývame "ruská civilizácia".

Čo sa týka fungovania prvkov islamského ekonomického modelu v Rusku, tak na základe uvedeného môžeme povedať, že pokusy o implementáciu islamských princípov v hospodárskych vzťahoch v Rusku zatiaľ nie sú úspešne. Ale dôležitosť faktoru islamu pre domácu a zahraničnú politiku Ruska pretrváva. Otázkou je ako správne bude štát schopný budovať vlastnú "islamskú" politiku a využívať ju v prospech národných záujmov krajiny.

Použitá literatúra

1. ACHTIAMOV N.S. (2013): Islamskaja ekonomičeskaja model': konceptualnye i teoreticheskie osnovy. [online]. In: *Vestnik RGGU*, seria Ekonomika, upravljenie, pravo. [Citované 20. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/v/islamskaya-ekonomicheskaya-model-kontseptualnye-i-teoreticheskie-osnovy-1>
2. BEKKIN, R. (2006): Islamskaja ekonomičeskaja model i ee primenenie v Rossii. In: *Central'naja Azija i Kavkaz*, 2006, č. 1(43), s. 107-119.
3. GAJNUTDIN, R. (2004): *Islam v sovremennoj Rossii*. Moskva: Fair-Press, 2004.
4. KAZAK, A. (2017): Why Islamic banking is not working in Russia. [online]. In: RBTH, 29.03.2017. [Citované 3. 6. 2014.] Dostupné na internete: <https://www.rbth.com/business/2017/03/29/why-islamic-banking-russia-729937>
5. LE TORRIVELLE, X. (2013): History of an "integrated" Islam. In: *The state and stakes of Islam "from" Russia*. Note from the Observatoire franco-russe, №4, October 2013.
6. MALAŠENKO, A. (2007): Islam dlia Rossii. Moskovský Centr Karnegi. Moskva: Rossijskaja političeskaja enciklopedija (Rosspen), 2007. 192 s., ISBN 978_5_8243_0888_4
7. MALAŠENKO, A. (2008): Rosija i musul'manský mir. In: *Seria Rabočie materialy*, Moskovský centr Karnegi, 2008, č. 3.
8. RASANAYAGAM, J. (2006): Post-Soviet Islam: An Anthropological Perspective. Introduction. In: *Special Issue: Post-Soviet Islam: An Anthropological Perspectiv*. Central Asian Survey (September 2006), 25(3).
9. SILANTIEV, R. (2018): *Atlas "Islamskoje soobščestvo Rossijskoj Federacii"*. Vedecko-informačná publikácia. Moskva: Inkotek, 2018. 350 s.
10. SILANTIEV, R. (2005): *Novejšaja istorija islamskogo soobščestva v Rossii*. Moskva: IIPK «Ichtios», 2005.

Kontakt:

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Názov/Title: ***Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?
The Islamic economic thinking – myth or reality?***

Zborník vedeckých prác/Volume of Scientific Papers

Zostavovateľky zborníka/editors: Ing. Kristína Krupová, Mgr. Eva Vlková
Návrh obálky/Cover design: Ing. Andrej Zrak
Rozsah/Range: 140 strán/pages
Formát/Format: Vydané vo forme elektronického zborníka/Published in an electronic form
Vydavateľ/Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM
Rok vydania/Year: 2019

ISBN 978-80-225-4654-6